HET KUNSTGENOOTSCHAP

NIL VOLENTIBUS ARDUUM

DOOR

Dr. A. J. KRONENBERG.

TE DEVENTER,
BIJ G. BROUWER. — 1875.

HET KUNSTGENOOTSCHAP

NIL VOLENTIBUS ARDUUM

DOOR

Dr. A. J. KRONENBERG.

TE DEVENTER,
BIJ G. BROUWER. — 1875.

VOORREDE.

De belangstelling, die al wat het Tooneel betreft en betrof tegenwoordig ondervindt, gaf mij den moed eene levensgeschiedenis te schrijven van NIL VOLENTIBUS ARDUUM.

Dit Kunstgenootschap trachtte zoowel door het vervaardigen en vertalen van Treur- en Blijspelen als door rechtstreekschen invloed op het bestuur van den Schouwburg een einde te maken aan den ellendigen toestand van het Tooneel in zijn tijd.

Eene geschiedenis van N. V. A. *dient derhalve voorafgegaan te worden door een overzicht van dien toestand.*

Om die reden heb ik gemeend mijn werk op de volgende wijze te moeten indeelen: na eene zeer korte beschouwing van de vroegere tijden, eene betrekkelijk uitvoerige beschrijving van de Treur- en Blijspelen, die geschreven en vertoond werden kort voor de oprichting van ons Genootschap; vervolgens een overzicht van het ontstaan en het Bestuur der Akademie; dan eerst kunnen wij overgaan tot N. V. A. *en beoordeelen in hoeverre het gerechtigd was op te komen tegen de toenmalige Dichters en het Bestuur van den Schouwburg.*

Geleidelijker zou de chronologische volgorde zijn geweest; maar door mijne wijze van behandeling kon men, meende ik, beter overzicht krijgen van de twee richtingen op dramatisch gebied.

Velen zullen aanmerkingen maken op de talrijke citaten, die in dit werk voorkomen. Ik had de keus, wanneer ik iets bewijzen of vertellen wilde, tusschen eene inhoudsopgave en eene letterlijke aanhaling uit de werken van 't Genootschap. Alhoewel ik het eerste verreweg verkoos, omdat het aangenamer voor den lezer zou geweest zijn en voor mij gemakkelijker (uit de verschillende werken de juiste citaten aan te halen en op hun juiste plaats te zetten was een lastig werk), heb ik echter het laatste gekozen, omdat bijna niemand de werken van N. V. A. *bij de hand heeft, en men mij derhalve moeilijk zou hebben kunnen controleeren.*

DE VERSCHILLENDE RICHTINGEN.

De *sprekers* of *sprooksprekers*, niet tevreden met hunne verhalen voor te dragen, waren er langzamerhand toe overgegaan de personages, die in hunne gedichten voorkwamen, na te bootsen, zoo noodig bij dialogen met behulp van een ander. Dit was de oorsprong van ons wereldlijk drama.

Toen de gouden tijd voor deze zwervende zangers voorbij was, vestigden zij zich in de steden, en voorzagen door handenarbeid in hun levensonderhoud. In vereeniging met de burgerij, bij wie liefde voor de dichtkunst door hun toedoen ontwaakt was, richtten zij dichtlievende genootschappen op, welke, als *gilden van der conste* door de stadsregeering erkend, van lieverlede tooneellievende gezelschappen werden, uit wier midden de *abele spelen* voortkwamen. Deze gezelschappen waren of werden de *Rederijkerskamers*.

Aldus was tot nu in hoofdzaak de algemeene opinie over het ontstaan van ons wereldlijk drama en de Rederijkerskamers. Ik zeg in hoofdzaak, want bijv. tusschen de voorstelling, die

Mr. Moltzer [1]) en Dr. Gallée [2]) van het ontstaan van ons *abel spel* geven, is nogal verschil; hoewel beiden het er voor houden, dat de grondslag voor een deel moet gezocht worden in dialogische gedichten, door sprooksprekers dramatisch voorgedragen.

Tegen deze algemeen aangenomen voorstelling van het ontstaan van ons wereldlijk drama en de Rederijkerskamers is onlangs Aem. W. Wybrands [3]) opgekomen. 't Is hier niet de plaats zijne degelijke en overtuigende studie op den voet te volgen; 't zij mij echter vergund op te merken, dat mijns inziens de aanhangers van de oude leer (zoo het nu al tijd is hen zoo te noemen) met nieuwe en krachtige wapens hun opinie dienen te verdedigen, zoo ze zich niet willen overwonnen verklaren.

De slotsom, welke de heer Wybrands op het eind van zijn studie opmaakt, is de volgende (men neme 't mij niet euvel dat ik ze in haar geheel overneem):

»Eenvoudige liturgisch-dramatische plechtigheden hebben zich ook te onzent *ongestoord* tot een kerkelijk drama ontwikkeld. Onderwerpen van dat kerkelijk drama waren voornamelijk de evangelische verhalen, die de kerk op hare groote feesten gedacht: maar ook daarnevens heiligenlegenden, enz. Dat

---

[1]) Geschiedenis van het wereldlijk tooneel in Nederland gedurende de Middeleeuwen.

[2]) Bijdrage tot de Geschiedenis der Dramatische vertooningen in Nederland gedurende de Middeleeuwen.

[3]) Opmerkingen over het Geestelijk Drama hier te lande in de Middeleeuwen, in de Studiën en Bijdragen van Moll en de Hoop Scheffer, III Dl., 2e st.

drama werd opgevoerd aanvankelijk door priesters, met hulp van akolythen en andere klerken van lageren rang, later ook met hulp van leeken of kerkelijke leeken-vereenigingen, geestelijke gilden. Tegen 't einde der 14de eeuw breidt zich dat drama aanmerkelijk uit: het getal der leekenvereenigingen, die er zich aan wijden, wordt al grooter; het drama wordt (in overeenstemming met het opgewekt processieleven, en ten gevolge van zijne uitbreiding, enz.) meer buiten de kerk, in de open lucht, opgevoerd. Maar dat godsdienstig tooneel, door leeken op het plein vertoond, is *in zijn wezen* geen ander dan het oude kerkelijk drama.

De priesters en die hen bijstonden bij dat drama, zijn de oudste tooneelspelers te onzent. De leekenvereenigingen, kerkelijke gilden, die, ten behoeve van dat drama, de tooneelspeelkunst beoefenden, bleven zich niet bij het geestelijk spel bepalen, maar legden zich straks ook toe op wereldlijke vertooningen; abele spelen werden door hen, 't eerst waarschijnlijk in Vlaanderen, opgevoerd, naar 't voorbeeld van Noord-Frankrijk, waar reeds in de 13e eeuw, nadat het legenden- en mirakelspel er bijna geheel was geseculariseerd, een wereldlijk drama was ontstaan; ook de vastenavond- en andere volksvermakelijkheden boden hun welkome gelegenheid tot beoefening hunner kunst; het ernstig spel werd afgewisseld door de klucht, wier wortelen diep in het volksleven te zoeken zijn. Noch het abele spel, noch de klucht schijnen ooit geheel door 't, later in zwang gekomen, zinnespel verdrongen te zijn.

In de kerkelijke gilden, die aanvankelijk aan 't godsdienstig drama en de processiën hunne moeite wijdden, straks ook bij wereldlijke feesten hunne talenten ten beste gaven en de we-

reldlijke tooneelkunst beoefenden [en die zich misschien hier en daar ook tot (aanvankelijk stichtelijke) dichtgenootschappen vormden], zijn de eerste beginselen te zoeken van onze Rederijkerskamers."

Deze stellingen, door den heer Wybrands met talent opgeworpen, zullen krachtige bestrijders en waarschijnlijk warme verdedigers vinden; ons mogen ze niet langer van onzen weg afhouden; wanneer we ons in 't begin te veel ophielden, zou de reis te lang duren.

Vier abele spelen en zes sotternieën (kluchten) zijn bewaard gebleven; de eerste bezaten bij enkele gebreken vele verdiensten, en ware men denzelfden weg blijven bewandelen, ons drama zou eene betere toekomst gehad hebben; de kluchten zijn voor onze ooren onkiesch, maar geestig en luimig, echt nationaal en in de werkelijkheid wortelende, een natuurlijk produkt van dien tijd en dat volk [1]).

Aan dat echt nationaal drama maakten de Rederijkers, door de Humanisten geinfluenceerd, een einde. Zij gingen zich inbeelden de aristocratische richting van deze te moeten volgen, het pad te bewandelen, waar Grieksche en Romeinsche dichters hen waren voorgegaan; maar terwijl zij uit de hoogte neerzagen op de grondslagen, die reeds gelegd waren voor een nationaal drama, verlustigden zij zich, niet doordrongen van den geest der groote Grieksche meesters maar zich vergapende aan ijdele klanken, met zinledige *spelen van sinne* vol voor het volk onbegrijpelijke Grieksche mythologie, met kniedichten,

---

[1]) Jonckbloet, Geschiedenis d. Nederl. Letterk. I, p. 363 enz.

retrograden enz. En de klucht? „gedialogiseerde didaktisch-allegorische ontboezemingen zonder geur of leven" (Jonckbl.), maar ook aan het volksleven ontleende grappige tafereeltjes, vroolijk en naief.

De zucht om de Ouden na te volgen drong al verder en verder door, en welke Ouden? Hooft nam de tragedies van Seneca tot voorbeeld, waarin het ontbreken van karakters en het gemis aan gedachten goedgemaakt moest worden door lange bombastische redeneeringen, rhetorische phrasen, en bloedige tooneelen. In Hooft's tragedies weinig eenheid, geen gemotiveerde hartstocht, geen innerlijke beweeggronden, die den held aanzetten tot daden, welke hem onvermijdelijk in 't verderf moeten storten, maar individu's door ik weet niet welken onmooglijken hartstocht gedreven. Hooft's eerste stukken zijn nog eenigszins romantisch, maar in zijn latere is hij geheel en al de slaaf van Seneca geworden. Die klassieke richting of liever die navolging van de Ouden werd zeer in de hand gewerkt door de algemeene bekendheid met de oude talen: de onderwerpen door de Ouden behandeld, hun mythologie en hun heldentijdvak waren voor ieder, die maar op het kleinste beetje beschaafdheid aanspraak maakte, een open boek. Men zag neer op de voortbrengselen van eigen land, men kweekte vreemde kasplanten, die in haar eigen klimaat al niet tot de sierlijkste en schoonste hadden behoord, en verwaarloosde wat krachtig en tierig had kunnen groeien op eigen bodem.

Van die klassieke school met haar opgeblazen deftigheid waren de Rederijkers door het verwaarloozen van ons nationaal drama reeds half onwillekeurig de voorbereiders geweest;

hare grondslagen zijn bevestigd geworden door Hooft, die echter niet een van de meest slaafsche navolgers was; tal van anderen hebben dat antinationaal gebouw helpen optrekken, maar gelukkig niet zonder tegenstand. Gelukkig, want aan dien tegenstand, moge hij dan bewust of onbewust geboden zijn, hebben wij eenige van de beste voortbrengselen onzer literatuur te danken. Wij bedoelen hier de Komedies of, wil men liever, de kluchten van Coster en Brederoo (Hooft en Starter zouden hier misschien ook niet misplaatst zijn); wel hebben deze zich ook gewaagd op het gebied van het Romantisch Treurspel, waarschijnlijk aangespoord door Shakespeare's drama's, welke Engelsche komedianten in Amsterdam opvoerden, of door het lezen van Spaansche stukken en Fransche navolgingen, wel oogstten zij daar grooten lof mede in bij het volk, maar hun komisch drama laat al hun andere werken ver achter zich. Zij hebben, 't is waar, langzamerhand iets toegegeven aan de klassieke richting van hun tijd; geen volmaakt blijspel hebben zij gewrocht, maar bij hen, en ik heb hier meer 't oog op Brederoo dan op Coster, is zooveel vis comica, zijn zulke echt komische toestanden, zulke geestige en boertige tafereeltjes, dat het Blijspel eene schoone toekomst zou hebben gehad, zoo Brederoo leerlingen hem waardig had gevormd. Maar op een enkele gunstige uitzondering na is al, wat op dat gebied verder geleverd werd, beneden alle critiek, en de schuld hiervan dragen de beschaafde lieden van de klassieke richting, die van hunne deftige hoogte laag neerzagen op het volkstooneel, en de komedie, de klucht overlieten aan een bende schrijvers, wier eenig doel was door walglijke tooneelen het volk te behagen. Men versta mij wel: in de beschaafde mannen

van dien tijd valt hun groote ingenomenheid met de Grieksche en Romeinsche meesterstukken niet te laken; integendeel, ware Brederoo beter bekend geweest met de Ouden, hij zou oneindig schooner werken gewrocht hebben (bij minder uitweiding meer handeling), maar te misprijzen valt hunne verachting voor wat echt nationaal was.

Het zou buiten de grenzen van dit beknopt en zeer onvolledig overzicht vallen na te gaan wat Hooft, Coster, Brederoo, Huygens enz. op dramatisch gebied geleverd hebben. Vondel echter valt te veel in den tijd, dien wij zullen behandelen, om hem stilzwijgend voorbij te gaan; maar voor wij hem nader leeren kennen, zal het noodzakelijk zijn uit te leggen wat wij onder klassieke en romantische richting verstaan, en wij kunnen niet beter doen dan hier Jonckbloet als leidsman te nemen. [1])

»Het ware romantische drama," zegt deze, »staat tot het klassieke Treurspel, als een schilderij tot een skulptuurbeeld...... De beeldhouwkunst is uit den aard der zaak, ten gevolge van de stof waarover zij beschikt, sober. Wat zij geeft, geeft ze in volkomener afronding, maar in beperkter gezichtskring, dan hare jongere zuster. Beweging en verscheidenheid zijn haar ontzegd, eigenschappen die juist het eigenaardige der schilderkunst uitmaken..... Is er in de plastiek vooral lyrische innigheid, de schilderij boeit ons daarenboven door hare epische veelheid. Op het Romantisch drama is van toepassing wat van de schilderkunst geldt, het romantisch drama is pittoresk, het smelt de lyrische en epische elementen inniger samen, en

---

[1]) Jonckbl. II p. 98.

beoogt daarmee een treffender werking dan het klassieke treurspel. Daardoor kan het dan ook onmogelijk in het dwangbuis der eenheden leven; daarom neemt het nevens het verheven pathos ook de kontrasten uit het dagelijksch leven op, en huwt aan tragischen ernst platte boert ..... "

Het klassiek drama is sober, afgerond, beperkt, het romantische bezit meer verscheidenheid, meer beweging, meer levendigheid; de ouden kenden het laatste niet en in hunne oogen zouden de stukken van Shakespeare noch treur- noch blijspelen zijn geweest, evenmin als zij 't waren in de oogen van de volgelingen der klassieke richting in den tijd, waarover wij nu handelen.

Wanneer wij vroeger gesproken hebben van de klassieke richting van Hooft, dan hebben wij daar niet zoozeer mede bedoeld dat zijn drama's behoorden tot die, welke zooeven vergeleken zijn met skulptuurbeelden, als wel dat hij een navolger was van den in zijn oogen klassieken Seneca. Anders is het echter gesteld met Vondel: hem kunnen wij als den besten vertegenwoordiger van ons klassiek Treurspel stellen tegenover degenen, die met de noodige toegevendheid onze Romantische Treurspeldichters genoemd kunnen worden.

Niet gemakkelijk is het een oordeel over Vondel als dramatisch dichter te vellen, al zijn wij het allen eens dat geen ander Treurspeldichter van dien tijd bij hem in de schaduw kan staan. Alles hangt hier af van de eischen, die wij stellen. Verplaatsen wij ons in de schouwburgzaal, licht zal een gevoel van verveling zich van ons meester maken: door de lange dialogen en monologen, door de geringe handeling zijn zijne stukken op het tooneel niet op hunne plaats; maar

lezen wij ze, hoe bewonderen wij dan de schoone poëtische taal, die ons vele van Vondel's gebreken onwillekeurig doet over 't hoofd zien, gebreken misschien talrijk en groot genoeg om ons het recht te geven hem eene plaats te weigeren onder de groote dramatische dichters.

Dit moet ons echter tot nadenken stemmen. Wanneer de grootste onder onze dramatische dichters in vele opzichten slechts middelmatig was, dan moeten wij ook bij het beoordeelen van de dii minores een anderen maatstaf stellen; wanneer wij niets volmaakts hebben, moeten wij ons met het minder volmaakte vergenoegen en niet het hoogste eischen.

Met ons oordeel over Vondel als dramatische dichter vallen alle Treurspelen van zijn tijdgenooten; maar men kan toch nog het kaf van het koren scheiden (zoo er wat te scheiden valt), en onderzoeken wat geheel verwerpelijk en wat nog te genieten is. Zoo wij derhalve voortaan spreken van goede tooneelstukken, bedoelen wij, helaas! niet dezulke, die voldoen aan de strenge eischen, welke men een goed drama mag stellen; wij hebben dan meer 't oog op Treur- en Blijspelen (kluchten), welke bij al hunne gebreken nog iets hebben dat ze uit de papiermand redt. Echter zullen wij bij 't beoordeelen van de spelen geen notitie nemen van de goed- of afkeuring van het Schouwburgpubliek. Men kan er vrede mee hebben, wanneer het publiek beoordeeld wordt naar de stukken, die mooi of aardig gevonden worden, maar de quaestie om te keeren, zou aan 't dwaze grenzen; nog heden ten dage immers, nu de toeschouwers waarschijnlijk veel minder onbeschaafd zijn, dan zij waren in de 17de eeuw, is het oordeel van het publiek over een opgevoerd stuk nog meestal beneden alle critiek.

Het hoofddoel van het tooneel is zeer zeker den aanschouwers genot te verschaffen, wel te verstaan, den beschaafden aanschouwers, want indien men er zich op wilde toeleggen zulke stukken op te voeren, die aan de minder beschaafde lieden en het »klootjes-volk" 't aangenaamste zijn, ik houd er mij van overtuigd, het wansmakelijkste zou nog niet wansmakelijk genoeg zijn.

De drama's van Vondel, hoewel luide geprezen en vrij dikwijls opgevoerd, lokten niet veel toeschouwers. Geen wonder ook: de lange mono- en dialogen, de weinige handeling maakten ze vervelend. Anders was het gesteld met wat de Romantische school opleverde. Hier »ging het zien boven 't zeggen," hier hield men zich niet op met wetten van Aristoteles: »de natuur, door oeffening gesleepen, schrijft de beste tooneelwetten." Het was Jan Vos, de glazenmaker, die met zijn *Aran en Titus* [1]) en zijn *Medea* den toon gaf: monsterachtige stukken, waarin verminking en verkrachting, moord en doodslag schering en inslag zijn; wat der klassieke school ontbrak, overstelpte en verdrukte nu de romantische: de gemoederen werden in beweging gebracht, het geheele stuk door was het publiek in hevige spanning; pas is eene maagd verkracht door een paar wellustelingen, en zijn haar handen en tong afgesneden, of twee onschuldige jongelingen worden in een put geworpen en gesmoord; men slacht twee anderen, steekt ze aan het spit en braadt ze; de hoofdpersoon wordt verbrand, eene keizerin doorstoken, nog een ander vermorzeld, zoodat, volgens Langendijk, Jaap, die 't stuk zag vertoonen, aan zijn vriend de volgende beschrijving er van deed:

---

[1]) Moltzer, Shakspere's invloed op het Nederl. Tooneel, p. 7—25.

Men stak menkaêr daer dood as katten en as hongden,
Zo dat er in het lest gien over eind meer stongden,
As twie of drie. Ik zaay: »Kom Maertje, loopje best,
Wangt meuglyk worden strak de kykers ook equest.

Het zijn woeste en wilde stukken die van Jan Vos, maar had een van de navolgers der klassieke richting het goede er van (plasticiteit en handeling) eens willen erkennen en navolgen, de twee verschillende richtingen, elkander aanvullende en verbeterende, zouden misschien tot ééne goede samengesmolten zijn; maar niemand deed het. De klassieken gingen hun eigen weg, en Jan Vos met zijn navolgers, aan zich zelven overgelaten, verbijsterden hoe langer hoe meer; op het zien kwam langzamerhand alles aan, balletten en allerlei andere vertooningen, kunst- en vliegwerk werd bij hen hoofdzaak: 't zijn Spektakel-, geen Tooneelstukken.

Onder de vele navolgers van Jan Vos, wat kunst- en vliegwerk betreft, was Lodewijk Meijer, dien wij later nog dikwijls zullen ontmoeten, een van de voornaamsten. Zijne inzichten over het tooneel heeft hij in de voorredenen van *'t Ghulde Vlies* en *de Verloofde Koninksbruidt* blootgelegd. *'t Ghulde Vlies* is later opgesteld maar eerder uitgegeven dan de *Verloofde Koninksbruidt*, zoodat de voorrede van 't eerste stuk geschreven is in 1667, die van het laatste in 1668. In dit ééne jaar hebben de inzichten van Meijer omtrent het tooneel eene groote verandering ondergaan; wat of wie deze bewerkt heeft, zullen wij later zien. De *voorreeden* van het *Ghulde Vlies, Treurspel, met Konst- en Vlieghwerken, vertoondt op de Amsterdamsche Schouwburgh*, 1667, *opgedragen aan Mr. Willem Blaau*, is zeer uitvoerig; zij houdt de belijdenis in van de aanhangers van *'t Konst- en Vlieghwerk.*

»Ik heb dan," wij geven hier een zoo beknopt en volledig uittreksel mogelijk, »ik heb dan de handt an de ploegh gheslaghen, en in den anvang waar bevonden, 't gheen andere kloeke meesters in deeze konst voorgheeven, naamelijk, dat dusdaanighe tooneelspeelen meer voor de ooghen, dan voor de ooren zijn, en dat derhalven de Dichter zo zeer niet doelen moet, om het harte te raaken door aartighe en onghewoone voorvallen, welke met kracht van reedeneeringen en teederheidt van hartstóghten doorsuikerdt, den Anschouweren de zielen door d'ooren streelen; als wel om 't ghezicht te vleyen door heerlijk ghepraal, en verscheidenheidt van konstighe werken, en prachtighe vertooningen. Ja dat meerder is, my heeft, in den arbeidt zijnde, de ervaarendheidt gheleerdt, dat het bijna onmooghlijk valt, die twee vermaaken te zamen te huwen, en ooren en ooghen teghelyk volkoomendlijk te vernoeghen, alzo een behaaglijk voorval zich noode wil paaren met een konstigh vlieghwerk, en het eene ghevoeghlijk plaats ghevonden hebbende, het andere daaruit bótst, als t' eenemaal daar niet vlyende. Weshalven ik oordeelde, dat wie in zulk een slagh van treurspeelen woude na de kroon steeken, op de veelheidt, en verscheidenheidt en heerlijkheidt der konst- en vlieghwerken daar in te voeghen, en bequaamlijk te passe te brengen, moest voornaamelijk toelegghen, en alle de zeenuwen van zijn herssenen inspannen, het voor een toemaat reekenende, zo' er iets van 't andere onderliep, en zich tusschen in mengde.

Om dit voorghestelde oogwit te treffen, doorbladerde ik alle de voornaamste Fransche tooneelspeelen, daar zich iets van deezen aart in opdeede; dat zelve in een beknópt bondel te zamen bij een trekkende, met voorneemen van alle hunne

Konst- en Vlieghwerken, zo het de mooghlijkheidt, en ons tooneel niet weigherden, in een schouwspel te vlyen, niet wel met alle de verscheidene veranderingen, daar zy die meede invoeren; maar eevenwel alle de vluchten en werken zelfs: ghemerkt voor een en 't zelfde gheschat behoordt te worden, dat' er vier minneghoodtjens, ofte vier winden vlieghen, als zy maar langs gheen verscheidene beweeghlijnen op hunne wieken door de lucht drijven.

Met deezen schat verrijkt hebbe ik voorts alle de Fabulen der aaloude Dichters op den toets ghebraght, en de proef ghenomen, welke ik met paerlen en diamanten op het praghtighste zoude uitstrijken en optooijen; dóch gheene ghemoet, die haar lijf daar beeter en ghevoeghlijker, mijns oordeels, wist na te buighen, dan de winst van het Ghulde vlies........

Hoe veel en hoe groot die (afwijkingen welke de dichter zich verstout heeft te doen van het gebaande spoor der oude dichters en schrijvers) nóchtans zijn, de voornaamste handel evenwel houdt haren ouden standt, en blijft een, en eenigh: Dewijle zy alle te ghader nerghens anders op mikken, en na toe leiden, als de winst van het Ghulde vlies, bij Jason eindelijk door behulp van Medea behaaldt. Maar óf zy ook de eenheidt, die in de tijdt en plaats waar te neemen staat, zo onghekreukt, in 't oordeel der naauwkeurighe konstkenners, laaten zullen, staat te beduchten.

Dat iemandt, om een tooneelspel toe te stellen, in de voorghemelde konsten (Schilderkonst, Bouwkonst, Ghezichtkunde, kennis van teeghenwichten, van beweeghingen over katerollen en windassen) niet hoeft bedreeven te weezen, dunkt my openbaar: maar dat iemandt een treurspel met konst- en vliegh-

werken wil maaken, met inzichte om het ten tooneele ghevoert te zien, en in 't laatste 't eenemaal onkundigh zijn, dunkt my daarbij ook zeer wanvoeghlijk en ongheraaden: Ghemerkt hy misschien zulke daar in zoude vlyen, welke, ófte in zich zelven niet mooghelijk, ófte door de onbequaamheidt des tooneels, daar hy ze op vertooghen zoude, niet doenlijk waaren, en bij ghevólgh den moorman ghezeept hebben. Wat ons betreft, wy hebben zelf in de onze, niet alleen het verstandt, maar ook somtijdts de handt moeten an de ploegh slaan, aleer zy haare volkoomenheidt ghetroffen hadden, en ze in- en uitghevoert met allerhande slagh van beweeghingen, van onderen op boven het tooneel, en weeder van boven het tooneel na onderen; langs het tooneel, en dat in 't ronde, ófte dwars daarover; van de wolken of door de lucht tót op het tooneel, en weer van het tooneel tót in de wolken, en wel lootrecht, ófte schuins, en dat weeder van achteren na vooren, óft van vooren na achteren, als ook van de rechter na de slinker ófte van de slinker na de rechterhandt, en dat weder twee na elkanderen, óft kruiswijze voorbij elkanderen en eindelijk waterpas tusschen het tooneel en de wolken van achteren na vooren. En deeze beweeghingen hebben wy uitghewrocht in menschen, in een hemel, in een slaapkoets, in wolken, welke óft stootelijk door de lucht drijven, ófte zich in tweën scheiden, ófte zich ontvouwen, en weeder toevouwen; en in waghens, ghetooghen van paauwen, van beeren, draaken en zwaanen."

Het waren dus geen drama's meer, welke de school van 't Kunst- en Vliegwerk ten tooneele bracht, trouwens het publiek was er ook afkeerig van, 't was eene opvolging van allerlei kunstige mechanische vertooningen; alles was aan het *zien*

opgeofferd, en 't was het gezicht ook wel waard; nu eens ziet men »op de voorghrondt van dit Lusthóf twee waghens, de een ter slinker, en de andere ter rechter, uit de lucht, kruiswijs voorbij elkanderen vlieghende, snellijk nederdaalen", dan weder »vertoont Medea zich in 't verschiet, om hoog in de lucht op haaren betooverden waaghen, van twee vlieghende Draaken voortghetoogen, die in 't neêrdaalen vuur spuwende, met een ghroote snelheidt, haar van afteren na vooren voeren, en op de aarde neêrstrijken". En hoe kunstig zal deze vertooning geweest zijn: »Op 't eindighen deezer toverbeede, rijst de aarde, van langkzamerhandt, om hoogh, en maakt eenen welghevórmden heuvel, welke, tót een voeghelijke hooghte ghesteigherdt zijnde, bruskelijk voor openbarst, en een wólk van vlam en rook uitwerpt; waaronder zich een vervaerlijk ghetoet mengelt. Deeze verdweenen zijnde, komt Proserpina, van onderen op, uit het lógh rijden, zittende, koninklijk opgheschikt, op haaren helschen praalwaghen, voortghesleept van twee ghroote beeren, en bestuwdt met een stoet van onderaardsche Ghóden." Wat eenheid van geschiedenis, dag en plaats betreft, beweerde Meijer van 't pad der Ouden niet te zijn afgeweken; in verscheidene andere bijzonderheden haalt hij Corneille, en Fransche, Spaansche en Italiaansche stukken als autoriteit aan.

De Verloofde Koninksbruid was reeds in 1653 op touw gezet, maar beviel den schrijver bij de uitgave in 't jaar 1668 niet meer. Hij heeft het stuk dan ook in 't laatst nog zooveel mooglijk veranderd en gefatsoeneerd overeenkomstig zijne nieuwe richting; hierdoor echter hinkte zijn werk op twee gedachten; hij kon het niet meer geheel afwerpen van de grondslagen, waarop het gebaseerd was, maar bracht er toch

nog die veranderingen in, die hem hoogst noodig en mooglijk toeschenen. De *Verloofde Koninksbruid* is voor een deel genomen uit Corneille's Rodogune, »maar oordeelende hier niet stofs ghenoegh voor onze Anschouwers, *die overvloedt van werkelijkheidt begheeren*, hebben wy het overighe daar bij ghedicht. De Geschiedenis van ons treurspel is een en eenigh, d. i. alle de daaden te zamen loopen om den voornaamen handel uit te maken." Omdat Aristoteles gezegd heeft dat een stuk niet overklein noch overmatig groot mag zijn, heeft de dichter de 2400 *verzen*, *waaruit het stuk eerst bestond*, *ingekrompen tot* 1800. Verder geeft hij nog een tal wetten, waaraan een »goed stuk" voldoen moet: »de handel moet ook een volkoomen einde hebben, en gheen staart van overtólligheidt nasleepen. Om den handel eens Tooneelspels dan behoorlijk volkomen te maken, worden 'er veele bijzondere onvolkomene daaden vereischt, die derzelve dienen tót trappen en aanleidingen, en den Anschouwer onderwijlen ophouden, in een vermaakelijk en aanghenaam verlangen. Ghevoeghlijk wordt dit bewerkt, op 't einde van yder bedrijf, veroorzaakende aldaar, in 't ghemoedt der Toehoorders, een ghraage verwachting van iets, dat in het navolghende uit te werken staat." Een stuk mag uit niet meer of minder dan 5 bedrijven bestaan; elk bedrijf heeft zijn bepaalden inhoud: het eerste »doet opening van den inhoudt des Tooneelspels"; hier wordt ook »de ghrondt gheleght, waarop alle het vólghende ghebouw wil rusten. De drie middelbedrijven beghrijpen den handel, op het verwardste, en in haare uiterste kracht. In het tweede ghroeyen de woelingen aan, in het derde staan zij in tóp ghesteeghen, en barnen op het heftighste. En in het vierde raaken zij aan 't verflaauwen,

en verslappen. Het laatste bedrijf behelst het besluit, en hier in staat den handel zo volkoomen ten einde te brengen, dat de Anschouwer in alles voldaan, gherust en verghenoegdt wegh ghaat." Op het tooneel mag gerust gemoord worden, want of het al verteld of vertoond wordt, »*de Toeschouwers zien het evenwel voor spel en gheen ernst aan.*" 't Mogen echter geen afgrijslijke moorden zijn; vroeger dacht men dat dit noodig was om toeschouwers te lokken, »maar sints heeft de ervaarenheidt gheleerdt, dat ook, zonder zulke vertooningen, de Anschouwers te behaagen, en in den Schouwburgh te lokken waaren." Wat den tijd betreft, waarin het tooneelspel vallen moet, 't is het best dien tijd te nemen, die ook in de werkelijkheid gebruikt zou zijn, maar daar dit somtijds onmooglijk is, mag men wel een paar dagen of een paar weken tusschen de verschillende bedrijven laten verloopen, als het maar geen jaren zijn. Men neme ook zooveel mooglijk eenheid van plaats in acht.

Deze en nog veel andere wetten stelt Meijer aan een goed tooneelstuk; tot bekrachtiging van die wetten heeft hij Aristoteles, Horatius en Corneille *aangehetooghen*: »de twee voorste om de eerbiedigheidt, die wij der Oudheidt toedraaghen, van wiens wetten wij zeer noode zouden afwijken: en de laatste, omdat hij, ons weetens, de eenighste is, onder de heedendaaghsche Meesters in de konst, die uit eighene ondervindinge van het tooneel, gheschreeven heeft." Hij tapt hier al uit een geheel ander vaatje dan Jan Vos wanneer die zegt: »D'oudtheidt, zeg ik noch, heeft geen voorrecht. De Latijnen hebben gelijk dat ze zeggen: *Wie te Roomen is moet zich na de Roomsche zeeden voegen; zoo gij elders zijt, zoo voeg u na de plaats daar gij zijt.*" Maar Meijer had zich reeds aangesloten bij de *hervormers van*

ons Tooneel, die hem ook bij het verbeteren van *de Verloofde Koninksbruid* ijverig ter zijde stonden: »nu eindelijk, op hun (zijn vrienden) aanteekenen, en ons oordeel, gheduurende dien tijdt (drie jaar, waarin aan het stuk niet gewerkt was), in Tooneelwerken wat rijper geworden zijnde, door het licht der konst, welk ons *noch onlanks eerst toegescheenen heeft*, hebben wy, het voor den dagh haalende, en overloopende, daar in veele gheen gheringe misslagen verholpen; veel, dat doof, en dóf van ghlans was, luister bij ghezet; veel, dat te slecht voor een treurspel, en te laf vloeyde, met wat deftigheidts hoogher doen draaven, eenighe verouderde zinrijke woorden, daartoe uit den schimmel voor den dagh ghesleept, en andere nieuwghesmeede invoerende; veele rouwigheeden beschaafdt; veel, dat zenuwloos bezweek, met kracht en nadruk gheschoordt; veele weelighe overtólligheeden besnoeidt, en 't gheen lang uitgherekt was, bondigher en korter inghedrongen." Niettegenstaande die zinrijke woorden, die kracht, nadruk en bondigheid, is de taal bij uitstek leelijk en 't geheel onleesbaar. Wanneer Jan Vos een navolger van de Romantische school genoemd kan worden, Meijer niet; hij nam van zijn voorganger alleen de uiterlijke vertooning, kunst- en vliegwerk over; daarbij lette hij bij het samenflansen van zijn stukken zooveel mooglijk op de Tooneelwetten door Aristoteles, Horatius en Corneille gesteld. Niet dat in zijn stukken geen handeling was; handeling genoeg, maar alles ongemotiveerd: 't was een marionetten-spel, een poppenkast-vertooning meer dan een ernstig drama. Daarom, laten wij niet angstvallig nagaan tot welke richting Meijer in zijn eerste tijdperk behoorde: zijne stukken bestonden uit eene rhapsodie en nog wat, verdienen

den naam van drama's in geenen deele en zouden door ons niet opgehaald zijn, zoo de schrijver geen groote rol gespeeld had in het tijdperk, dat wij willen behandelen.

Om den toestand van ons Tooneel en den smaak van 't Publiek nader te leeren kennen is het noodig van de meest gevierde tooneeldichters de meest geprezen werken te beschouwen. Op onzen weg ligt dan vooreerst de *Parijsche Bruiloft, Treurspel van R. Anslo,* geschreven in 1647 of 48, maar eerst uitgegeven in 1663. Hij had eerst *besloten* 't in zijn kamer te *besluiten* daar hij het zelf verachtte, maar was toch tot het drukken overgegaan *ter gunste van een, die mij zoo lief is als het licht.* Nu, wat dat verachten van een stuk door den schrijver zelven betreft, daar zullen wij niet over spreken. 't Publiek was met de *Parijsche Bruiloft* zeer ingenomen, het stuk werd ettelijke malen herdrukt, en luid geprezen. Beschouwen wij den inhoud nader: De vrede tusschen de twee groote partijen in Frankrijk is in schijn hersteld; de koning, zijne moeder en al de hunnen veinzen verzoening, maar beramen in 't geheim een aanslag op Coligny. Als deze mislukt, wordt tot den grooten moord besloten; 't moeilijkst is echter, den koning hiertoe over te halen; deze geeft ten laatste toe: »hierop wordt de klok geroert, en de moordt begonnen"; het stuk eindigt met een droom van Karel. Het motto luidt: »Tantum religio potuit suadere malorum." Iemand, die dit motto leest, zal denken: daar kan nog wel wat goeds van komen; wij zullen getuigen zijn van den strijd van Karel, hoe al zijne menschlievende gevoelens en goede hoedanigheden ten laatste verstikt worden door fanatieken geloofsijver. Maar ja wel,

vooreerst komt in 't geheele stuk bijna nergens »godsdienstijver" als motief tot eene of andere handeling voor, en vervolgens: de strijd van Karel bepaalt zich tot een »ik zou wel graag willen" aan den eenen kant, en een would-be eerlijkheid, maar voornamelijk vrees voor de gevolgen aan den anderen kant. Laten wij maar eens zien uit welke beweeggronden, of liever hoe hij uit geen beweeggrond van gevoelen verandert en zijne toestemming tot den algemeenen moord geeft. In 't begin wordt hij ons al als een groot ellendeling en veinzaard voorgesteld; hij had den aanslag tegen Coligny met zijne moeder reeds beraamd, en veinst zich nog een groot vriend van Coligny. Na den mislukten aanslag houdt hij zich geweldig gekrenkt en beweert de moordenaars te zullen straffen. Er wordt nu tot den grooten moord besloten. Karel had al half zijne toestemming gegeven, maar schijnt berouw te krijgen; de angst slaat hem om 't hart. Zijne moeder vraagt hem: »wie kan het (den moord) dan beletten?" En wat hem belet er toe over te gaan, wat hem weerhoudt een schurk te zijn, is het volgende mengelmoes van beweegredenen: »Mijn eedt, het recht, de wet," »wie mach dit van het hert?", »mijn hert, met haar getuigen, geeft mij ongelijk," »zal ik mijn eige ziel en mijn geweten schennen?", »ik vrees de nijdt," »ik vrees de macht van 't volk als 't zich hier tegen zet," »'t is noodig voor mijn eer, dat ik mijn woorden houw," »ik schrik." »Men kan op iemandts doodt zich nooit te lang beraden",

»De schrik van dit besluit doet al mijn adren kloppen,
Wie kan 't gerucht den mondt en 't volk hun ooren stoppen?"

»De lasterende Faam zal mij geduurig plagen", »ik vrees voor alles en voor allen." Zijn moeder scheldt hem nu eens goed

uit, waarop Karel plots zijne besluiteloosheid laat varen en zegt:

Wat 's dit? zult gij mij van slapmoedigheidt betijgen?
Mijn inborst is te fors, ik zal u niet ontzijgen.
't Zal 't eerst niet zijn voor mij te handelen in bloedt,
Daar hebt gij mij, Mevrouw, van jongs in opgevoedt.
Ik, die geen lusten acht, dan slechts de lust van 't jagen,
Heb menig wildt vermoordt, en voor de vuist verslagen,
En 't zelf daarna ontwaait, en dikwils vuil bemorst,
Het lillende ingewandt getrokken uit de borst.
Ik zal een menschen-moordt wel onvertzaagt gedogen.
De schrik vliê van mij af, ik zie nu onder d' oogen
Mijn vijandt zonder schrik, het dier en menschenbloedt
Is eveneens van verf, ik schat het even goedt,
Het komt aan 't purper 't naast: wil daar een vorst meê pralen,
Dat krijgt een schoonder glans met door het bloet te halen,
Waarop ik ben belust. men vaar 'er voort meê voort.

Op het dwaze van dit alles te wijzen, op het ongemotiveerde van Karels plotselinge verandering, zou mijne lezers beleedigen. De andere personen zijn even onzinnig; in één woord, er is van 't geheele stuk geen goeds te zeggen. In den smaak van dien tijd vielen ook nog quasi aardige woordspelingen; wij zullen er uit dit stuk eenige citeeren, met de plechtige belofte er in 't vervolg nooit meer melding van te maken:

»De schrik heeft mijn gemoedt ontzet, maar niet verzet."

»Waar is de koningin, die ons zoo loos bespiedt,
Ontdekkende bedekt, gebiedende verbiedt,
En leidende verleidt; ze trekt ons door haar treken.
Zoo luttel deught haar deught; haar raden is verraden."

»En met de vrede niet te vrede."
»Hij denkt, wie kreegh oit rechte zegen
En heil te degen met den degen."
»Dit is de noodt van 't rijk dat gij zijt in de noot".
»Indien ik niet gedenk aan deze daadt te denken".
»Ik heb haar trouw gezien, met niet gezien te zijn".
»Door al te straf een straf, enz. enz.

Zoogenaamde *sententiae* van den volgenden aard waren ook zeer in trek:

»'t Onrustige gemoedt veinst dikwijls zich gerust".
»Een vijandt is het grootst, wanneer hij schijnt uw vrint."
»De tijt verkleent de schrik en ingebeelde vrees."
»Men ziet de list te laat, wanneer men 't wordt gewaar."
»'t Goet meenende gemoedt heeft zelden achterdocht."
»De schrik komt voor de daadt,
En als die is volvoert, 't berouw dan veel te laat."
't Is dubbelt quaat, hebt gij noch geen berouw van 't quaat."

't Is ondoenlijk van nog andere schrijvers de spelen eenigszins uitvoerig te ontleden, en ook niet noodig. Om een goed inzicht van ons Tooneel uit dien tijd en den smaak van 't Publiek te krijgen, zal het voldoende zijn eenige kleine episodes (voor de hand weg gekozen) uit de werken van niet de slechtste dichters, die wij nog zullen ontmoeten, aan te halen.

Wij nemen dan eerst: *Lysander en Karliste Bly-eyndend Treurspel*, 2 *deelen* (dikke), *door Mr. Joan Blasius, bij Jacob Lescailles* 1663. Karliste, de *kuische* gemalin van Kleander, wordt vurig bemind door Lysander, een Fransch ridder. Zij wil van overspel niets weten, maar om Lysander niet al te zeer te bedroeven, veinst zij zich tegenover Kleander ziek, om

aldus alleen te kunnen slapen, en ontvangt dan, in bed liggende, Lysander *in alle eer en deugd.* Slechts één kus staat zij hem toe, maar die schijnt wat al te vurig uit te vallen, want zij roept:

Gij maakt 'et al te grof. Lysander, is dat kussen?

Als Lysander wat al te vermetel wordt, roept de kuische vrouw verbolgen uit:

Vertrek Lysander; voort! vertrek hier uyt de saal,
Of lijt dat ik het licht uyt uwe oogen haal.

Die dame had echter van kuischheid en eerbaarheid een vrij zonderling idee: hoor haar, wanneer zij zegt:

Vrouw Venus ay! ik bid,
Wilt mijn verflauwde siel een eerb're middel schenkke
Dat ik mijn trouwe naam en kuysche echt niet krenkke,
En aan Lysander doch mijn wedermin bewijs.

Nobele tweestrijd!

In de voorrede van het tweede deel staat te lezen: »Hier uyt spruyten gruwelyke moorden, doodelykke gevanggenissen en afgrijslyke verraderijen, alles door heevige wraaksucht, woedende gramschap, doordringende kloekmoedigheyd, bitsen haat, ongerechte beschuldingen, eygen-baatse afgunst, onmatige ontrouw, groote blyschap en hooge droefheyd." Als het dan nog niet mooi is, is 't waarlijk de schuld van Joan Blasius niet. Welk een schoone en indrukwekkende dialoog is de volgende tusschen Lysander en Karliste:

Karl. Doch gij moet weêrsyds noyt mij uyt uw herssens wissen.
Lys. Eer swemmen op het land de gladgeschubde vissen,
K. Eer sa 't vermeerend meer ter grond syn uyt gedroogt,
L. Eer sal de wreede wolf bij schapen syn gedoogt,

Karl. Eer sal de schande vos met tygers sich verkopplen,
Lys. Eer sal de geurge roos ontstaan uyt distel-stopplen,
K. Eer sal het snelle hart sich weyden in de lucht enz. enz.
K. Vaarwel mijn wederhelft. L. Vaarwel mijn Galateê.
K. Mijn Aegon. L. Mijn Neëer. K. Mijn Titan. L. Mijn Medee.
K. Mijn Jason. L. Mijn Diaan. K. Mijn Phoebus. L. Mijn Heleene.
K. Mijn Paris. L. Dafne. K. Mijn Apollo. L. Poluxeene.
K. Achilles. L. Hermion. K. Orestes. L. Peneloop.

En zoo gaat het nog 7 regels in allen ernst voort. Zeker het is niet te verwonderen, dat de toeschouwers bij zulk een treurig afscheid in tranen wegsmolten!

Nog een ander *Treur- Bly- eyndspel* van Mr H. de Graef, dat meer dan eenen druk beleefd heeft (1ste dr. 1664. 2de dr. 1669), uit 't Spaansch vertaald en getiteld: Joanna, Koningin van Napels of den trotzen Dwinger. Dit werk hangt van onzin en bombast aan elkaar, en toch werd nog ter eere van den schrijver gezongen:

want uw werck is zonderling
verrijckt, met vaerzen die hoogdravend draven.
Gij volgt het Spaans in Neerduyts geestig na;
betoonende uw lust, om zoo te graven
Dat tijt en ontijt beyde u komt te sta,
Gelijck het blijckt, terwijl gij voort gaet spatten
in 't geen Natuur u gunstigh heeft verleent.
Wie kan 't geen onbegrijplijck is bevatten,
Hoe 't jeugdigh breyn met 't grijs verstant vereent?

Lodewijk, prins van Taranto, is verliefd te gelijk op Isabella, Princesse van Ferrare, en op Joanna, Koninginne van Napels.

Hoewel hij de eerste wegens hare schoonheid de voorkeur geeft, zal hij 't toch maar met de laatste houden, want deze is Koningin. Als Isabella dit bemerkt, stort zij haar gemoed uit in de volgende aandoenlijke klachte:

O Verrader!
Kan uw ontruste ziel noch rusten, wree tyran,
Die mijne ziel door min vermoort, wat straffe kan
U straffen na waerdy? heeft uwe mont gezoogen
De speen van een leeuwin, of, zijt gij op den hoogen
Verschrik'bre Taurus tot een schrickdier opgevoed,
Of in 't Hyrkaens gewest, met tijgerinne bloet
Bij vrouw Pasifaë in wreetheydt opgekoestert,
In Kakus moorthol tot een schrickdier opgevoestert,
Dat gij trouw'looze dus verbastert mijne min,
Die ick te uwaerts draegh, verschopt, waarom men in
Gevreesde Rijcken zagh de Vorst eer gaen verlooren.
Gij toont niet dat gij zijt van eene Vrouw gebooren,
Maer wel van 't ongediert: moet ick u Hydra zien
Met Napels Kroon gekroont, o neen! 'k zal voor u vliên
Na 't woeste Lybien, alwaer de zon zijn stralen
Van 't mennen afgement, in 't peeckelnat laet dalen.

Van dit kaliber is 't grootste gedeelte. Naar regels als de volgende, gesproken door iemand, die hevig verliefd is, hoeft men niet ver te zoeken:

Help Hemel! hemel help! help, water! water, brand!

Eene prinses, wier eerbaarheid aangerand wordt, roept uit:

'k volgh Kollatinus vrouw
Of Hippo, Lucia van ver, wiens deuchden blinken
Veel schoonder als 't kristal aen 't blaeuw gewelf, 'k zie zincken

Eer Titan in het Oost in Amphithritis schoot,
Dan ick uw wil voldoe enz. enz.

Mij dunkt, verdere aanhalingen zijn overbodig.

Pieter Dubbels schreef een Treurspel (dat meer dan een druk beleefde): *de Krooning van Darius,* en droeg het op aan Joan Six:

Roemwaarde Six, die, met uw' aldoorsnuf'flende ogen,
De diepste dalen van 't twehoofdige Parnas
Doorstraalt, en 't hoevezap, zoo klaar als spiegelglas,
Hebt uit de borsten van Minerva ingezogen.

Die zelfde dichter, die een ander »'t hoevezap laat zuigen uit de borsten van Minerva," schreef ook nog: *Hoogmoedige Prins of gelukkige Staatzugt. Blijeyndend Treurspel gespeelt op d' Amsterdamsche Schouburgh in 't jaar* 1655, waarin de volgende moordgeschiedenis de teedere ooren van 't Publiek streelde:

Geen teere zuigeling werdt in de wieg verschoont;
Hoe zoet het lammetje hem toelacht, en betoont
Hem vrundschap, d' harde beul en laat zich niet bewegen,
Hier rijt men het van een; gins rijgt men 't aan een degen,
Daar werpt men 't tegen d' aard' te plet'tren, dat het bloet
In 's moeders aanzigt spat, men woet 'er gans verwoet.
Dees trappelt op de buyk van zwangerige vrouwen
Tot zij en hare vrucht gelyk de ziel uytspouwen.
Die sleept de dochter op het dode lichaam van
Haar moeder, en verkracht ze, in 't aanzien van haar man;
Een ander rukt de bruit, die tot haar bruigoms armen
Haar toevlucht neemt, het hart ten boezem uyt, de darmen
Van hare bruidegom verbinden deze twee.

Hiermede stappen wij van de Treurspelen af, met de verze-

kering dat al het overige niet beter is, dat wij niet het slechtste uitgekozen hebben.

Met Brederoo scheen eene schoone toekomst voor ons Blijspel aangebroken. Leerlingen, zijner waardig, zouden de komedie tot eene aanzienlijke hoogte gebracht hebben. Maar helaas! het licht, dat Brederoo aanbracht, was

een uchtendrood,
Dat aanbrak, flikkerde en verschoot.

Van het tal Blijspel- (klucht)dichters na hem is er maar één, die in zijn schaduw kan staan; deze ééne was Johan van Paffenrode; wij mogen hem daarom niet stilzwijgend voorbijgaan. Zijn eerste stuk (zoover mij bekend is) was: *De bedroge girigheyd ofte boertige comoedie van Hopman Ulrich. tot Gorinchem, bij Paulus Vinck* 1661. De inhoud is als volgt:

»Sybille, een dertele rijke Dochter, wort van een Jonk Edelman swanger gemaekt, die haer verlaet: dit merkt Ulrich, een wrek girigh oud vrijer, eyst haer van de ouders ten huwelijk, het wort hem om de dochters schande te bedecken toegestaen."

Nu knoopt zij, met Ulrich getrouwd, amourettes aan met een ander Jonk Edelman Godefroy, die op alle mogelijke wijzen probeert Ulrich van honk te krijgen, dat hem na veel moeite gelukt. »Nu speelt hij met Sybille mooi weer." Ulricht komt daar achter en beklaagt zich zeer, dat hij door gierigheid gedreven is »een jong dertel wijf te trouwen." Als geheel is van dit stuk geen goeds te zeggen, 't is een boert, een klucht, waar overspel en horens opzetten schering en inslag is; 't voldoet in geenen deele aan de eischen, die men aan eene goede komedie mag stellen, maar de koddige tooneeltjes, de komische toestanden, de grappige kwinkslagen getuigen dat de luim van

de vroegste kluchten, de geestigheid van Brederoo nog niet geheel en al verloren was gegaan. Ten bewijze hiervan zou ik wel eenige staaltjes willen meedeelen, maar de preutschheid van onze dagen zou ach! en wee! roepen over zulk eene stoutheid. Ik moet ook bekennen, de grappige situaties en kwinkslagen vallen wel wat te dikwijls in 't al te dartele en vieze. Wanneer iemand tegen een ander, die nog al grappig is, zegt:

En jij slagt d' oude kakhuysen, dunkt men, je bent vol drollige invallen [1]);

wanneer de oude man, wiens jonge vrouw zonder zijn voorkennis drie maanden na 't huwelijk bevallen is, een ander tracht wijs te maken dat de meisjes wel door imaginatie zwanger raken, en zijn knecht daarop antwoordt:

Door imaginatie swaer worden! Kon men dat de luy hier ook wijs maken,
Wat souwender somtijdts meysjes door droomen en gedachten in de kraem raken!
Maer men sou hier sulke diepsinnigheyd niet konnen vatten, al wierter al ingeplant.
Nou denken de sommige al brogten de Fransen die mode hier ook te land:
Hoe wouwe wij (verstaye wel) al te mets eens (wat beliefje) en leggen 't dan op droomen,
Maar ik raeyje begint hier die poetsen niet aen te vangen ofje souter besukt kael afkomen,
Want sulke uytlandsche Philosophy de luy haer verstand hier te boven gaet,

[1]) J. J. Starter, Klucht van Jan Soetekauw, v. 341.

dan is dat in zijn soort wel vrij aardig, maar naar dat soort wil men tegenwoordig niet schijnen ooren te hebben. Die geheele samenspraak in dat eerste bedrijf tusschen Ulrich en zijn knecht Joris is, wanneer men niet al te vies is uitgevallen, grappig en wel te genieten. Die knecht Joris is ook soms onbetaalbaar. Op welk eene koddige wijze bedriegt hij zijn meester, *den heer overdeken van 't hooren-dragers gild*, en helpt de twee gelieven in hunne amourettes! hoe snijdt zijn mes van twee kanten! En wie heden ten dage nog over de wispelturigheid van mejuffrouw Mode klaagt en over de slechte dienstboden, hij of zij kan zich troosten met de gedachte dat het vroeger niet beter was. Hoor Juffrouw Hildegond maar eens klagen:

Ik sieder somtijds voor bij mijn deur gaen, die niet beter weten ofse zijn heel mooy na de nieuw manier,
En ondertusschen denk ik en mijns gelyk, kinder wat betaelje je uyt lachen dier,
Daer is nu haest alle daeg een nieu mode, dan draegt men korte en dan weer lange lijven,
Dat de luy altemael waren als ick, daer sou maer een mode blijven.
Maer nu heb je haest alle daeg wat nieuws, practiseerter er maer ymand een nieu fatsoen,
Dat een gek voordeed, dat willen strax al de anderen na doen.
De wereld is even hovaerdig, niet alleen de meesters maer ook de dienst boyen,
Siet maer eens hoe datter een deel van die cameniertjes weten op te toyen,
zijn bestrikt en bequikt 't spyt de juffers, soo zijn haer de lokjes gekrult,

Soo dat je dik niet en weet of je haer voor de meyt of voor
de jufter nemen sult. enz.

Maar, zooals ik zeide, de grappigste situaties en kwinkslagen durf ik niet afschrijven. Anders, hoe jeuken mij de vingers: die 20 regels in 't derde bedrijf, waar Ulrich vertelt hoe hij op de loer heeft gelegen om de gelieven te betrappen en wat hem daar overkomen is, hoe hij, door eene geweldige hoestbui geplaagd, zijn hoofd stak in — maar foei, ik zou bijna al te ver gaan.

Ook van eene andere klucht van Van Paffenrode, *Oud-Mal ofte Boertige Comoedie van Sr. Filibert*, kan ongeveer 't zelfde gezegd worden als van de vorige. Hoe vindt ge bijv. het verhaal van Weerhaan, die twee personen ging zoeken en niet kon vinden:

Ik liep door de biersteeg, en ik snapten den hoek om verby
de twee sluysen,
en soo voort het boter-bruggetjen over verby de weerd in de
drie vleer-muysen;
Ik vraegde man en maeg al wie me tegen quam sprak ik an,
En doen wiert me geseyt, dat se stonden en praten voor de
blauw satijnen bier-kan.
Hem na speelden ik, en ik snapten de vis-merkt over, neemt
dien brief mee, riepen de vis-pryen,
IJ live kijk te reys seyen se, waer of Weerhaen soo winderig
na toe mag tyen?
Ik liet haer praten, en ik faggelden al weer aen voort,
Maer doe begonnen de jongens te roepen, de vent hetter een
vermoort.
Verseker, seyen de luy: heeft hij een neerslag bedreven,
Dat liegje niet docht ik, al kentjet wel, 't is me wel gebeurt
van sijn leven enz.

Levendig, niet waar?

Deze Johan van Paffenrode was vrijheer van Ghussigny, Commandeur-Militair der stad Gorinchem en 't quartier van dien, Luitnt. colonel van een regiment ende Capitain van een compagnie Nederduytse Voetknechten enz. Zijn werken zijn gedrukt te Gorinchem door Sander Vinck, en de klucht van Sr. Filibert »eerst gespeelt bij de kamer, vernieuwt uyt Liefde, binnen Gorinchem op den 12 Meert 1657." Of het stuk ook in Amsterdam gespeeld is, is mij onbekend.

Ik wil J. v. Paffenrode volstrekt niet op één lijn stellen met Brederoo, maar alleen melding van hem gemaakt zien in tegenoverstelling van »dat tal van blijspeldichters, die zich vaak alleen ten doel stelden door ruwheid en platheid den smaak des volks te streelen, die bijna niets dan vuiligheid ten beste gaven en daardoor walging en verveling verwekten, ruwheden die niet door daarmede gepaard vernuft en geest worden goedgemaakt" (Verwijs). Voorbeelden van dat tal van blijspeldichters zooveel ge maar wilt. Lees de cluchte van den Jaloursen dief en Madam Sacatrap door Cornelis de Bie; de klucht van Oene door Jan Vos en honderden anderen te veel om op te noemen; walgen zult ge van die zoutelooze gemeenheid en met verwondering vragen hoe 't mooglijk was dat lezers, dat aanschouwers van de stukken van Brederoo een zesden druk lieten uitkomen van de klucht van Oene. Laat men mij hier niet ter verontschuldiging aanvoeren, dat die tijden minder kieschkeurig waren dan de hedendaagsche, dat de eischen van een beschaafd mensch toen andere waren dan tegenwoordig; wij stemmen dat gaarne toe, en tegen te groote kieschkeurigheid in het lezen van onze oude klassieken komen wij krachtig op;

wij willen zonder scrupules Brederoo lezen met jongens van 18 jaar (voorzeker wel een bewijs van onze vrijzinnigheid te dien opzichte); maar ik bid u, hier ter plaats geen verontschuldiging. Wanneer hoererij en verkrachting ten tooneele *vertoond* worden, wanneer vuiligheid slechts ter wille van vuiligheid zonder vernuft en geest ons wordt opgedragen, dan wenden wij met walging ons af en nemen geen tijdsomstandigheden ter verontschuldiging aan. [1])

---

[1]) Dat zulk een toestand koren op der predikanten molen was, laat zich licht begrijpen. Terwijl zij vroeger met drogredenen het Tooneel hadden moeten bestrijden, konden zij nu met recht tegen den slechten invloed van den Schouwburg uitvaren.

Niet onaardig is de strijd, dien zij in Deventer tegen de studenten voerden (1671). Deze hadden van *Schepenen ende Raedt* verlof gekregen „Comoedien te mogen ageren, zonder kosten van de Stadt." Toen eenigen zich hierover ergerden, verscheen er een brochure, ter verdediging van het Tooneel, waarop de Kerkeraad het volgende besluit nam: Aengaende de comoedien is geresolveert de censure over de actores en spectatores der gepasseerde comoedien voor dees tydt voorby te gaen, en dat voor het toekomende een acte tegens die vuyligheden en ongeoorloftheden der Comoedien met den eersten sal worden geconcipieerd, om in beyde de kerken tot waerschouwinge der gemeente te publiceren. Dat ook voortaen geen Studenten tot ledemaeten der gemeynte en sullen worden aengenomen, dan onder belofte van geen Comoedien te sullen helpen ageren. Alsmede dat de respective Predikanten in de visitatie de ouders sullen vermaenen, dat se haere kinderen onthouden, en van 't ageren en specteren van comoedien, verbieden (verbinden?) haer ook alle de leden des kerkeraedts mits desen, in geen Comediën te sullen compareren. En sal ook ernstig tegen deselve uit naem des E. Kerkenraets by den E. Achtb. Magistraet worden geremonstreerd." Tegelijk met dit besluit gaven de Predikanten

DE AKADEMIE.

De oudste en ook belangrijkste Rederijkerskamer te Amsterdam was: *de Bloeyende Eglentier* onder de zinspreuk: *In Liefde bloeyende*, later, na de oprichting van de Kamer: *de Lavendel-*

---

een brochure uit, waarin zij ten sterkste afkeurden: „Comoedien van *Agamemnon, Diana, Geneveda,* en diergelycke, met die hoerachtige kluchten publyck op een tonneel den volcke te vertoonen om haer een vleeschlyck vermaeck aen te doen, en dat met hoere gewaedt, sotte gesten, ydele woorden en de gantsche kramerye des werelts, so nauw als sy de Heydenen nabotsen konnen." Dat lieten de studenten niet op zich zitten. Er verscheen: »Nootwendige Apologie van de Studenten, die met authoriteit van d'Ed. Achtb. Magistraet comoedien geageert hebben, tegens seecker eerroerich geschrift voor weynich daegen gedivulgeert." Zij gaven hunne „groote verwonderinge en rechtvaerdighe indignatie" te kennen, dat de drie comedies die zij onlangs opgevoerd hadden, „by eenige niet alleen mondelyck geimprobeert en gelastert, met bittere, ongefondeerde en passieuse invectiven, op tyt en plaetse, daer het niet en paste, op het alderhaetelyckste gedescribeert, maer oock selfs door een vuyl en eerenroerich libell geblameert, en zy Actores als plegers van vuylicheyt, valsheden en bedriegeryen

bloem met de zinspreuk: *Uit Levender Jonst*, en: het *Vygeboomken* met de zinspreuk: *Het zoet vergaeren*, de *Oude Kamer* genoemd. Die Oude Kamer was, toen de uitgaven ten gevolge van de vele tooneelvertooningen sterk vermeerderden, entrée

---

etc. gans onlydelyk getraduceerd zijn." Zij houden zich voor: „van den Schrijver en den Drukker in regten te vervolgen, zoodra de eerste bekend zal zijn, en het Regt weder open sal wesen (?), daar beide notoirlijk hebben gedelinqueerd tegen het nog onlangs gepubliceerde verbod dat niemand licentieuse libellen mag maecken, drucken en divulgeeren."

Men ziet, de Studenten durfden de Predikanten aan.

Tegen de beschuldiging ontuchtige Tooneelen opgevoerd te hebben, verdedigden zij zich op eene curieuse wyze: „Het overspel van Clytaemnestra is op het tonneel niet vertoont. Het byslapen van Diana op voorgaende belofte van trouwe is wel eenigsins, als geschiet synde, vertoont, maer met een uitnemend berouw daer op volghende en waerschouwinge aen alle maeghden, om sich voor lichtgelovigheyt te wachten, die soo beweeghlyck voorgesteld sonder twyffel seer nut en krachtig is geweest op de gemoederen der aenschouwende jeught. En wat valt hierop te seggen, also daer oock het houwelyck van de beslapene Diana is vertoont; want wil men alle vrouwen, die door lichtvaerdich byslapen op of sonder belofte van trouwen aen een man syn geraeckt, voor *hoerachtige Dianen* houden, sal men allenthalven seer vele van sulck slag en selfs onder de fijnste order der menschen konnen uytvinden." Maar 't mooiste volgt nog. De vrouwenrollen werden door de Studenten zelf gespeeld; zij hadden daarvoor van de dames in de stad kleeren geleend; maar de predikanten, niet zeer beleefd, zeiden dat ze in „hoeregewaedt" ten tooneele waren verschenen. Hierop de studiosi: „Dat de Aenwyser van *Hoerengewaet* spreekt, nemen wy aen als een teycken van syne beleeftheyt en civiliteyt, als die soo bescheiden is, dat hy de eerlicke vrouwspersoonen, die ons met kleeren geas-

gaan heffen, met de bepaling dat de voordeelen voor het Oude-Mannenhuis zouden zijn, zoo dat gesticht ook de kosten wilde dragen. Het Oude-Mannenhuis ging hierop in en won binnen 10 maanden de som van *f* 1000; wel een bewijs van den grooten bloei der Kamer. Spoedig echter ontstond er twist, en onder aanvoering van Samuel Coster scheidden zich een aantal leden af en stichtten een nieuwe Kamer: de *Akademie* met de zinspreuk: *Yver.* Zij sloot in 1622 een contract met de Regenten van het Weeshuis, waarbij een groot deel van de eventueele inkomsten ten bate van dat Gesticht zou komen [1]). Over de oorzaken van de scheuring in de Oude Kamer is men het niet eens. Tot voor eenigen tijd was men algemeen van oordeel, dat de losbandigheid van een aantal leden vele andere had gedwongen deze Kamer vaarwel te zeggen. En waarlijk, het ging er ook bont toe: hoor Brederoo uitvaren tegen de »onnutten en ongebondenen":

---

sisteerd hebben, tot hoeren maeckt. Mooy ekalt. — Is ook seer ridicul, studenten een uyr of twee vrouwenkleederen aenhebbende voor hoeren te schelden; wy hebben tot noch toe gemeent dat hoerengewaet was, waerdoor ligtvaerdige vroulie, sich op alle bedenckelyke wyse oppronckende, vuyle minnaers en Pollen trachten aentelockken. Maer nu leren wy anders. En trouwens mach den Aenwyser van het hoerenwerck wel veele meer kennisse hebben, als wy die daerin geheel onervaren zyn, en niemand onder ons en kennen, die met eenighe maeght lichtvaerdigheyt gepleecht heeft." Daar konden de Predikanten mee naar huis gaan, 't welk zij ook deden; ten minste van verder geschrijf is niets bekend. Vergelijk over dezen strijd den Overijselschen Almanak van 1840.

[1]) C. N. Wybrands, Het Amsterdamsche Tooneel van 1617—1772, p. 32 enz.

Waerom het Eglentiertjen, ach!
Niet bloeyt ghelijck het voormaels plach?
Is, vrundt, u vriendelijcke vraghe:
De meeste manghel die ick weet,
Dat is: dat elck zijn plicht vergheet,
Want niemant wil den ander draghen.

Dies d'Eendracht vlucht nu voor de twist,
De Eenvoud voor de schalcke list,
De oude trouw is gantsch ghebroken,
De Liefde van de kunst is sieck,
Of yverloos door spijt of pieck;
Er wert ghedicht noch rijm ghesproken.

Daer d'Overheyt niet wel en staet,
En d'onghereghheltheyt toe-gaet
Van benghels woest, en grootse ghecken,
Daer ellick voert het hooghste woort,.
Daer niemant doet als hy behoort,
Daer moet het al ten quade strecken.

Dies wert men wetteloos en slof,
De goede zeden raecken of,
En die 't hem schoon te recht wil moeyen,
Die wert beguyghelt en belacht,
Ghelastert en smaedlijck veracht;
Hoe zou den Eglantier dan bloeyen?

Heeft yemant nu een Spel ghemaeckt,
Daer men (doch lachend' niet) aenraeckt
Met moeyten, en met tijdt verliesen,

Als men de rollen dan uyt-deelt,
Den een die wrockt, d'ander krackeelt,
Elck souse selfs wel willen kiesen.

And're brenghen haer rollen weer,
And're willen niet spelen meer.
't Valt swaer veel hoofden te besturen,
And're willen en kunnen niet.
Zo hier gheen Beterschap gheschiet,
Zo mach ons Rijck niet langher duren.

en later:

Ach! Camer, Camer! Ach! als ick u nu bekijck,
Hoezeer zijt ghy, helaes! u selven onghelijck.
U bloeyende ghedaent, daer ick met plach te brallen,
Is door 't twisten des tijts, bekans en al vervallen.

Hij noemt de leden »schuym" en:

Het stoffe van de Maets, een deel neus-wijse sotten.

Tegen deze zienswijze (nm. dat de losbandigheid van de meeste leden velen noodzaakte voor het lidmaatschap te bedanken en eene andere kamer op te richten) is onlangs Loffelt (Gids, Juli '74) opgekomen.

Hij beweert dat niet dronkenschap en ongebondenheid de oorzaak van de scheuring is geweest, maar verschil van richting: »Het komt mij voor," zegt hij, »dat zij die leden der Kamer bleven, en vooral zij die daar den hoofdtoon voerden, een romantisch-stichtelijke richting voorstonden, in tegenoverstelling van die broeders, welke in 1617 de Kamer vaarwel zeiden, en die in hunne werken, wat den vorm betreft, meer orde en regelmaat aan den dag legden en zich bewonderaars

en navolgers der oude klassieken toonden......... De platte kluchten van Brederoo en Coster zouden oppervlakkig geoordeeld eerder t'huis hebben behoord bij wat de Academisten noemden het »Wraakgoed," de dronkemans en het klootjesvolk der Kamer, dan tot de, zooals men meende, deftige lieden, die zich afscheidden. Het blijkt echter dat juist die Kamerbroeders kuischer en kiescher in woorden en vertooningen waren, dan de scheurmakers, die zich op Aristophanes en de klassieken beriepen. De richting der Akademisten was een klassieke geschoeid op Amsterdamsch-realistische leest."

Aan 't hoofd van de romantisch-stichtelijke richting stond, volgens Loffelt, *Rodenburg*. »Hoe meer men de werken van Rodenburg van nabij beziet, zoo meer komt men tot de overtuiging, dat hij en niet Coster de man was, die ons een nationaal tooneel had kunnen bezorgen...... De Akademisten daarentegen brachten ons verder dan ooit van den zoo dikwijls gewenschten toestand: een tooneel waar vaderlandsche zeden en gewoonten ook zonder platheid en ruwheid, den volke voor oogen werden getooverd..... Verre van de stichting der Akademie in de geschiedenis onzer letteren met vreugde te begroeten, maakt zij op ons den indruk van de doodsklok, die het overlijden aankondigt van een onvoldragen wicht genaamd: Nationaal Nederlandsch Tooneelspel." Tot zoover Loffelt: hij had er nog bij kunnen voegen dat, zoo de beste leden de oude Kamer hadden vaarwel gezegd en alleen het »uytschot" was gebleven, het toch zeer verwonderlijk zou geweest zijn, dat zij zoolang met succes de concurrentie tegen de Akademie had volgehouden: dat, toen in 1632 de oude Kamer zich oploste in de Akademie, er twee jaar later met Krul aan 't hoofd

eene nieuwe Kamer, eenigszins vijandig staande tegenover de Akademie, werd opgericht onder de zinspreuk: »Je blyft in Eelen doen" (letteromzetting van »In liefde Bloeyende"). Maar niettegenstaande dit alles, in Loffelt's meening kan ik moeilijk deelen. Of Rodenburg al eene andere richting was toegedaan, is nog geen bewijs dat de scheuring een gevolg was van verschil van richting; van zulk een verschil is dan ook nergens sprake. Wanneer men de hierboven aangehaalde verzen van Brederoo leest, ziet men dat deze verbolgen is op het *schuym* dat langzamerhand in de Kamer een hoogen toon is gaan voeren, maar niet op degenen, die wat kunst aangaat met hem van meening verschilden. En stond de richting van Brederoo, toen hij de oude Kamer verliet, wel zoo lijnrecht tegenover de Romantische school? Maar wat meer zegt: wij lezen dat de afgunst tusschen de Akademie en de oude Kamer zoo groot was, „dat wanneer een nieuw spel op de Akademie vertoond werd, die van de Oude Kamer onmiddellijk alle pogingen in 't werk stelden om 't zelfde stuk ook op te voeren, en omgekeerd;" dat zou toch niet gebeurd zijn, wanneer verschil van richting het bestaan van *twee* Kamers wettigde. Het is niet onwaarschijnlijk dat na de scheiding de overgebleven leden van »In Liefde Bloeyende" meer hun best hebben gedaan, en zoo den strijd met de nieuwe Kamer eervol hebben kunnen volhouden.

Dat twisten van Akademie en Oude Kamer stond echter den bemoeizieken Burgemeesteren van Amsterdam volstrekt niet aan; door hun toedoen werd den 7 Juli 1632 de Oude Kamer met de Akademie vereenigd onder de zinspreuk: *Door yver in liefde bloeyende.* De winst zou voor twee derden aan het Weeshuis en voor één derde aan het Oude-Mannen-

huis komen. Den 3den Jan. 1638 werd de nieuwe *Schouwburg* (het oude gebouw was te klein geworden) geopend met de opvoering van Vondel's Gijsbrecht van Aemstel. Aan het hoofd van den nieuwen Schouwburg stonden 6 regenten, op voordracht van het Bestuur der Godshuizen door de Burgemeesteren aangesteld. Zij hadden te zorgen voor de geldzaken, moesten de rollen verdeelen, en oppassen dat er niets vertoond werd »met woorden of werken, waardoor de wettelijke regeering van staat of stad, de Kerk, of eenige Godsdienst, of iemand in 't bijzonder gelasterd en bespot werd. De geyle, dertele en ongebontheden, al te onkuys en lichtvaardig voor de Jeugt en andere tedere ooren" [1]), moesten zij van het tooneel verbannen. Op welke wijze zij zich van deze taak kweten, hebben wij reeds gezien.

---

[1]) Wybrands, p. 82.

DE RICHTING VAN NIL VOLENTIBUS ARDUUM.

De invloed van Pieter Corneille deed zich over geheel Europa gevoelen. Zijne dramatische werken werden overal gelezen, bewonderd en nagevolgd. De wetten, die hij het Drama stelde, hadden kracht van wet. Ook Amsterdam volgde den stroom. Ontevreden met den toestand van ons Tooneel, vol bewondering voor den in hun oogen grooten Franschen dramaticus, sloten zich in 't jaar 1668 eenige mannen nauwer aaneen, om hun landgenooten met de Fransche meesters en de nieuwe Fransche richting bekend te maken, en ons Tooneel uit zijn verval op te beuren. Het waren Mr. Andries Pels, de schepen Mr. Willem Blaeu, Dr. Lodewijk Meijer, David Lingelbach, Joannes Antonides, IJsbrand Vincent, Dr. Joannes Bouwmeester, Dr. Anthonius van Coppenol, Dr. Moesman Dop, Dr. Reinier van Diephout. Zij kozen tot zinspreuk: *Nil Volentibus Arduum*, willen is kunnen (volgens hun tegenstanders: niets gewichtighs betrachtende), en het titelprentje voor al hunne uitgaven stelde een man voor,

die met veel inspanning tegen eene steile, naakte rots opklom [1]).

---

[1]) In 't jaar 1763 kwam er een nagelaten werkje van N. V. A. uit (*De Schaakingen*). In de voorrede zegt de uitgever dat de eerste zinspreuk van 't Genootschap was geweest: *Latet Utilitas*, en het titelprentje: een geleerd heer in zijn kamerjapon, die in zijn bibliotheek met een jong ventje aan 't raketten is. Mij zijn geen uitgaven bekend, waarin N. V. A. die zinspreuk en dat Titelprentje gebruikt.

Het Genootschap N. V. A. had het octrooi om, zooals zij verzocht hadden, „alleenlyk, met uytsluytinge van alle anderen, uit te mogen geven, doen drukken en verkoopen alle de werkjens die zij supplianten onder den voorschreeven Titul, reeds hadden gemaakt en geduurende den voorschreeven tijd noch zouden komen te maken." Dat octrooi begon aldus: „de Staten van Holland ende Westvriesland, Doen te weeten, Also ons vertoont is bij eenige liefhebbers van de Nederduytsche Taal en Poezy, dat zij supplianten naar 't voorbeeld van de Italiaensche en de Fransche Academien, tot Amsterdam, voor eenige jaaren met veele moeiten en kosten hadden opgerecht een Konstgenootschap onder de Prent en zinnespreuk van Nil Volentibus Arduum enz". Dit octrooi werd hun het eerst gegeven den 15den Maart 1677 voor 15 jaar (zij hadden 't voor 20 jaar gevraagd); 't werd hernieuwd den 14den Maart 1692, en ten derden male gegeven den 14den Maart 1707. Het Kunstgenootschap had eerst als drukker gehad Albertus Magnus op den Nieuwendijk in den Atlas, bij den Dam; later hadden zij bij anderen laten drukken. Vincent, een der laatst overgebleven Leden van 't Genootschap, heeft al de te voren gedrukte Tooneelstukken enz. nauwkeurig nagezien en verbeterd, en er verscheidene onuitgegevene spelen bijgevoegd; hij beloofde nog meer ter drukpers te brengen, maar na 't jaar 1719 is niets meer te voorschijn gekomen. In 't jaar 1728 zijn nog gedrukt de volgende nagelaten werken van 't Ge-

Hunne richting en hun streven zal ons uit de volgende werken het best blijken:

Naauwkeurig onderwys in de Tooneel-poëzy en eenige andere deelen der Kunst, zo wel van de Oude als van de Hedendaagsche Dichters.

---

nootschap: Drie verhandelingen van der Letteren Affinitas of Verwantschap: van het gebruik der Accentus of Toonen in de Nederduitsche Vaerzen: en van de Metaplasmus of Woordvorming; in 1763 een Blijspel in Drie Bedrijven: De Schaakingen, en 't laatst, zoover mij bekend is: het onderwijs in de Tooneelpoezie. De uitgever van dit werk zegt in zijn voorbericht: „indien dit Onderwijs gunstig ontvangen werdt, waaraan wij niet twijfelen, hebben wij hoop, dat de meergemelde Kunst-beminnaar, die, beneven de gemelde Notelen, zedert eenige Maanden, bezitter geworden is van de overige ongedrukte Tooneelspelen en andere stukjes van ons Genootschap, dezelven zal mededeelen; wanneer wij ze mede, met fraaye kopere Tytels voorzien, en zinnelijk gedrukt in 't licht zullen geeven en tot besluit daar bijvoegen eene Beschrijvinge van dat loffelijk en nooit volprezen Kunst-Genootschap. Eer wij eindigen, verzoeken wij den Bezitter van 't Afschrift der *Spraakkunst*, 't welk hij laatstleden in 's Gravenhage, door openbare koop, in zijne macht gekreegen heeft, zo vriendelijk en edelmoedig te willen zijn, van dat Werk, daar de Waereld zo lang na verlangd heeft, het licht te laten zien." Of de belofte en de wensch van den uitgever vervuld zijn geworden, geloof ik niet: ik ten minste heb niets van die boeken bespeurd.

Het octrooi hielp het Genootschap niet zeer veel. Want andere boekverkoopers hadden 't octrooi van de werken van Pels „alleen te mogen drukken, doen drukken, uitgeeven ende verkopen"; eerst Albertus Magnus, na hem zijn weduwe, toen de erfgenamen, later Pieter Rotterdam, boekverkooper te Amsterdam, nog later Adriaan Bastiaansz, ook te Amsterdam. 't Was derhalve een dwaze vertooning. Nil Volentibus Arduum had alleen 't recht de werken van Pels te drukken, omdat Pels lid was van 't

De opdracht aan de E. E. Heeren Regenten, voor het Treurspel Agrippa, naar het Fransch van Quinault, 1669.

Horatius Dichtkunst, op onze tijden én zéden toegepast, 1677.

Gebruik én Misbruik des Tooneels, 1681.

Genootschap en zijn werken door 't Genootschap werden nagezien; maar anderen hadden 't zelfde recht, zoodat men ook telkens waarschuwingen leest als volgt: „Dewijle het den Erfgenaamen van Albert Magnus énz. behaagt alle de wérken van het Kunst-Genootschap Nil Voléntibus Arduum, buiten kennis, ja tégens wil, én het verkreegene, én vernieuwde (octroi) Voorrécht, zeer slordig én gebrekkelijk naa te drukken, enz". Misschien drukten Albertus Magnus enz. ook de andere werken van N. V. A. na, want 't was soms zeer lastig te weten, wie een werk, door N. V. A. uitgegeven, geschreven had; de naam van den schrijver stond zelden vermeld, en dikwijls waren er wel twee, drie en meer schrijvers (N. V. A. zelf beweert dat het de contraventeurs niet gecalangeerd heeft „om in geen zwaarder kosten te vervallen, als de boeten als toen daar op gesteld hadden kunnen goedmaken). Albertus Magnus zal gedacht hebben: 'k zal ze allemaal maar nadrukken, dan weet ik zeker dat de werken van Pels er ook onder zijn. De werken van Pels zijn (maar men moet niet vergeten dat andere leden van N. V. A. aan sommige meegewerkt hebben): Gebruyk en Misbruyk, de Bedroogen Mof, Roeland, Minnezangen 2 deeltjes, Cinna, Hollantse Fransman, Ifigenia, Filebout of Docter, Gedwongen Huwelyk, Juvenalis 10de Berispdigt, Otto Vaenius Bygedigt, Tiranny van Eygenbaat, Andromache, Malle Wedding, Agrippa, Spookent Weeuwtje, Gelyke Tweeling, Orondates en Statira, Horatius, Berenisse, Agamemnon, Baveset, Fedra en Hipolitus, Huwelyken Staat, Constantyn de Groot, De Debauchant, Arminius, Lubbert Lubbertse, de Vreck, Conradyn, Jodelet, Ingebeelde zieke; Temistokles, Offe, Amadis, Cadmus opera, Stratenisse, Plyters, Heraklius, Crispyn Medicyn, Poëet, Officier en Musikant, Didoos dood en Julfus, Crispyn Juffrouw en Notaris,

Het Blyspel: de Gelukte List.

Dichtkunstig onderzoek én oordeel over het Treurspél van Orondates en Statira.

Dichtkunstig onderzoek én oordeel over het: Tooneelspel zonder Tooneelspel door P. D.

Het eerstgenoemde werk heeft eene eigenaardige geschiedenis. In 't jaar 1669 beloten de leden van N. V. A. gezamenlijk een nauwkeurig onderwijs te schrijven in de Tooneelpoëzie en eenige andere deelen der kunst, zoowel van oude als hedendaagsche dichters. Zij verdeelden de verschillende hoofdstukken, waaruit dit boek zou bestaan, onder elkaar, en toen zij het binnen den tijd van twee jaar voltooid hadden, werd het geheel door Meijer en Moesman Dop nagezien en in éénen stijl gebracht. 't Werd echter niet uitgegeven (waarom niet, is mij onbekend), maar in 't jaar 1765 vatte C. van Hoogeveen Jun., uitgever te Leiden, het plan op dit werk in 't licht te doen verschijnen. Hij had het afschrift in handen gekregen, »een boek in folio, gebonden in een vergulde hoornen band, op welks plat met goude letters staat: Nut Vermaak, met de hand van IJsbrand Vincent zeer nauwkeurig in 't net geschreven." Hij

---

Schilder der Liefde, Alchimist, de Vryer in de Kist, Voor- en Naspel, Studente Leven, betaald Bedrog, belaghelyke Jonker, Paris en Helena, Huwelyk sluyten, de goede Vrouw, ontrouwe Voogt, de gewaande Advocaat, de Meyd Juffrouw, de Rouw, Wanhebbelyke Liefde, ontrouwe Kantoorknegt, de Romansicke Juffrouw, Verloore Schildwagt, de Schynheylige, en de gedichten van Pluymer [1]), 64 werken in getal.

[1]) De gedichten van Pluijmer worden tweemaal in een octrooi onder de werken van Pels genoemd. Wat dat beduidt is mij onverklaarbaar.

had de notulen van N. V. A., die toen in handen waren van een »voornaam Kenner en Beminnaar der Dichtkunst en andere Weetenschappen", onder de oogen gehad en daaruit overgedrukt, welke hoofdstukken door ieder lid behandeld waren.

Pels maakt in de *voorréde op Q. Horatius Flaccus Dichtkunst* melding van dit werk: »Dat ik hem (Horatius) vertaald heb, is by toeval geschied, alzo ons Kunstgenootschap, bekénd door de zinspreuk van N. V. A., voor eenige jaaren bézig zynde met in het Néderduitsch eene Verhandeling van de Tooneelpoëzy te maaken, veele plaatsen in zyne Dichtkunst vondt, dienstig om de meeste én de voornaamste wetten, die een Tooneelspél-dichter te onderhouden heeft, door het gezag van dien grooten Man te bekrachtigen: dierhalven oordeelde ons Kunstgenootschap, dat het niet onaangenaam zoude zyn, die plaatsen op maat én rym te verduitschen, wélk wérk my te beurte gevallen zynde," enz.

De plaatsen van Horatius, die in dit door Hoogeveen uitgegeven boek vertaald zijn, zijn deels eensluidend met, deels geheel verschillend van diezelfde plaatsen in Pels' compleete vertaling. Waarschijnlijk heeft hij bij de »verduitsching" van de geheele »ars poëtica" verscheiden veranderingen gebracht in zijn vroegere vertalingen. Ook het 4de hier genoemde boek is *voornamelijk* door Pels gemaakt »door uitdrukkelyk bevél én aanmaaning van twé Heeren Burgemeesteren."

Wij zullen nu uit deze werken een zoo volledig en beknopt mogelijk overzicht geven van de grieven, die 't Genootschap tegen het tooneel en de tooneelstukken van hun tijd had, en van hunne inzichten aangaande een in alle opzichten goed drama. Gedurende eenige jaren, zegt N. V. A., ondergraven twee

geschillen de grondvesten van de oefeningen der tooneelkunst, vooreerst: »óf men de voornaamste, de geleerdste, én de verstandigste der Burgeren dan óf men 't gemeen vólk, ja 't graauw zélf, tot dat tijdverdrijf moet nooden; én óf men de ooren dan óf men de oogen voldoen moet." Het tweede geschil bestaat daarin: »óf den Schouwburge dienst én vriendschap geschiedt door diegeene, dan óf de Schouwburg vriendschap doet aan diegeenen, wélker Tooneelspélen vertoond worden. En alhoewél het vonnis nóch niet tot gunst van de ééne óf de andere meening uitgesproken is, zo wordt dóch de uiterste réchtspleeging, tót naadeel van de stóflêveraars in 't wérk gesteld: 't wélk die Regeerders schijnbaarlyk doen door een verkeerd inzicht van haare achting te bewaaren, én méde, omdat hun oordeel gelijkvórmig is met zulke, die meenen, dat men sléchts den meesten hoop, het graauw, moet behaagen. Bij gevólge dunkt het hén van kleinen gewigte te zyn, óf de manier van spreeken duidelyk, óf onverstaanelyk; het rédeneeren krachtig, óf laf; de stelling goed, óf kwaad zy; wanneer maar veele kóstelyk toegemaakte poppen met de armen veel gezwiers, én met de tong veel gesnors maaken."

Nu die twee geschillen »slégt gedreeven worden," willen vier leden van N. V. A. met der daad zelve doen zien »dat één én 't zélfde Tooneelstuk verscheidentlyk behandelt zynde, ook een verscheidene wérking doet; én of men het oor niet zoowél als het oog zoude kunnen voldoen."

Den Agrippa van Quinault, die door eenander jammerlijk vertaald was »én slordig berymd, zo vérre zélfs dat aan de vijf Hoofdpersonaadjes, geene uitgezonderd, récht verkeerde karakters gegeeven waaren", willen deze mannen opnieuw vertalen,

om te laten zien dat er geen gebrek was aan dichters en »dienservolgens Tooneelstukken." »'t Is zéker", zeggen de viermannen, »dat het géld de Bruid is, daar 't al om danst, maar 't gemeene volk zal eerder na een Agrippa loopen, die verstaanlyk dan een die onverstaanlyk is," en nu zullen ook nog »de verstandige Liefhebbers gelokt worden door een spél, dat met overlég, en verstand, én órde toegestéld is." Zij eindigen aldus: »laten de Heeren Regénten zelf oordeelen, óf iets lóffelyks in plaats van iets verachtelyks te schaffen aan zo voortreffelyke lieden, als Amsterdam bewoonen, én die nu, door gebrek aan eerlyk tydverdryf, dat hunner oordeel waardig is, zo zélden in den Schouwburg komen, geen genoegsaam overrédend inzicht is, om deze spreuk, die rondom den ouden Schouwburg te récht met goude letteren geschréven stond, in haar kracht te zetten:

Tooneelspel kwam in 't licht tot leerzaam tydverdryf;
Het wykt geen ander spél noch koninklyke vonden, enz."

Het Genootschap, hoewel hier niet van pedanterie vrij te spreken (een kwaal, trouwens, waarmeê het van zijn ontstaan tot aan zijne wegkwijning zeer behept is geweest), had een loffelijk doel voor oogen. Zij wilden aantoonen dat het volk nog liever zou komen, wanneer goede dan wanneer slechte stukken gegeven werden; ze wilden het fatsoenlijk publiek weer in den Schouwburg lokken, en niet alleen het oog, maar voornamelijk het oor voldoen; ze begrepen echter niet, dat niet die twee geschillen »de grondvesten van de oeffeningen der Tooneelkunst ondergroeven," maar dat het gebrek aan een goed Nederlandsch tooneeldichter het tooneel in den grond hielp; ze begrepen niet dat, al vertaalden ze honderd stukken, ons tooneel toch niet tot die hoogte zou kunnen gebracht worden, waarop het staan moest.

Maar nog meer grieven had het Genootschap tegen de Regenten; zij moesten niet alleen zorgen voor der armen voordeel: »Het inzicht is om 't goed te kweeken, 't kwaad te hind'ren", zij hadden daarom moeten oppassen dat noch staatkunde noch godsdienst noch andere onbetaamlijkheden op het tooneel werden gebracht:

Met voordacht stélde men ten deezen einde vast
Deeze altyd noodige, én uitdrukkelyke last,
Van alle spélen, die na muiterijen smaakten,
En die maar eenigsins de Staat, of Kérke raakten,
Gansch geen gezindheid uitgezonderd, af te slaan;
Geen schimp, of laster, op byzond'ren toe te staan;
Als ook lichtvaardigheid óp 't Schouwtooneel te brengen
Geensins in woorden, óf in wérken te gehéngen.
Maar óch, hoe weinig is die nutte wét volbragt!
Hoe jammerlyk zyn Taal én zeden sinds verkragt!
't Is waar, dat Staat, nóch Kérk die aanstoot heeft geleeden,
Die de eene én de and're door der Dicht'ren vinnigheden
In Palamedes en Iphigenia léê
Op de oude kamer, óf 't zij in een plaats óf twé
Van twintig regels in Andronicus, die de yver
Der stoute en ruuwe pén van die befaamde schrijver
Uit Palamédes én Ifigenia maait.

En welke onbetaamlijkheden hebben de Regenten altijd toegelaten?

Onnoodig is het, dat ik 100 kluchten noem,
Die door geen and're drift, als geilheid, zyn beschreven.

Nu wij er ons echter mee bemoeid hebben, zijn de meeste van het Schouwtooneel verdreven; Oene alleen heeft zich staande

gehouden, »maar had geen uitslag als voorheen". Geheel en al is echter die ondeugd nog niet verdwenen. Vergelijk bijv.:

»Iémfars rédenen tot Jozef én lét
Op haer gebaerden, én de toestel by het béd;
Die ritze tókkeling moog' Jozefs hétte dooven;
Maar 'k dérf dat wonder van de Aanschouwers niet gelooven."

Wel is waar geschiedt »de vrouwekracht" in 't spel van Titus

»Slechts in een hoek van 't Schouwtooneel én kort,
Zo dat daar naauwelijks acht óp geslagen word,"

maar toch Demetrius' vertelling en Aron's verhaal!

»Wat édel Jongeling heeft zulke oneerb're kaaken,
'k Laat staan 't Gejuffer, dien zy niet van schaamte blaaken?"

Echter geheel en al de verboden liefde van 't Schouwtooneel te verwijderen is niet noodig:

»Men kan' er wél een' wys, een' styl opzétten
Die 't licht ontvonkt gemoed der jeugd niet zal besmétten".

De Regenten echter lieten te veel ongebondens toe.

Om de waarheid te zeggen, vóór ons, N. V. A., is er nog geen goed tooneelstuk geschreven:

»Het Schouwspél échter, schoon 't al bij de Réderijkers
Begonnen was mét loop, én groot gedrang van kijkers,
Wierd, néffens 't Héldendicht, nooit in de grond verstaan;
Al spaarde men daar tijd, nóch vlijt, nóch zinnen aan.
En, schoon men voor had op het réchte spoor der Ouden
Récht toe te gaan, én zich aan hunne wijz' te houden;
't Behaagde zélden, óf schier nooit op 't Schouwtooneel.
't Is waar, dat onderscheid van land én eeuw hier veel
Toe hielp: maar 't kundigst, én dáar 't *meest* aan was gelegen,
Al kroop men de Ouden door, begreep men niet ter degen,

Als, wat de Reij in 't Spel bedryft; hoeveel sieraads
Bestaat in de eenheid van Geschied'nis, tijd, en plaats;
Hoe dat, én waar de knoop beginnen moet, én énden,
Het eenigst doelwit daar het al op moet belénden;
Hoe zich het een' tooneel aan 't ander binden moet
In een bedrijf, waarom vier spreekers niet voor goed
Gekeurd zyn by malkand're op een tooneel; de reden
Waarom geen personaadje op 't Schouwtooneel mag treden
Na 't eerst uitkomen, dan geroepen, óf verwacht;
En and're omstandigheên, noch nooit na de eisch in acht
Genomen bij de bloem der dicht'ren óf zeer zélden."

Zelfs Hooft en Vondel wisten 't niet: ze waren te diepzinnig en te geleerd.

»Het heeft hen échter beide op ons tooneel gemist
Met all' hunn' taal, én kunst den vólke te behaagen;
Alleen omdat ze niet gestaag na 't einde jaagen,
Of veel doen zéggen na de ontknooping, schoon 't zo goed
Als 't voorige is, doch word verspild in overvloed,
Omdat ze ook al te hoog door hunn' geleerdheid draaven".

En dan, men deed er ook geen moeite genoeg op. Wat zou de Nederduitsche taal hoog geacht worden,

»wén wij ons maar de moeite, én de arbeid van 't verschaven
getroosten wilden.
Elk woord zij menigmaal *verbeterd én verschrapt*,
Versmeed, *veranderd*, *én 't onnoodige uitgekrabt;*"

ten minste, wanneer ge een goed dichter zijt; zoo ge een middelmatig Poeët zijt, schei er dan maar mee uit:

»Maar zyt ge een middelbaar Poeët, een tusschenlooper,
Gij wordt veracht van klérk, van leek, ja boekverkooper."

Het voornaamste is echter dat men het doel van het tooneel goed voor oogen houdt:

»'t waare oogwit, het opbouwen onzer Spraak
En zedebeelden voor het oog der Landsgenooten
te schild'ren, moet vooral, zou 't wel gaan, zyn beschooten."

In de meeste spelen is daar niet op gelet; neem bijv. den Titus: waarom is dat zoo geprezen? omdat het allerwreedste en allergruwelijkste daarin is gebracht:

»Even óf hy 't édel wit wou raaken,
Om 't vólk tót beulen, óf tot moordenaars te maaken;
Als Wraak de onteerde Maagd van hand én tong beroofd,
De vader van zyn' hand, twé zoonen van hun hoofd,
Twé andere verplét, én 's Keizers Broêr doet hangen.
Als Weêrwraak op haar' beurt twé Broeders, na het vangen,
't Hart uit het lijf rukt, én de Wreeker brand en blaakt;
De Véldheer 's Vorstenbruid, de Vorst de Veldheer raakt —
In 't harte, 's Veldheers zoon de Vorst wéêr, én drie moorden
Op éénen oogenblik geschieden met drie woorden."

De groote opgang, dien 't stuk maakte, is alleen te wijten aan de nieuwigheid; zoodanig een opsnijdenden stijl moet echter geen treurspeldichter gebruiken. De Regenten zeggen: »zulke stukken brengen ons 't meest op", maar men moet noch behoeft enkel om winst vodden op te voeren. Ook goede stukken lokken 't volk; verscheiden stukken van ons, N. V. A., »rukken het volk na de Schouwburg."

Het beste is dat men de Fransche spelen tot voorbeeld neemt. Toen wij leden van N. V. A. nog ieder op ons zelf stonden, nog niet »onder malkanderen gebruikende een édele vrijheid om over élkanders wérken én schriften, ieder zyn gevoelen

VAN DE NATUUR EN EIGENSCHAP DES TOONEELSPELS.

Tooneelspel is een Gedicht, alleen, door spreekende Persoonazien, eene Geschiedenis beschryvende, bekwaam om vertoond te kunnen worden.

DE EIGENSCHAPPEN DESZELFS ZIJN:

Tweederlei, zommigen

- Buiten 't Werk, als:
  - 1. De Nuttigheid,
  - 2. De Vermakelykheid,
  - 3. De Oudheid,
  - 4. De Waerdigheid, ten opzichte der
    - Achting,
    - Moeijelykheid van 't maaken.
- In 't werk zelfs, en dat weder, voor zooveel 't
  - een Gedicht is, en dan is 'er in aan te merken
    - 1. De naam van 't Tooneelspel.
    - 2. De Geschiedenis, waarin weder
      - 1. De Eenheid,
      - 2. De Ongewoonheid,
      - 3. De Volkoomenheid,
      - 4. De versiering der Byverdichtzels,
      - 5. De Verscheidenheid te weeten, dat zij is
        - Eenvoudig.
        - Ingewikkeld.
      - 6. De Verhandeling naar de Waarschynlykheid en Noodzaaklykheid.
    - 3. De Persoonen, hunne
      - 1. Naamen,
      - 2. Rang,
      - 3. 't Getal,
      - 4. Zeden, Karacter,
      - 5. Redeneering, Sententie,
      - 6. Styl van zeggen,
      - 7. Trant van Rym.
  - Vertoond zal worden, en dan zijn 'er dingen in aan te merken, of in
    - het Gedicht zelfs ten aanzien van
      - de Geschiedenisse
        - 1. De Plaats, waar
        - 2. De Tyd, waarin — zy voorvalt.
        - 3. De Deelen, 1. Protasis, 2. Epitasis, 3. Catastrophe.
      - De Daaden der Persoonazien.
      - het Spel
        - 1. De Deelen
          - Bedryven.
          - Tooneelen.
        - 2. De Grootheid, ten opzicht van de veelheid der Vaerzen.
    - De Vertooning, en deze zijn
      - 1. Toestel van
        - Tooneel,
        - Klederen,
        - Kunstwerken,
        - Andere Noodwendigheden.
      - 2. Muzyk
        - Tusschen de Bedryven,
        - In 't gaan van zommige Kunstwerken.

openhartig te uiten, te berispen en alzo gezaamentlyk bij overlegginge te verbéteren," toen schreven wij ook nog vodden; ze waren wel uitstekend, vergeleken met de andere tooneelstukken van dien tijd, maar 't waren toch vodden. En nu? Wij volgen de Fransche modellen na, wij hebben onze regels en wetten, waarvan we niet afwijken, we hebben een geraamte, waarin een tooneelspel moet passen, en wie durft zeggen dat onze tooneelstukken niet uitstekend zijn?

Die regelen, die wetten en dat geraamte staan uitvoerig beschreven in 't nauwkeurig onderwijs in de Tooneelpoezie. De inleiding, het 1ste, 2de, 3de, 4de en 5de hoofdstuk, handelt over de poëzie in 't algemeen; het behelst eene vergelijking van de tooneelspelen der Ouden met die der hedendaagsche dichters, het doel der poëzie, de vraag of de natuur dan of de kunst een dichter maakt, hoe de gedichten verdeeld worden enz. In het 5de hoofdstuk geven zij een tabel »waarin gesteld wordt de Natuur en Eigenschap des Toneelspels," volgens welke tabel het geheele boek geschreven is [1]).

Het eenig wit der Tooneelspelen en 't voornaamste nut is, volgens het nauwkeurig onderwijs, *Verbetering der zeden en met vermaak te leeren.* Zij brengen wijsheid en voorzichtigheid aan, onze Taal wordt geoefend, de kennis van goede woorden vermeerdert, de spelling wordt nauwkeuriger, het spreken fraaier en krachtiger; (het nut, waarover hier gesproken wordt, raakt zoowel den maker, den speler, den toehoorder als den lezer). Zij vermeerderen onze kennis van Historiën. Het vermaak der

---

[1]) Deze tabel gaat hiernevens.

tooneelspelen bestaat uit »het verlangen en deszelfs voldoeninge," en uit de beweging der hartstochten »verwekt door twee middelen, waarvan het eerste is het krachtig en leevendig uitbeelden van allerhande hartstochten, als haat, liefde enz.; het andere is het afschilderen van allerhande Staaten van menschen, Koning, Boer, Man, Vrouw enz".

Er zijn in 't geheel zeven manieren om een tooneelspel te benoemen, daar er drie dingen in een tooneelspel kunnen zijn, »van de welke de naam kan genoomen worden, en dat wel van allen te zaamen, ofte zommigen, ofte een alleen." (Actie, Hoofdpersoon en zaak: *Jasons winst van 't Gulde Vlies.*)

Het voorwerp van een gedicht moet *een en enkel* zijn, d. w. z. na 't einde van 't gedicht moet niets overblijven, »'t geen het gemoed in eenige de minste bekommernisse of nieuwsgierigheid houdt , er moet van 't Geheel niets afgedaan kunnen worden of de geheele Geschiedenis moet merkelijk veranderen". In de tooneelspelen, die blijeindende zijn of Comoedia genaamd worden, bestaat deze Eenheid en Enkelheid hierin: »dat 'er maar eene enkele warringe, of verhinderinge tegens het voorneemen van de voornaamste Persoonazien zy; in de treurspelen dat 'er een enkel prykel zij, dat de Hoofdpersoonazie van 't Treurspel te boven geraake of daaronder blijve". Er mogen echter meer »warringen" of »prykels" voorkomen, »maar zij moeten noodzaakelyk uit malkanderen voortkomen".

De geschiedenis van een tooneelspel moet ongewoon zijn, d. w. z. de geschiedenis moet zelden voorvallen, en nooit of zelden vertoond zijn geweest.

De knoop moet groot zijn, maar zoodanig dat hij op eene gevoeglijke wijze kan ontward worden. De ontknooping moet

uit de geschiedenis zelve voortkomen, en moet geene begeerte bij de toehoorders overlaten.

De geschiedenis moet volkomen zijn. Met volkomenheid wordt verstaan eene zoodanige, »waar aan t' eenemaal niets, dat tot behoorlijke kennisse van dezelve noodig is, ontbreekt noch overschiet."

De Episodia of bijverdichtselen moeten overeenkomen met de natuur van 't spel, alle op één einde uitloopen en malkander niet tegenstrijdig zijn; ze moeten tot de zaak dienen en niet overtollig zijn.

Men behoort in het treurspel niet boven de acht of negen personen in te voeren, »nm. zoodanige Persoonen, die ietwes tot de uitvoeringe van de Catastrophe doen of bybrengen." In de blijspelen is men zoo nauw aan 't getal niet gebonden. De zeden van de *Persoonazien* moeten zijn: »goed, gevoeglijk, gelijkende, en Eenparig." Door de goedheid wordt verstaan: »de uitsteekendheid of ongemeenheid"; bij een staatzuchtige bijv. moeten alle andere begeerten voor zijne staatzucht wijken. De gevoeglijkheid bestaat daarin, dat men niemand »iets doe zeggen of doen, dan 't geen met zijn staat overeenkomt." Gelijkenis is de overeenkomst met de Historiën, indien de Geschiedenis uit de Historiën is genomen.

Eenparigheid bet. dat de »persoonazien van 't begin tot het einde dezelfde moeten blijven.

Alleenspraken zijn alleen toegelaten in de drift van een hevigen hartstocht, in dronkenschap en groote vrees. Alle andere alleenspraken zijn verwerpelijk, »alzo geen Persoonen, die bij hunne zinnen zijn, bij zich zelven praaten."

Terzijdespraken zijn ongeoorloofd.

»De sententien of spreuken geeven een groot sieraad en nuttigheid; maar zij moeten dun gezaaid zijn, en het werk zijn van een, die met overleg redeneerdt en uit een algemeene stelling iets byzonders wil trekken."

»Wat de plaats in een Tooneelspel aangaat, die behoorde altijd vast en op eene plaats te zijn, maar dewyl veele of de meeste Aanschouwers behaagen scheppen in verscheidene Tooneelen, zo behoorde men te letten, dat de verscheidene plaatzen niet al te wijd van malkanderen geleegen zijn."

»Vooreerst, wat den tijd van 't Tooneelspel aangaat, is de kortste, die tot deszelfs uitvoeringe genoomen wordt, de beste, en de langste, die daartoe behoorde genoomen te worden, 24 uuren of een weinig langer."

Wat de machines betreft, alleen mogen gebruikt worden, die het naast met de natuur overeenkomen, b. v. om te vliegen, maar geene verandering van menschen in beesten.

Men mag niet ten tooneele voeren: »'t verkrachten, byslaapen enz.", ook geen verschrikkelijke dingen, als branden van menschen, vadermoord, enz. »Wat het vermoorden belangt, indien 't het Spel vereischt, mag 't wel vertoond worden, dewijl het ras geschiedt, en zonder veel omslag, en schielyk in 't werk gesteld wordt. Het vertoonen van Geesten, Spooken, Duivels, Engelen kan niet voor goed gekeurd worden."

Er moeten 5 bedrijven zijn: de regels worden opgegeven op welke wijze die vijf bedrijven in de Protasis, Epitasis en Catastrophe moeten ingedeeld worden, en wat ieder van die bedrijven moet inhouden. Hoe gelijker de bedrijven in grootte gemaakt zijn, hoe volmaakter.

De tooneelen moeten door een band aan elkaar verbonden zijn,

welke daarin bestaat, »dat de Draad van het eene Tooneel vast is aan de draad van het volgende."

In de treurspelen moeten in ieder bedrijf niet meer dan 8, in de blijspelen niet meer dan 12, in de kluchtspelen niet meer dan 15 tooneelen zijn.

Een tooneelspel moet nóch te kort, nóch te lang zijn. Het behoort niet onder de 1500, niet boven de 2000 regels te komen.

Hierin alleen verschillen de tragediën van de comediën, »dat de Tragedien verhandelen eene Geschiedenis, waarin een of meer Hoofdpersoonazien gevaar van 't leeven of Staat loopen, of ook wel beiden of een van beiden verliezen; daar in de Komedien slechts gemeene en dagelijksche voorvallen van 't menschelijk leeven verhandeld worden."

»Het Treurspel is een Tooneelspel, waarin een doorluchtige en ongelukkige Handel naar gebootzeerd wordt."

»De voornaamste persoon, dien het ongeluk in een Tooneelspel treft, moet noch geheel deugdelyk, noch geheel ondeugdelyk zyn, maar tusschen die twee uitersten de middelmaat houden, omdat door de ongelukken, die zodanig eenen overkoomen, de beweegingen van schrik en medelyden krachtiger verwekt worden. Want of men schoon ziet, dat een groote schelm van eenig ongeluk getroffen wordt, zo kan men echter met zulk eenen geen medelyden hebben, dewyl hij zulks door zyne schelmstukken zelve verdiend hadt. *En een deugdelyk Persoon onschuldig te doen lyden, geeft meerder kleenachtinge van de rechtvaardigheid des Hemels, en dienvolgens een opener weg tot de ondeugd, dan afschrik voor dezelve.*"

Het treurspel moet verhandeld worden met een verhevener stijl, de redeneeringen moeten krachtiger zijn dan in andere

tooneelspelen, en de manier van verhandelen ernstiger. Men mag daarom volstrekt geen zot op het tooneel brengen.

»En dewyl het in de menschen de vermaakelykste verandering is, overtegaan van de droefheid tot de Blydschap, oordeelen wij, dat de Hedendaagsche Dichters de Ouden daarin overtreffen; en dat de Tooneelpoëet moet toeleggen, wil hij den Lauwerkrans waardig worden, zijne Aanschouwers eerst droevig en daarnaa blyde te maaken, en wel met de Blydschap te laaten vertrekken. Om dit uit te werken zal hij in hen eerst moeten verwekken de Hartstochten, die tot de droefheid behooren, als Wangunst, Medelijden, Verontwaardiging, Hoop, Vrees enz. en die daarna in blydschap doen veranderen."

»Wij hebben vastgesteld, dat het Medelijden en de Vrees de nutste en vermaakelykste Hartstochten zyn, die in een Treurspel behoorden verwekt te worden."

»Blijspel is een Tooneelspel, verbeeldende de Daaden van gemeene Persoonen op eene belachchelyke wyze."

»Kluchtig-Blijspel hoeft minder deftig te zijn dan een Blijspel; hoewel het evenwel de kroon spandt in deftigheid boven het Kluchtspel, dat van korter verdeeling is, en niet behoeft uit 5 bedryven te bestaan. Dit heeft eene belachchelyker Daad en vreemder en kluchtiger einde."

Hoe moeilijk het wel is een goed tooneelstuk te maken, en hoe onbesuisd en onervaren sommigen oordeelen over 't samenstellen van zulk een werk, kunt ge leeren uit een samenspraak, die »een onbedreeven Liefhebber van Tooneelspellen," Eelhart, houdt met twee tooneelspelers, Herman en Willem, in het Blijspel: *de Gelukte List:*

Eelhart.

Mét wat slag van Spéllen dat men 't vólck wél 't meest kan behaagen?

Herman.

Na dat de lieden zyn, de oordeelen zyn ongelyk;
En een ménsch zyn zin is een ménsch zyn Hemelryk.
De meeste kunst bestaat in het vólgen van de Tooneelwétten.

Eelhart.

Wel wie Drommel óf die op de Poeëten wou zétten!
Staat élk zyn keur niet vry?

Herman.

Wanneer men wétten zeid,
Zoo meend men wélstand, behooren, én gevoeg'lykheid,
Na veel moeite én ondervinding, op het naauwste
Overwoogen, én daarna vastgestéld by de gaauwste.

Een van de beste stukken, waarin die wetten goed worden in acht genomen, is, volgens Herman, *Andromaché.* Eelhart bevalt dat stuk niet; daar zijn maar 8 personen in, zegt hij, en ze doen er niets anders dan praten; »'t woeld er niet en 't gaat alles zoo droog." »Nu," zegt Willem, »maak dan stukken waarin vliegwérken én machienen voorkomen." Daar heeft de ander geen zin in: er is geen lof meer mee te behalen; men noemt die tegenwoordig *Polichionelloos in folio.* Dan moest hij maar een opera maken, »dat word nu de mode." Eelhart kent geen muziek. Hij gelooft echter toch wel een goed spel te kunnen maken:

ik héb wél zo veel tijd aan jaargezangen,
Bruilóftsgedichten, Lykvaerzen, én Paskwillen, gehangen,
Dat 'et meer als zés Tooneelspeelen uit maaken zou;
Waarom zou ik niet een spél kunnen maaken, als ik woû.

Herman.

't Zou er licht na weezen: want de allerminste jongen,
Die slechts Piet op Griet kan rymen, heeft nu die inbeelding bedongen;
Maar een goed Tooneelstuk te maaken vereischt kénnis, én heeft moeiten in.

Eelhart.

Als het rym glad én goed is, én een Koning, én eene Koningin,
Hertoogen, Prinsen, Raadsheeren, Knéchten én soldaaten,
'tSaamen op het Tooneel uitkomen, veel opsnijen én stout praaten;
Véchtende uit, vèchtende binnen; als men schaakt, roofd, én moord,
En dat 'et geduurig woeld, is 'et dan niet als 't behoord?

Herman.

Zo mogten de Spéllen voor deezen hier wél passeeren;
Maar sedert heeft ons de érvaarenheid beter kunnen leeren:
Want Treur- én Blyspeelen daar men de hértstóchten stark in woelen ziet,
Al is het Tooneel yl, acht men nu de slimste niet;
Men moet het verstand daardoor kittelen, én genoegen verwékken:
'tGewoel is wél niet kwaad, én kan tot groot sieraad verstrékken,
Wanneer enz.

Later antwoordt Herman op de vraag van Eelhart, hoe hij het best leeren kan tooneelstukken te maken:

Wél, de goede Fransche Tooneelstukken dienen dan eerst doorgekeeken;
Voornaam'lyk die van de oude Corneille, én wat hy zélf van zyn spéllen zeid;
En die van Racine, daar je de régels van de kunst zult vinden, én déftigheid

Van zin én réden, én in Quinaut geestige zin, én vreemde voorvallen.

en verder:

Ik voor my prys de Franschen boven alle and're Speelen;
Omdat ze hun wérk zo nét én natuurlijk verdeelen;
Al woeld het niet voor 't oog, het raakt ons aan de ziel;
Zo dat, wien immer zulk slag van spéllen éenmaal geviel,
Daatelyk de andere minder acht; maar al die op de schouwburg komen,
Zyn juist geen kénners, én die kalandieze diend ook waargenomen.

Mannen, die noch hun moedertaal, noch de Fransche taal verstaan, die hoegenaamd geen begrip hebben van tooneel en tooneelwetten, ze tijgen (volgens N. V. A.) maar aan 't vertalen van Fransche stukken. Vergelijk eens de *verduitsching* van het treurspel *Orondates en Statira* van onze hand met die van Blasius. Welk een hemelsbreed verschil! Terwijl wij zelfs de fouten, die de Franschman gemaakt heeft, verbeterd, geen kennis van 't verhaal, waarop de geheele geschiedenis berust, bij het Publiek verondersteld, terzijdespraak en alleenspraak, en veel, dat tot den knoop en de ontknooping niets ter zake afdeed, verwijderd hebben, vinden wij in de vertaling van Blasius niet alleen al de fouten, waarin de Franschman vervallen is, terug, maar nog tal van andere, een gevolg van zijn gebrekkige kennis zoowel der Fransche als der Hollandsche taal. Zoo schrijft hij: *nadeelen* voor nadeelig zijn, *verwaanen* voor verwaand zijn, *ontmenschen* voor dooden, *doodsch* voor doodelijk. Zoo spreekt hij van: *oogekoolen*, *leedenoffer*, *pynkool*, *troonroem*, *gebloedritst*, *teegenvrienden* voor vijanden; zoo van: *iemand ter*

zyde loopen voor vluchten, *lyfvruchtsreeden* voor zwangerschap, *minnend yver brouwen*, voor jaloersch zijn. Zoó zegt hij: *de hoofden de poorten randen aan, elk beschermen moet het zyn, gereezen uit den zadel van koningen, hanen die op onluks barnen golven, de ziel ontginnen, een ziel in tween kerven.* Zoo lezen wij de volgende verzen:

Mijn ziele, die als noch haar eerste driften toont,
Zal kroonen het begin, waarin de uitgang woont.

Ik stuw weer in u zelf, hem die ik vluchten zagh.

Ik zal de weereldt doen mijn doodtsverlies ontleeden enz. enz.

»Boven zo groot een getal van grove misslagen, kan zyn wérk de hoogdravendheid van styl, die in een Treurspel vereischt wordt, nergens na bereiken; maar het is overal zeer laf, en plat, en by de aarde kruypende.

»Wy gelooven, dat 'er lieden van zo weinig doorzichts, én die 't gene zy niet konnen verstaan, voor wat kóstelyks aanzien, genoeg gevonden zullen worden, die zich aan dien weidschen zwier én brommenden dreun vergaapende, meenen zullen, dat het vry wat te bedieden heeft, en uit een geleerde én konstige penne voortgevloeid is. Maar alle, die wat pit achter 't oor hébben, en gewoon zyn door zulke kladderige vernissen, én konstelooze blankétselkorsten met de schérpe straalen van hun gelouterd oordeel heen te booren, zullen ter eerster opslag bemérken, dat hy de waare Historie van Alexander den Grooten met de Roman van Kassandra [1]) slordiglyk, als één die ze beide niet te deege doorkroopen heeft, onder één méngt,

---

[1]) Hieruit is dit treurspel genomen.

én niet dan een grooten hoop windige én bommende woorden, die weinig zéggen willen, met zeer lange, gedwongene, én onverstaanlyke Perioden uitstoot én op 't pampier werpt."

Dit alles is niet malsch, maar de tuchtiging was verdiend. De vertaling van dit treurspel door 't Genootschap is van veel beter gehalte.

Toen N. V. A. meende te bemerken dat hun *namaken* van sommige tooneelspelen, als ook hun recensie van de *Orondates en Statira* ten gevolge had, dat »de Liefhebbers mét wat meerder kénnis én opmérking als voorheen, van de Spélen oordeelden", zetten zij zich op nieuw aan 't werk en schreven een »dichtkundig onderzoek én oordeel over het *Tooneelspél zonder Tooneelspel*" door P. D. [1] Dit werk kwam er niet veel beter af dan dat van Blasius. Hoe het geheel vertaald is, kan men opmaken uit het volgende:

Une jeune beauté hier au soir dans un bal
Sceut à ma liberté porter le coup fatal.

wordt aldus vertaald:

Een Jonge Schoonheid, daar ik gisteren bleef hangen
In 't Jongspel, heeft mijn hert al danssende gevangen.

nog een staaltje:

Et pour toutes faveurs ce miracle des belles
M'asseura, que bien tost j'aurois de ses nouvelles.

waarvan de vertaling luidt:

Dit schoone wonder gaf door 't drukken van heur hand
Uitwendig te verstaan haar innerlyke brandt.

---

[1]) Dit stuk was door P. D. = Pieter Dubbels gerijmd en door S. E. = Simon Engelbrecht (?) vertaald. Zoo iets gebeurde meer: de een vertaalde een stuk, een ander zette 't op rijm.

N. V. A. zegt: »Het voornaamste, dat wy aanwyzen zullen, zyn twee grove, én wanschikkelyke gebréken; 't eerste is, gands niet in acht te neemen de waerdigheid, noch gelykheid der Karakters van de Persoonen, zo ten aanzien van hunne Staat, als Redeneering: 't ander, door het Fransch niet te verstaan, de geschiedenis door de verandering geheel te verwarren, én onverstaanlyk te maaken."

Verder »dat de Berymer voor zich verscheide grove misslagen in zijne Moederstaal, én in de Dicht- en Rymkonst heeft: hy zondigt tegen de Duitsche taal, vooreerst veel woorden niet in haar behoorlyke betékenis gebruikende, ten tweede tegen de Syntaxis, ten dérden gebruikt hy veel oneigentlyke wyzen van spreeken, ten vierden neemt hy de orde der Taal niet waar, hy zondigt in de Rymkonst, hy neemt den klank der woorden niet waar" enz. Al deze beschuldigingen worden aangewezen en gestaafd met de noodige voorbeelden.

De uitgever van het Onderwijs in de Tooneelpoëzie zegt in de voorrede, dat hij, die dit werk benevens Andries Pels' Horatius Flaccus en Gebruik en misbruik des Tooneels gelezen heeft, het ver zal brengen »om een Tooneelstuk op te slaan." En ik ben bang dat Pels c. s. er evenzoo over dachten. Wel beweren zij dat een goed dichter zoo door de natuur begaafd als door de kunst moet onderwezen zijn, maar uit al hun werken straalt ten duidelijkste door dat de Kunst, de Techniek, het voornaamste is. Wanneer een tooneelstuk aan al de eischen van den vorm, dien zij hebben voorgeschreven, voldoet, dan is het daarom goed; maar mist het dien vorm, dan deugt het in hun oogen niet. Zij geven aan een nietsbeduidend stuk van hen zelven,

waarin tegen tijd en plaats, aantal personen, bedrijven enz. niet gezondigd wordt, verreweg de voorkeur boven alles, wat door vroegere meesters is gewrocht. Wij zullen spoedig zien, van welk gehalte hun eigen voortbrengselen waren en in hoever hun invloed schadelijk is geweest; als kunstrechters kunnen wij hen nu reeds wraken: nooit kan de vorm van een tooneelstuk, hoe regelmatig hij ook zij en hoe schoon, eene vergoeding zijn voor het gemis aan inhoud.

TOONEEL- EN ANDERE WERKEN VAN NIL VOLENTIBUS ARDUUM.

---

l'Ennui règne.

Het veld, waarop zich het Genootschap N. V. A. voornamelijk bewoog, was het Tooneel. Vervelend echter en nutteloos maar ook onmogelijk zou het zijn al hun tooneelstukken te bespreken; want het getal is legio en het *ex uno disce omnes* is hier vrij wel op zijn plaats.

De meeste werken zijn vertaald en berijmd naar Fransche stukken door één of meer leden (dit laatste gebeurde het meest). Zoo de oorspronkelijke niet precies pasten in den vorm, eens voor altijd door N. V. A. gegoten, maakten zij ze pasklaar: zooveel akten, zooveel personen, éenheid van tijd, plaats, enz. Ook hebben ze nu en dan iets oorspronkelijks gegeven. Hunne vertalingen (en ik heb hier voornamelijk het oog op de blijspelen) zijn niet letterlijk; er zijn er, die uit twee Fransche stukken zijn samengeflanst; andere zijn op hunne zeden en tijden

toegepast, zoodat men soms met moeite het oorspronkelijke herkent. Neem bijv. *de Dokter tégens Dank.* In de voorrede staat te lezen: »wy hebben dit Spél getrokken uit twé Fransche Blyspélen in Proze, l'Amour Medecin én Le Medecin Malgré Lui, gemaakt door Molière, zonder ons te binden aan den letterlijken zin, óf schikking des Franschen Dichters, die, hoe érvaaren in Tooneelkunde, én déswegen met récht alom beroemt, échter *in deeze Spelen verscheidene wanvoeglykhéden heeft gebragt, die niet goed te maaken zyn.*" Wat verstaat N. V. A. onder *wanvoeglijkheden*? In de 2de scène van de eerste akte komt bij Molière (we stellen hier de bekendheid met Le Médecin Malgré Lui voorop) een buurman tusschenbeide, toen de echtgenooten Sganarelle en Martine met elkaar hevig aan het twisten waren. Zooals het gewoonlijk gaat, vereenigen zich nu beide echtelieden tegen den buurman, die ongevraagd zich met een andermans huiselijke zaken bemoeit; hieruit ontspint zich een vrij aardig tooneeltje. Deze geheele scène werpt N. V. A. weg, en wel omdat de Buurman in 't geheele spel niet terugkomt. Zij hadden eens als regel gesteld. personen, die niets afdoen tot den knoop of de ontknooping van 't stuk, moeten geweerd worden, en deze regel moet worden opgevolgd, zelfs al vervallen dientengevolge de aardigste scènes. Zoo ook met de tweede scène in de derde akte. Sganarelle is medecin; twee boeren, vader en zoon, komen hem over de ziekte van een huisgenoot raadplegen. Deze vader en zoon brengen verder niets bij tot de ontknooping van 't spel; die scène vindt derhalve geen genade in de oogen van onze Aristarchen, en een aardig tooneeltje moet daarom vallen. Zoo doen zij meer. En daarbij hebben zij het aangenaamste en loste proza van Molière ver-

anderd in stijve, onaangename verzen. Zij hebben het geheel zoo bedorven, zoo houterig, zoo wanschapen, zoo kunstgenootschappelijk gemaakt, dat iemand, die 't stuk van Molière niet kende, niet gemakkelijk zou raden dat de Dókter tegen Dank genomen was naar een stuk van den grooten Franschen blijspeldichter. Als proeve van vertaling nemen wij het begin.

Sganarelle: Non, Je te dis que je n'en veux rien faire, et que c'est à moi de parler et d'être le maître.	Hou 'smoel, óf anders meug je vreezen Wie pikken óf hier voogd zél weezen? Voort, geef me géld, én daer meê wél.
Martine. Et je te dis, moi, que je veux que tu vives à ma fantaisie, et que je me ne suis point mariée avec toi pour souffrir tes fredaines.	Ik wéd, dat ik 't wél laeten zél, Jy zélt nou naer myn' pypen danssen, En wérken gaen.
S. Oh! la grande fatigue que d'avoir une femme! et qu' Aristote a bien raison, quand il dit qu' une femme est pire qu'un démon!	Gantsch duizend Franschen! Wat is 't een lastig tydverdryf Gekwéld te weezen met een wyf! Een wyf is, of ik laet me villen, Veel slimmer als drie krokodillen, Ja slimmer als een droes vijf, zés, Zo zeit ons Aristotelés.
M. Voyez un peu l'habile homme, avec son benêt d'Aristote.	Kyk deuzen wyshoofd, mit zyn Bouwen Van Aris Stoffels.

S. Oui, habile homme. Trouvemoi un faiseur de fagots qui sache comme moi raisonner des choses; qui ait servi six ans un fameux médecin, et qui ait su, dans son jeune âge, son rudiment par coeur.	Wijshoofd? Trouwen! Waer heeft men ooit een Hóvenier Gevonden, die met zulk een zwier Van alle ding kan disputeeren Als ik! Wat droes, het lykt wel scheeren! Ik, die by 't leeven van men vaâr De Rudimenta op een háár Van buiten kon; ik, die vyf jaaren By een geletterd én érvaaren Dóktoor gewoond heb, zou ik nou My laeten kwellen van een' vrouw, Die staag niet praat, als van te wérken En nimmer meer van 't hart te stérken.
M. Peste du fou fieffé!	De koekkoek schén de gék!
S. Peste de la carogne! enz.	De droes Schén 't varken! Maak me 't hoofd niet kroes.

Heb ik te veel gezegd?

Zij beweren dat zij 't Fransche stuk naar onze zeden hebben geschikt. Wat meenen zij daarmee? Uit l'Amour Médecin hebben zij de 3de scène van de 2de akte, waar de 4 dokters,

voorgevende te consulteeren, over koetjes en kalfjes spreken, in hun blijspel gelapt. Bij Molière is dit een aardig discours; zij beginnen te babbelen over de uitgestrektheid van Parijs en vervolgens over een twist, die ontstaan is tusschen twee geleerde dokters. Onze Aristarchen veranderen Parijs in Amsterdam, slaan den twist van de twee dokters over en zetten daarvoor in de plaats eenige flauwe praatjes over drinken en eten. Waarom dat? Waarschijnlijk was reeds bij 't maken of opvoeren van dit stuk te Amsterdam de groote ruzie uitgebroken tusschen de chirurgijns [1]), en waren ze bang ook maar eenige toespelingen te maken. Dat is toch een zonderling »op onze zeden en tijden toepassen." Om kort te gaan, dit blijspel is een verknoeiing van twee stukken van Molière, en zij moeten wel zeer kortzichtig en ijdel geweest zijn, wanneer zij dit prul verre verkozen boven het oorspronkelijke.

Er is een *ik en weet niet wat* in hun vertaalde stukken, dat ze verre beneden de oorspronkelijke plaatst. Wanneer de vertalers zich aan het oorspronkelijke houden, en er niets bij- of afdoen, wanneer hunne vertaling duidelijk is en de blijken draagt met zeer veel zorg bewerkt te zijn, dan nog is er iets zoo stijfs, zoo houterigs, zoo pruikerigs in, dat men al licht de schuld zou geven aan de Nederlandsche taal zelve, wanneer men niet wist dat ze even buigbaar, even kneedbaar was als de Fransche. Die stijfheid, die houterigheid maakt hunne blijspelen laf en zouteloos, hunne treurspelen bijna onleesbaar, geheel en al ongenietbaar; en toch waren deze beter dan de vertalingen van anderen, want die van anderen waren én vervelend én slecht

---

[1]) Over dezen twist, zie 't volgende hoofdstuk.

vertaald én dikwijls onbegrijpelijk, die van N. V. A. alleen maar vervelend en onbevallig.

De Ifigenia van Racine is een van hun best vertaalde stukken. Het onderscheid tusschen het oorspronkelijke en de vertaling is dat het eerste door velen met genot gelezen wordt, de »verduitsching" bijna niet te lezen is. Ik spreek nu niet over het stuk qua Tragedie; maar denk de schoone taal van Racine weg, en wie zou hem nog genieten? Wij zullen eenige regels van het oorspronkelijke naast de vertaling zetten. Achilles had Lesbos veroverd en van daar eene maagd van koninklijken bloede gevankelijk mede naar Aulis gebracht. Als bewijs van zijne liefde vordert Ifigenia dat hij deze in vrijheid stelle. Zij zegt:

Je viens vous présenter une jeune princesse;	Ik kom, én bied u aan een schoonheid, uit wiens trekken
Le ciel a sur son front imprimé sa noblesse,	Men klaarlyk uit wat bloed zy voortspruit kan ontdekken;
De larmes tous les jours ses yeux sont arrosés;	Gy ziet haar droefheid, meer als ik ze zéggen kan;
Vous savez ses malheurs, vous les avez causés.	Gy weet haar ongeluk, gy zyt er oorzaak van.
Moi-même (où m'emportait une aveugle colère!)	Ik zélf (wat blinde toorn kon my zoo ver vervoeren!)
J'ai tantôt, sans respect, affligé sa misère.	Durfde onmedoogend haar bedroefd gemoed ontroeren.
Que ne puis-je aussi bien, par d'utiles secours,	Ei gun my, dat ik door de hulp die 'k haar verleen,
Réparer promptement mes injustes discours!	Hérstél de misdaad van myn onbezonnenheên.
Je lui prête ma voix, je ne puis	'k Leen haar myn stem, en

davantage.	zie haar verder niet te helpen:
Vous seul pouvez, Seigneur, détruire votre ouvrage!	Maar gy alleen, myn Heer! kunt haare droefheid stelpen.
Elle est votre captive; et ses fers que je plains,	Ze is uw' gevangene, én de boeije die zy draagt,
Quand vous l'ordonnerez, tomberont de ses mains.	Valt van haar' handen af, zó haast als 't u behaagt.
Commencez donc par là cette heureuse journée,	Wilt dézen grooten dag dan door die daad beginnen,
Qu'elle puisse à nous voir n'être plus condamnée.	Dat zy by onze trou haar vryheid moge winnen,
Montrez que je vais suivre au pied de nos autels	Toon, dat ik na 't autaar een Kóning vólg, een héld,
Un roi, qui non content d'effrayer les mortels,	Die in 't verwoesten al zyn glorie niet en stélt;
A des embrassements ne borne point sa gloire,	Die niet alleen een schrik der menschen tracht te weezen,
Laisse aux pleurs d'une épouse attendrir sa victoire,	Maar die zich door zyn's bruids voorbéde ook laat beleezen;
Et par les malheureux quelquefois désarmé,	En voor de éléndigen, ontwapend, in hunn' nood,
Sait imiter en tout les dieux qui l'ont formé.	In alles 't voorbeeld vólgt der Góôn waaruit hy sproot.

Of ik nu al meer gedeelten van 't zelfde stuk of van hun andere vertaalde stukken aanhaal, ik moet van alle hetzelfde zeggen: stijf en houterig, zoo ze letterlijk vertaald hebben; stijf en houterig, zoo ze hun eigen geest hebben laten werken. Vervelend en pruikerig altijd; geen sprankje genie, geen enkele »drollige inval," zouteloos, smakeloos, slaapverwekkend. En

hun eigen stukken dan? even vervelend als hun vertaalde werken. Waarlijk, 't is wel een bewijs, hoe in-saai hun geest was, dat ze de meesterstukken van Molière en van anderen zoo wisten te vertalen, dat men bijna geen onderscheid kon zien tusschen hun vertaalde werken en hun eigen geestesprodukten. Pour acquit de conscience zijn wij genoodzaakt even stil te staan bij een enkel van deze. 't Werd N. V. A. dikwijls tot een verwijt gemaakt dat het nooit met eigen vindingen voor den dag kwam; maar 't genootschap beeldde zich in »dat het meerder kunst was een quaalyk gestelt spel in het overzetten te verbeeteren, als een geheel spel van nieuws op te slaan: gelyk het meerder kunst is een heel mistimmert Huis, dat doorwatert en ingerot is, met de zelfde of weinig nieuwe stoffen tot een sierlyk, gemakkelyk en sterk huis te maken, als een ander heel van nieuws op te bouwen," of volgens de dichterlijke opvatting van Pels:

Maar, zéker, als hy (de vertaler), naa veel blokkens in die gronden
Doordringende, ook de Kunst zal hebben uitgevonden,
Dan zal hy weeten, wat het in heeft, eêr een spél,
't Geen onórdént'lyk was gemaakt, maar taam'lyk wél,
Zich in de régels schikt; én dat men met veel meerder
Gemak een spél op nieuws kan opslaan, én veel eerder.
Gelyk men ligter een voortreffelyk Gebouw
Van nieuws optimm'ren, dan een misvertimmerd zou
Verhélpen, dat het aan Bouwmeesters zou behaagen.

Die heeren optimmeraars echter zagen niet dat het geenszins de vraag was: wat is de grootste kunst? maar wel: wat is het beste stuk?

De Malle Wedding is ons eigen wérk, hoe vreemd
Gy 't vindt, dolle yveraars, én waarvoor gy 't ook neemt.
De schikking, rédeneering,
En styl is de onze. Dat het strékt tót dubble leering,
Is onze vinding en uitvoering.

Het blijspel *De Malle Wedding óf Gierige Geeraard* is vervaardigd in 1671 en opgedragen aan Mr. Hénrik Hoofd, Raad Advocaat Fiscaal van 't Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteit te Amsterdam. 't Genootschap verontschuldigt zich in de voorrede dat ze hem geen »heerlyker stuk wérks, een Koninklyk Treurspél, met barning van hévige hartstógten, én bloedige voorvallen gestóffeerd", opdragen. Zij vertrouwen echter dat dit blijspel »door zyne natuurlyke aardigheid, én voeglyke sieraaden" ZEd. wel zal behagen. Dit blijspel behoeft »in geestigheid én woelende wérkelykheid" niet te wijken voor hun voorgaande stukken: »behalve de vloeijendheid, én nieuwigheid van de maat, én het rym der vaerzen, die niet altyd eene streek van langte, én ryming gegeven is, maar zo als 't vallen wilde, nu lang, nu kort, én dan naa élkanderen, dan over 's hands, gerymd zyn, gelyk ons weetens nóch nooit in éénig Nederduitsch Tooneelstuk gepleegd is geworden." Men ziet, volgens hun eigen oordeel is 't al een bijzonder mooi stuk.

Laten wij zien. Karel en Isabella waren in kalverliefde voor elkander ontbrand:

Ik (Karel) sprak haar nooit, dan in het uitgaan van de kérk;
Maar ik héb haar myn' smart én lyen',
En wat men zeggen kan in 't vryen,
Door minnebrieven uitgeleid.

Gierige Geeraard, broer van Isabella, wil van dat gevrij

niets weten; hij huwt zijne zuster liever uit aan een ouden meelzak, die zich met een klein bruidsgoed tevreden wil stellen. Bij eene ontmoeting gaan Karel en Geeraard een weddingschap aan. Karel wedt dat hij zijn teerbeminde binnen eene week zal zien en spreken. Geeraard sluit nu zijne zuster zoo veel mogelijk op. Maar natuurlijk, geen grendel of slot kan teeder minnende harten scheiden, en een hinderpaal zijn voor sluwe knechts in blijspelen. Karel ziet haar, schaakt haar, en Geeraard staat op 't end te kijken als .... ja, als een ander zou kijken, die in zijn geval verkeerde. Het fijne van 't stuk moet in de wijze liggen, waarop de slimme knecht van Karel zijn heer bij de schoone Isabella brengt. Als geheel is 't stuk niets waard. De gierigheid moet aan de kaak worden gesteld en gestraft, maar Geeraard brengt niet zijne gierigheid ten val, maar zijne domheid. Wij kunnen echter 't geheele stuk niet ontleden en er de fouten van aanwijzen; dat kan men doen met blijspelen van Brederoo, maar met prullige stukken als deze loont het niet de moeite. Het is eene intrigue in vijf bedrijven zonder eenige vis comica, zonder geestigheid in de details. Niet één grappige kwinkslag, waarover men eens zou kunnen lachen. Maar ik mag niet vergen dat mijne lezers mij altijd op mijn woord zullen gelooven. Welaan, ik zal zooveel mooglijk 't geestigste gedeelte van dit blijspel uitzoeken en hier bijvoegen. Gierige Geeraard krijgt een gast: hij overlegt met zijn meid Katrijn wat ze hem zullen voorzetten:

Geeraard. Ik heb hem hier te gast genood.
Katryn. Waarop, Sinjeur? Daar is maar één oudbakken brood,
In 't heele huis. G. Wat selleweeken!
Is vleisch by jou geen kóst? Zég, snaversnél?

K. Ja tóch, Sieur, zo wy 't hadden. G. Wél,
Daar staat een heele ton in 't pakhuis.
K. Mien jy tonnevleisch, dat uitgeschooten is,
Omdat het stonk, gelyk een kakhuis?
G. Katryn, 't was heur lui neus schuld. K. Wis,
Heur neus schuld! ruikt de pékel niet, als pis?
G. Ik zég, karonje, hou je bakhuis,
Eer ik het jou met vuisten sluit.
K. Maar schooten zy die ton niet uit?
G. Zy slachten jou, het waaren vieze gekken,
En overgeeven lekkerbekken.
Loop, haalje maar een stik, én zét het daat'lyk by.
K. Waar by? daar is geen turf in 't heele huis. G. Die pry
Weet niet te doen, als tégen spreeken
Wat hoeft'er turf? jy kunt wat kassen stukken breeken;
De wurm eet ze anders op, zy zyn
Ons niet meer noodig. Loop Katrijn,
Wy moeten nou de borst eens récht te dégen smeeren.

Isabella (de zuster, die er zich ook mee gaat bemoeien: ze zijn met hun beiden ook nog niet vervelend genoeg).

Maar moet men vrémde lui niet met gebraad trakteeren?
G. Wel overleid, Katryn, steek jy een stuk an 't spit.
K. Zo most je 'er tot de kóks een huuren.
G. Veur niet, Katryn? K. Wél neen, veur geld,
G. Wat praat is dit?
Leen jy der maar één by de buuren.
K. Wat leenen wy de buuren tóch? Wél ja,
't Zal al gereed staan. G. Kom, sa, sa!
Wy moeten 't over zien te leggen.

Peet Wybrig zaliger pleeg tégen ons te zeggen:
Hoort, kind'ren, arremoê zoekt list,
Maakt van de nood een' deugd, als jou 't vermoogen mist.
Ik weet goê raad, geen béter van je leeven,
Ik zél je een eindtje touw doen geeven,
Dat dan gespykerd in de schoorsteen voor het vuur,
En daar het vleisch an; 't zal in anderhallef uur,
Met draaijen, al zo wel als an een spit, doorbraaden.
Wat dunkt je 'er of, Maseur? Isab. 't is wysselyk geraaden;
Maar tonnevleisch, én dat gebraaden, is te zout.
G. Te minder eet men, als 't wat zout is, én wat oud.
Isab. 't Maakt wéêr te grooter trék tot drinken. G. 't kan niet schaaden;
Daar veur is bier genoeg in 't vat.
K. Ja scharbier, dat hem niet zal lusten. G. Kladdegat,
Wat schort er an? enz. enz.

Zoo gaat het nog een paar bladzijden door.

Mag ik hier even in herinnering brengen een scène uit l'Avare, waar Harpagon zijn cuisinier de order geeft om 's avonds een souper voor tien personen aan te richten?

Corver zegt ergens in zijn Tooneelaanteekeningen, dat de stukken van Nil. Vol. Arduum voor de Spelers en Aanschouwers geschreven zijn, en niet om in een Cabinet geëxamineerd en gelikt te worden. Dit is niet waar: wel degelijk geven zij hun stukken voor modellen, die wat geestigheid betreft niet behoeven onder te doen voor de stukken voor Molière, en wat aanleg en geheel betreft daarboven staan. En niet alleen is

dit 't oordeel van de leden van 't Genootschap, maar die er buiten stonden dachten evenzoo: niet alleen om gespeeld en aangehoord te worden schrijven zij hun stukken, maar ook om gelezen te worden en als voorbeelden te strekken voor anderen.

Hiermee sluiten wij het overzicht van de tooneelwerken van N. V. A. in de overtuiging dat, al gaven wij een overzicht van tienmaal zooveel van hun werken als wij gedaan hebben, niemand een anderen indruk zou krijgen, dan hij uit de aangehaalde stukken ontvangen heeft: den indruk namelijk dat van het begin tot het einde:

»l'ennui règne."

Op aanraden van de Burgemeesters Coenraat van Beuningen en Joannes Hudde waren de Heeren Mr. Willem Blaauw, Mr. Andries Pels, Dr. Lod. Meijer en »andere vermaarde Leden van het Kunst-Gen. N. V. A. een spraakkunst beginnen te maken om in de openbare scholen der stad Amsterdam gebruikt te worden. Dit werk is echter door den dood van voornoemde Heeren niet geheel voltooid en het boek: *Verhandeling van der Letteren Affinitas of Verwantschap*: *van het Gebruik der Accentus of Toonen in de Nederduitsche vaerzen: en van de Metaplasmus of woordvervorming*: *ten dienst der Dicht- en Taallievenden opgesteld door het Kunstgen. N. V. A.* eerst uitgegeven in 't jaar 1728 (bij de wed. Gerard Onder de Linden). Dit boek is slechts een klein gedeelte van de grammatica, die de Heeren zich hadden voorgesteld te schrijven. Na hun dood is dit brokstuk in handen gekomen van David van Hoogstraten, en toen deze ook was gestorven, is het door toedoen van Gerard van Papenbroek

de wed. Gerard Onder de Linden ter hand gesteld, die hem dan ook in de opdracht hartelijk bedankt en wat honig om den mond smeert:

Terwyl ge door uw vroome daaden
Elk hart bekoort en wint aan 't Y,
Daar ge in den Rechterstoel gezeten,
In eerlykheid geen Kato wykt,
En met een zilverblank geweeten,
En zonder aanzien vonnis strykt.

Wanneer dit boek had moeten dienen om op de openbare scholen in Amsterdam gebruikt te worden, zijn de meesters en scholieren te feliciteeren geweest dat het nooit voltooid is. Het eerste hoofdstuk is een droge opsomming van voorbeelden dat de *e* wel eens als *i*, de *a* wel als *e*, de *o* als *u* enz. worden uitgesproken; dat men moeilijk het onderscheid kan hooren of een woord eindigt met *d* of *t*, dat er overeenkomst van klank is tusschen *s* en *z*, *f* en *v*, *p* en *b*. Tal van voorbeelden dat de dichters *a* en *e*, de heldere en doffe *o*, *ch* en *g*, *ng* en *nk*, *s* en *z* enz. laten rijmen (10 bladz). Vervolgens een hoofdstuk over de *accenten* of *toonen*, »tót geryf der génen, die zich tot rymen in de Néderduitsche Tale willen begeeven," plezierig voor de schooljongens. Het derde hoofdstuk is getiteld: *metaplasmus*, *woordvervorming*. »Deze woordvervórming is niets anders als eene verandering der woorden in de uitspraake." »Ten opzichte der Létteren kan de Metaplasmus op vierderleye wyze geschieden, te weeten door der zelver byvoeginge, wegwerpinge, verwisselinge, en verplaatsinge. Ten opzichte der Syllabae of Lettergrepen kan zy op zesderleye wyze voorvallen, naamelyk boven de vier

voorverhaalde wyzen, nóch door samentrekkinge en vaneenscheidinge. En eindelyk ten opzichte der Quantitas óf Grootheid en Accenten of Toonen kan zy niet dan op eene wyze geschieden, te weten door verwisselinge;" en nu volgen nog de noodige onderdeelen, alle opgeluisterd door een 30 bladzijden voorbeelden uit dichters. Waarlijk, eene bijzonder nuttige studie voor aankomende knapen en meisjes!

De voornaamste spelregels, die het Kunstgenootschap »na lang overlég" gevonden heeft, zijn ongeveer de volgende ('t zijn voornamelijk afwijkingen van de toen heerschende spelling, wanneer men ten minste bij al die verscheidenheden nog van »heerschende spelling" mag spreken):

ae wordt gezet om de Grieksche η aan te duiden.

e is dof (haspel).

é is helder (Blyspél).

hetzelfde onderscheid tusschen *o* en *ó*. [1])

y wordt overal gezet, waar men dien klank ontmoet, »zéttende *i* en *j* of *ij* nérgens anders by malkander, dan daar men die médeklinker hoord; als in *maaijen* enz.

de *c* wordt verbannen; zoo ook de *q* en *x*. Ze zetten er *ku* en *ks* voor in de plaats. Dit geldt alleen voor oorspronkelijk Nederduitsche woorden.

---

[1]) Op de accenten zien de volgende 4 regels uit een schimpdicht van dien tijd:

Wat is een vers ook, daar d'akcenten
Niet pieksgewys in zyn gezet,
Meer als een zuster zonder krenten
Of als een beuling zonder vet?

Hooft en Vondel laten ten onrechte de *n* weg achter de adjectiva op *en.* [1])

De spelling van N. V. A. vond niet veel bijval, hoewel er toch iets goeds in was, en men hulde moet doen aan de pogingen om wat regelmaat in de wanorde te brengen. Vooral had men tegen de pieken op de *e's* en *o's*, waartegen voornamelijk *Oudaan* zich verzette; ze zijn dan ook gelukkig in onbruik geraakt.

Pro memorie maken wij nog melding van de volgende boeken onder de vleugels van N. V. A. uitgegeven:

Thomas van Kempens Naavolging van Jezus Christus, naar de Fransche uitbreiding van den heer Pierre Corneille. In de voorrede leest men: »Het Kunst-Genootschap heeft sommige zijner (Corneille's) spreekwijzen en uitdrukkingen zoodanig verzacht, dat die meerder ten algemeenen nutte, zonder onderscheid, zo voor Roomsch- als voor Onroomsch-gezinden konden verstrekken."

Bygedichten op Otto Vaenius zinnebeelden, uit Q. Horatius Flaccus. »De eerste oorzaak, die het Kunst-G. bewoog dit wérkje by de hand te vatten, was het aanhoudend verzoek van François Foppens, voornaam Boekvèrkooper te Brussel; die geneegen om deze zinnebeelden in het groot te hérdrukken, zo met de afbeeldingen van den schranderen Vaenius, de vaerzen van Ho-

---

[1]) Daar het Genootschap de *c*, *h* en *t* nogal eens wegliet, waar anderen die gebruikten, klaagden (zoo beweerden de grappenmakers) „de Notarissen, Procureurs, en diergelijcke Practizijns, dat zij groote schade in hun salaris leden, alzoo zij gewoon waren met die letteren heele en halve regelen te stoppen."

ratius, én andere geachte Latynsche Dichters, als met vaerzen in andre Taalen, zeer gaarne zag, dat dezélve in de Nederduitsche, door het Kunst-G. daarby gevoegt, in zyn préntboek te voorschyn kwamen."

De vertalingen van Juvenalis' 3de en 10de Satire.

Galatéus of Welgemanierdheid door de Doorluchtigen én Hoogwaardigen Heer Gio V. della Casa, Aartsbisschop van Benevento; opgedragen aan zyne Excellentie William Graave van Essex, Vicomte van Malden, Baron Capell van Hadham enz. enz. Dit werk is uitgegeven onder de werken van N. V. A., en is, zoo ik mij niet bedrieg, van de hand van Meijer. Een zonderling boek, wat men uit eenige hoofdstukken, die ik hier laat volgen, kan zien:

Van de vraaten, en hen die zeer ongemanierd in het eeten zyn.

Dat men niet van zich zelven, nóch van de zyne moet spreeken.

Dat men niet van zyne droomen moet spreeken.

Van de Tegenspreekers.

Dat men geen raad behoord te geven aan hen, die ze niet vraagen.

Eenige noodige lessen, om gevoeglyk eene Geschiedenis te verhaalen.

Van de onëerbaare woorden.

Tegen de grootspreekers.

Tegens die een ander in de reeden vallen.

Dat men zich naar de Mode moet kleeden.

Dat men niemand tot drinken moet dwingen. enz. enz.

Verscheidene opmerkingen zijn zeer aardig.

VRIEND EN VIJAND.

De heerschappij, die N. V. A. gedurende eenigen tijd over het Tooneel voerde, was natuurlijk niet zonder hevigen strijd verkregen. Elk der strijders afzonderlijk te leeren kennen loont niet de moeite; 't waren meest onbeduidende personages, die slechts vereenigd zich konden laten gelden. Als leden van 't Genootschap zijn (ten minste bij name) bekend: Mr. Andries Pels, de schepen Willem Blaeu, Dr. Lodewijk Meijer, David Lingelbach, Joannes Antonides, IJsbrand Vincent, Dr. Joannes Bouwmeester, Dr. Anthonius van Coppenol, Dr. Moesman Dop, Dr. Reinier van Diephout, Philip Papenbroeck, Jan Stoppelaer, Lucas Watering, Pieter Verhoek, Thomas Arents, Jacob van Rijndorp, P. A. de Huibert, Heer van Kruiningen. Hunne persoonlijkheid ging op in 't Genootschap; wat de meesten daarbuiten gedaan hebben, is van zoo weinig belang, dat het

der bespreking niet waard is. Noch Pels' Dido, noch Verhoek's Karel de Stoute, noch Lingelbach's de liefde van Diana en Endymion, noch iets, wat door een van de anderen geschreven is, verdient een beteren naam dan prul; en het licht van Antonides heeft slechts korten tijd het Genootschap beschenen; wij zullen later zien, waarom.

Door zijn »dichtkunstige Onderzoekingen" over tooneelspelen van anderen, door zijn uittartend optreden tegen de Regenten van den Schouwburg, door zijne vervelende betweterij maakte zich het Genootschap reeds dadelijk vele vijanden. Zij, die ter verdediging van hunne geestesprodukten de pen opnamen, werden totaal verslagen. En geen wonder! want ofschoon de strijdende partijen dit gemeen hadden, dat zij beide op geen sprankje dichterlijk vuur konden roemen, het Genootschap had dit boven zijn tegenstanders voor, dat zijn werken niet zoo vol onzinnige en onbegrijpelijke taal waren als de hunne, dat het zijne zoutelooze en onsmakelijke stukken naar een zeker systeem bewerkte, daaraan de werken van anderen toetste, en zoo lang riep dat zijne wijze om »een Tooneelspel op te zetten" de eenige goede was, dat velen het ten laatste geloofden. Het was nu wel geen moeilijke taak de werken van de tegenstanders (Blasius, De Graaf en Dubbels waren in 't begin de heftigste) geheel en al te vernietigen, maar om 't op eene aardige manier te doen, was nog zoo gemakkelijk niet. Hiervan had N. V. A. wel den slag, hoewel, zooals in de meeste strijdschriften van dien tijd, hatelijkheid de grondtoon was. In het dichtkunstig onderzoek én oordeel over het Treurspél van Orondates en Statira geven zij in 't voorbijgaan de Graaf, schrijver van het tooneelspel »Den Dullen Ammiraal," een veeg mee: »zyn

Tooneelspél is doorwrócht met allerhande slagh van geleerdheid. Gy hebt daar in, uit de H. Schriften, van Lucifers val, van twee Adams en twee Evas, van Eden en de slang, van David en Saul enz. Uit de waereldlyke Historien, van Damon en Pythias, van 't Trojaansche paerd, van Etna's brand enz. Uyt de Fabelen der oude Poëeten, van Diana en Actaeon, van Appollo en Thetis, van Scylla en Charybdis, van Aurora enz. Gy vindt het doorgaands bezaaid met kóstelyke Staat- en Zeedekundige Zinspreuken, als Bedriegery bedriegt: wat oneerlyk is, men niet zal eerlyk vinden: weet dat het slechtste lood meer geldt als 't goud, wanneer de ziel verheert is: enz. Ook schynt onder al zyn schoone Poezy ook Profesy te loopen, én in hém waar te weezen, dat de Poëeten somtyds Profeeten zyn; als hy in zyn Tooneelspél zégt, én wél met nadruk, »Noch eens, het was de Graaf, die 't strekken zal tot schanden." En dit alles is opgepronkt met zulke snorrende vaerzen, én diepzinnige en ongewoone wyzen van zeggen, én zoo wonderlyk aaneengehécht, dat het van niemand verstaan kan worden, als die zich zoo dronken uit de Hengstebron gezoopen heeft, als hy zélf, die naar de meening van zyn rymen gevraagd zynde, daar zelf in is blyven steeken, én ze niet heeft konnen verklaaren. En hierop schynt zeer aardig gespeeld te hebben één der Toezienders, die gevraagd zynde, waarom de Ammiraal dul wierdt, dewyl hem daartoe geen reden was gegeeven, geestig antwoordde, omdat hy nóch 't gene hy zelf zeide, nóch 't gene hem gezeid wierdt verstaan konde."

Iemand, zoo aangevallen, zal het Genootschap geen dank weten, »dat (zij) hém, zo niet den wég baanen, ten minsten aanleiding geeven, om tót meerder kénnis in de Kunst te ge-

raaken." Op deze wijze maakt men zich geen vrienden, en het *Bericht aan alle Beminnaars der Poëzy* en het »*Nabericht op het Dichtkunstig Onderzoek gesteld achter de nagerymde Orondates en Statira*," 't eerste als voorrede voorkomende bij de Antigona, treurspel, en waarschijnlijk beide door denzelfden persoon, Joan Blasius, onder het pseudoniem 't eerste van N. N., het tweede van E. B. I. S. K. A., uitgegeven, waarschijnlijk niet zonder medeweten en hulp van de Regenten van den Schouwburg, geven hiervan het bewijs. In het *Bericht* enz. wordt N. V. A. genoemd: »een Poëetische Inquizitie, ofte een slaafachtige onderzoeking der Kunst; waarby alles (wat niet met den Kanon, ofte reegel van Concilium overeen komt) werdt verkettert ende verworpen, als onwaardigh tot eenigh nut."

De schrijver zegt verder, dat N. V. A. »'t wit van hun voorneemen" niet hebben kunnen bereiken. Wat dat wit was, is niet licht uit te maken; 't meest waarschijnlijke dunkt mij dat de Regenten hun stukken niet wilden opvoeren, of ten minste niet alle stukken, of niet dikwijls genoeg.

't Wordt het Genootschap verweten, dat het, toen 't hoorde dat er een stuk (de Spookende Joffer) op het tooneel zou gebracht worden en de rollen al volleerd waren, dadelijk ook aan 't werk toog, zoodat hun *Spookend Weeuwtje* te gelijk met de *Spookende Joffer* in 't licht kwam; 't zelfde dus, wat zij gedaan hadden met Orondates en Statira, om te laten zien, hoeveel beter hun vertaling was dan die van anderen. Wij zijn overtuigd, zegt N. N., dat, wanneer zij maar met goede stukken kwamen, de Regenten »hun met zoodanige bejeegeninge zullen ontmoeten, dan diegene, die een gelijke opdragt doen (hieruit blijkt dat de Regenten hunne stukken weigerden), maar hunne

byeenkomst kan voor niet anders gehouden worden, als een samenvloeying van quaade aspecten, en dwaalsterren, waaruyt niet dan monstreuse gedaanten, de Kunst meer hinderlijk dan nut, voortkomen. Wij wensten wel, dat wy in ons gemoedt mogten gedwongen en overtuygt werden, om te hebben van haar zoodanigh gevoelen, als zy hebben van haar eygen zelfs, om alzoo door de reede geparst te werden, hun zaak te zyn toegedaan," maar, zegt hij, er is niets dat ons trekt om tot hen over te gaan, ook niet dat ze het meerendeel gestudeerde lieden zijn, dat ze ervaren zijn in velerhande talen en wetenschappen, »dat zy elk een karakter voeren met was en zeegel, wiens naamen met bezondere tijtelen zijn verrijkt." Wanneer zij hun zin kregen, wanneer men wat zij vodden noemen bande van het Tooneel en wat zij gangbaar keuren vertoonde, 't zou tot nadeel zijn der beide Godshuizen; de Schouwburg zou geruïneerd worden.

In het Naberícht wordt de critiek van N. V. A. muggeziften genoemd; men zou op die wijze te werk gaande »de schranderste en beruchtste Dichters dezer eeuw daarover kunnen heekelen." De leden van N. V. A. worden genoemd: »Krijters, die een wonderlyke reformatie willen oprechten, niet voorhebbende dan de Kunst door slaafachtige banden in boeyens te leggen, met alles op de waarde van een aas te toetsen en te waardeeren." Het schelden gaat voort en wordt zelfs walgelijk. Het was nog te verdragen, zegt EBISKA, zoo »deze windbrekers niet en hinkten aan dat zelfde zeer, en te meer, alzoo zy van 't hoofd tot de ooren, zelfs niet dan met sweeren en stinkende etter-buylen bezet zyn, zoodat er niets gezondts aan 't heele lichaam kan gezien worden."

Het Genootschap had de tegenstanders uitgedaagd ook de fouten in zijn werken aan te toonen. Dat scheen den heer Blasius wat al te moeilijk, maar hij nam een stuk van Lodewijk Meijer, door dezen geschreven vóór de oprichting van N. V. A., toen hij nog niet door den heiligen geest was geïnspireerd: *De Verloofde Koninksbruyt.* De recensie van dit stuk echter beteekent hoegenaamd niets. N. V. A. liet deze twee stukken natuurlijk niet onbeantwoord. Zij beschuldigen de Regenten, dat deze zoo al niet de makers, toch de voorstanders en goedkeurders van dit meesterstuk zijn geweest; zij zeggen verder dat het hun vreemd voorkomt dat de Regenten hunne armoede zoo naakt ten toon stellen met het weer ophalen van oude »versmeeten Speelen" en »aan hunne gasten op te dissen een kost, die door lang opgeslooten te zyn, al vermuft riekt, en na 't schappray smaakt; niet tegenstaande zy voorgeeven met nieuwe spelen zoo verzien te zyn, dat zy die in langen tyd niet af kunnen speelen." Dit hadden de Regenten waarschijnlijk tegen het Genootschap gezegd, toen het den Schouwburg zijne stukken aanbood. De critiek van het stuk Orondates en Statira, welke door Blasius »muggesiften" genoemd wordt, is volgens N. V. A. *door de ladder ziften.*

Een paar andere schotschriften van een mij onbekend auteur volgden in 1670 en 1671, 't eerste onder den titel: *Poëtae Heautontimorumenoi, of, Penne-krygh tusschen De Reformateurs der Poëzy en E. B. I. S. K. A.* De schrijver noemt den strijd: »de Pennenstryt van Nil Volentibus Arduum met die van de onveranderde Academische confessie", en vaart tegen N. V. A. even hard uit als tegen Blasius. De brochure bestaat grootendeels uit bonmots en stadspraatjes van het volgende

gehalte bijv. tegen Lod. Meijer, die geneesheer was, en de schrijver van de Verloofde Koninksbruid, waarover hij volgens zijn eigen zeggen zeer langen tijd gewerkt had: »een verhaal zijnde dat sekere Geneesheer by een krancke Juffer ontboden, weygerde te komen, mitsdien hy sijn Bruyt de Koninckljjke schoenen aentrock, gebootschapt sijnde dat de siecke sturf, en so hy niet quam de Vader hem de doot sou wijten, antwoorde, dat hy nu het concept had, daer hy twaalf jaar had op gemymert, en uyt vrees van dat te verliesen, en weer so lang te moeten bedencken, niet dorst uytgaen, en dat de Vader in het twaelfde deel van die tijt wel weer een ander kon maecken." »Oock mercken sy wel", zoo lezen wij iets verder, »dat de naem van haer Collegie van Nil volentibus arduum waer is, behalven de neus af te bijten en een onberispelijck stuk te maken, want haer Agrippa vervalt overal van stijl, haer Gelijcke Tweelingen is een versamelingh van veel schoftige praetjes, haer Spoockend Weeuwtje is zoo onnatuurlijck verlieft en Lodewijck soo light geloovigh, dat hy beter in 't Dol-huys dan onder haer Collegie hoort." Veel wijzer wordt men uit dit geschrift niet aangaande N. V. A. De tegenstanders van 't Gen. schenen een soort bijeenkomst te houden in den boekwinkel van *Lescaljes*, waar dan soms ook wel eenige leden van N. V. A. kwamen, zoodat het er een herrie en een ruzie was, dat, »soo yemant dan komt om een spel te kopen, die kan niet anders dan over het venster gerieft worden."

Het 2de schotschrift (1671) had tot titel; *Nieuwe Jaers-Gift. Aen Nil Volentibus Arduum*, en *E. B. I. S. K. A.*, en is geschreven onder 't pseudoniem: *in utrumque paratus*.

Uit dit geschriftje zou men moeten opmaken, dat eenige

tegenstanders van N. V. A. zich met 't Genootschap verzoend hadden. Zij komen nu gezamenlijk in den winkel bij Lescailles wat praten, en de waard in »stil Malta" [1]) heeft ook wel honderd manden turf meer opgedaan. Ook uit het volgende versje, dat in de »Nieuwe Jaers-Gift" staat, zien wij, dat de twist, ten minste gedeeltelijk, bijgelegd is.

Op de wijze:

De Starre ging voort, wy volgde.

1.

Het Nieuwe Jaer de vreughde vermeert. *Bis.*
De bocken zijnder in schapen verkeert. *Bis.*

2.

Men gaet 'er nu Aeltjens [2]) deur niet voorby:
Of siet 'er de Dichteren sy aen sy.

3.

Niet om elcks schryven met schimpen te slaen,
Maar om te samen ter Vismart te gaen.

4.

Apollo is self op 't schellevis-feest,
Met harrep en krans genodight geweest.

5.

Hef aen, hef aen een deftige dans;
Parnassus vaert weder in volle glans.

---

[1]) Verzamelplaats van N. V. A.
[2]) Waarschijnlijk de winkel van Lescailles.

6.

Mnemosine walleght van Paerde pis, [1])
En sweert 'er dat Hocchemer beter is.

7.

De laster, en logen, en haet, en nijt,
In banden van min en vrientschap leyt.

8.

Wanneer den Winnaer sijn wapen neerleyt,
Met recht de overwonnene haet verbeyt.

9.

En seecker sy hebben als evenveel
Gewonnen in al dit Dichte-krackeel.

10.

Den een met het schrijven na 't nieuw fatsoen;
Den ander met schreeuwen, en niet te doen.

11.

Na 't danssen so sullen sy, vier aen vier,
Van Pegasus werden gevoert van hier.

12.

Of zijn de vleugels van Pegasus lam:
En zijnder sijn hacke-senuwen stram,

13.

Soo sullen de kinders van Heems haer Paert
Wel leenen tot dese Parnassus vaert.

14.

't Vereenigen van de dichters vermagh
In d' Allemanack een Heyligen dagh.

---

[1]) Hippocrener nat.

15.

Komt, negen sustertjens, toeft 'er niet langh,
Ons keele wort droogh door dit Gesangh.

16.

Wy bidden, wy bidden be . . . .
. . . . [1])

---

[1]) Men scheen tegen N. V. A. ook wel eens van minder eerlijke praktijken gebruik te maken. Vuile pamfletten, waarin geen lid de hand had gehad, werden gedrukt op naam van 't Genootschap. Zoo kwam er in 1670 of 71 een schandelijk scheldvers uit tegen Mr. Johan Blasius, onderteekend: *Gegeven in Stil Malta, onder het zegel der Broederschap* N. V. A. De titel luidt: *Het leven en Bedryv van den blasenden Advocat Mr. Johan Stoknar, uytstekend Poët van „den Stok in 't Hondert*". Het begint aldus:

Een Deenschen hum'ling komt hier op een stroo-wisch drijven;
Raakt met zyn bedel korv van rymery te paard,
Hy rossiaand, pasquild en klinkerd en verjaard,
En krygt aldus den slemp, huysvesting, kleedren, schijven.
Wel Jan Blaas,
Of wind van after uyt, hoe speel je dus den Baas?
Omdat je staard ('k meen Hoofd) van 't Schouwburg bent?
hoe! keert gy
Muts, rok en Corpus in de gekx-kap van Pasquijn?

In 't jaar 1677 brak er te Amsterdam een hevige twist uit tusschen de geneesheeren. Terwijl de strijd zich eerst bepaalde tusschen Doctor Dortmont en Mr. Boeckelman, breidde hij zich echter spoedig uit, en bijna geen geneesheer koos geen partij. Het regende pamfletten en pasquillen; geen scheldwoorden waren leelijk genoeg. Ook N. V. A. (er waren onder de leden zeer veel dokters) werd beschuldigd zijn aandeel in deze pamfletten te hebben bijgedragen, voornamelijk in een, getiteld: *Desolate Boedel der Medi-*

De lastigste vijanden, die het Kunstgenootschap te bestrijden had, waren de Regenten van den Schouwburg; en deze op

---

cynen. Nauwelijks was dit pamflet verschenen of, er kwam een ander in 't licht, eene „*Geluckwenschingh der Leden van de Vergaderinghe, bekendt door den Zinspreuk Nil volentibus arduum, gedaen over hunne Crediteurschap van den Desolaten Boedel der Medicijnen deses tyds door Joh: Bapt: van Lamzweerde, Phil. en Med. Doct*". De leden van N. V. A. waren, volgens Van Lamzweerde „naeuwkeurige opsoeckers met de naem van alle Konsten en Wetenschappen, doch in der daedt maer Woordekramers, en yvere Voorzetters der Lasterschriften, en nu crediteurs van den Desolaten Boedel der Medicijnen deses tydts". Andries Pels, Lodewijck Meijer en Johannes Bouwmeester moesten als de grootste pamfletten-schrijvers in deze quaestie worden beschouwd. Van Lamzweerde werd aangeklaagd wegens laster door Mr. Willem Blaeu ('t heertje van de bent), en schreef toen eene brochure get.: *Deductie van Dr. Joan Bapt: van Lamzweerde, overgegeven aen de Ed: Achtb: Heeren van den Gerechte deser stadt Amsterdam, Dienende tot Iustificatie van syn Tractaet, geintituleert, geluckwensching enz.*

Hoe heftig en gemeen deze pamfletten waren, kan men zien uit een ander schotschrift over dezelfde zaak, get.: *De Koeckoecxzangh van de Nachtuylen van het Collegie Nil Volentibus Arduum.* Daar heet het: „'t is een ligchaam van stinkende *Pelsen* en onnutte lappen, als een snyers kussen, met *blaeuw* gaern te zamen genaait en met todden en vodden overtrokken; 't is een *Diepe Papen* wout met een *Waterige* gront, daar in *Mey* zelfs niet als leege *Doppen* en steekelende *Stoppelen* ge*Bouwt* worden (toespelingen op de namen van de Leden); 't is een winkel van laatdunkende onwetentheid, een tobbetje met bloetbeulingen en leverworsten; 't is een kramery van grollen en dollen, en een hoop lellen en vellen; 't is een Poeetisch Paradys van een Verkeertje, Passedici, en Rafeltje, met een pypje door den hoet in de mont:

hunne hand te krijgen, of zelf de teugels van het bewind te bemachtigen, was natuurlijk, wanneer zij hunne richting wilden doen zegevieren, een hoofdvereischte. In 't jaar 1668 waren Domselaar, Engelbrecht, Van der Cruycen, Meijer, Valla en Van der Poel [2]) Regenten. Zij waren (ten minste, zoo komt mij de zaak het waarschijnlijkst voor) in twee partijen verdeeld. Cornelis van der Cruycen, die van 1657 (uitgezonderd 63—64) Regent was geweest, en Tobias Domselaar (van 1654 Regent) waren de conservatieven, aanhangers van de oude school, die van geen verandering wilden weten; Lodewijk Meijer, die in 1665 als aanhanger van den dichterlijken glazenmaker gekozen was, werd in 1668 medeoprichter van N. V. A. en een volgeling van de nieuwe school. Van der Poel en Valla schijnen op zijne hand geweest te zijn. De strijd was zeer heftig (zooals wij uit de voorrede van de *Agrippa* gezien heb-

---

Het is een dans van losse schroeven,
Het is een rey van lichte boeven;

het is een opgepronkte Schouburg van eigen liefde, het is een tooneel van stinkende hoovaardigheid, zwajende met bruyne vaendels en wimpels, om den haat te verbeelden, met geele, om haar gal en opvliegende gramschap te beteickenen; met bleeke, omdat ze de verteerende nydigheid in hun hart dragen; met roode, omdat ze wraakgierig zijn; met de deluwe, om hun lafhertigheid aan al de wereld te toonen;

'tZyn knappers van Homerus luysen,
'tZyn villers van de negen Muysen, enz. enz."

[2]) Bij Wybrands: Bijlage D. lijst der regenten van den Schouwburg, heeten zij: Tobias van Domselaer, Jacob van der Poel, Cornellis van de Kruysse, Dr. Lodewijck Meijer, Simon Engelbregt, Dr. Jacob Valan.

ben); maar de conservatieven wonnen, knikkerden in 1669 Meijer en Valla en in 1670 Van der Poel uit het bestuur, en kozen Mr. Johan Blasius, den grooten vijand van N. V. A., tot mederegent. Hoe kinderachtig die strijd gevoerd werd, kan men uit het volgende verhaal zien: »De Regenten van de Godshuysen hebben om redenen, hun Ed. daer toe bewegende, goet gevonden door de heilzame raad van Van der Cruycen, dat de sleutels van de geltkas zodanig wierden verdeelt, dat de drie bovensleutels van de geldkas aan Donselaar, Engelbrecht en Van der Cruycen, de drie ondersleutels aan Meijer, Valla en Van der Poel zouden gegeven worden, omdat 'er misvertrouwen onder de parthyen was, alzoo de laatste drie tegens de eerste drie mannen kanten, dat, alzoo de geldkas volgens de order niet als in tegenwoordigheid van twee geopend mocht worden, 't zelve niet zoude kunnen geschieden, als in 't gezicht van strijdende partyen, zoo hebben eyndelijk de voornoemde Regenten van de Godshuysen om misnoegen, dat zy over Dr. Meijer hadden, hem eyndelyk bedankt, en een ander in de plaats gesteld, 't zedert welke tijd hy met zyn makkers met een bitter haat tegens het Schouwburg en deszelfs Regenten is ingenomen geweest, als ook, omdat ze zeker spel niet hadden opgehouden, omdat des Poeets moeder op de zelve dag begraven wierd." De oorzaak van den strijd lag echter, zooals wij gezien hebben, dieper. Niet lang hadden de conservatieven pleizier van hunne overwinning, want ten gevolge van verschillende omstandigheden werd in 1672 de Schouwburg gesloten tot December 1677, toen als Regenten werden benoemd: Petrus Francius professor, Doctor Lodewijck Meijer, Mr. Andries Pels, Jacob Matham, Doctor Jan Bouwmeester, Tobias van Domselaer; dus 3 leden van Nil Volentibus Arduum.

Wat was er gebeurd, dat zulk eene verandering teweeggebracht had? Waren de Regenten der Godshuizen plotseling zulke goede maatjes geworden met N. V. A.? Immers meesttijds werden op voordracht dier Regenten door Burgemeesters de Regenten van den Schouwburg gekozen. Zoo was het altijd geweest; maar 't Genootschap had op de Burgemeesters en andere gewichtige personages in Amsterdam grooten invloed, zoo groot, dat het de Regeering schijnt overgehaald te hebben, geene voordracht van de Regenten der Godshuizen meer af te wachten, maar op hun eigen houtje Regenten van den Schouwburg te benoemen. Natuurlijk namen de Bestuurders der Godshuizen dit zeer euvel op, en er was dan ook gedurig geharrewar en twist. Het besluit van Burgemeesters, waarbij de Schouwburg heropend werd en de nieuwe Regenten aangesteld, is zeer interessant. Wij zullen het, zoover 't ons aangaat, afschrijven: »Maer alsoo wij van ter zijden [1]) sijn berigt alsof in de bestieringe van de Schouwburgh, 't sedert lange jaren herwarts tot nu toe sodanige sorge niet was gedragen, als wel hadde behoord, waer door veele misbruyken en ongeregeltheden souden syn ingesloopen, die aan veelen oorsaek hebben gegeven om daertegens te spreecken, en dezelve te berispen en bestraffen; En wij wel genegen zijnde de voorsz. twee Godshuyzen haere voorige profijten van de Schouwburg tot haer Sustentatie te doen erlangen, mits dat dezelve van alle aanstotelijkheid soo tegens de eerbaerheid en de betamelijkheid der zeeden, alsmede van Godsdienst, of 't geen van dezelve is dependerende, soo-

---

[1]) Waarschijnlijk van N. V. A.

danig werde gesuyvert dat sij zoude sijn buyten alle opspraek en sulx voortaen een nut ende leersaem tijdverdrijf; so hebben wij *tot een geheel redres* nodigh geacht over de Schouwburg tot Regenten te stellen, gelijk wij stellen bij dezen (volgen de namen, zie hierboven), authoriserende de voorz. Regenten van de Schouwburg, om alles wat de directie van de Schouwburg betreft zodanigh te redresseren en regeren met uytsluytinge van alle anderen (alsoo dezelve Regenten voortaen directe van ons en niemand anders sullen dependeren), als sij luyden sullen meenen ten meeste stichtinge der jeucht en oirbair van de Godshuysen te behooren, enz. enz. Actum den 28 Dec. Ao 1677."

Men kan duidelijk zien dat N. V. A. in dit besluit de hand heeft gehad. Ze waren nu heer en meester van den Schouwburg en konden opvoeren en weigeren wat zij wilden. Maar de Regenten der Godshuizen waren hun verklaarde vijanden geworden; de minste oorzaak had kibbelarijen ten gevolge en de Burgemeesters moesten telkens tusschenbeide komen. Nu eens was de twist wie de *Lootjens* moesten verkoopen en afgeven, dan weder klaagden de Regenten der Godshuizen dat de Schouwburg niet zooveel meer opbracht als vroeger, omdat N. V. A. altijd zijn eigen stukken opvoerde en 't Volk die vervelend vond. [1]) Ook hadden de Regenten van den Schouwburg

---

[1]) Verg. Wybr. p. 141: „het Volk, dat luide klachten aanhief over de directie van den Schouwburg, zeggende, dat het liever één van zijn oude vrienden zag vertoonen, al waren die ook niet ingericht naar de regelen der Kunst, dan tien van die nieuwerwetsche maar stijve en katechiseerende stukken." Geheel juist is dit echter niet; ik heb geen repertoire van den Schouwburg voor mij, maar uit andere zaken kunnen wij toch opmaken, dat

te klagen over de Regenten van de Godshuizen, dat deze hun geen nieuwe kostumes wilden geven (zie de noot.)

Een ander bezwaar had men tegen de Regenten van den Schouwburg. Deze namelijk, leden van N. V. A., wilden nu doordrijven

---

sommige stukken van N. V. A. zich lang op het tooneel hebben staande gehouden, en dat andere verscheiden keeren achter elkaar met grooten toeloop zijn opgevoerd. In het Voorspel van Gierige Geraard (zie noot op p. 100) lezen wij de volgende Tweespraak tusschen Merkuur en Thalia:

Merkuur.

Maar 'k héb nu korts een Blyspél hooren noemen
Wiens naam de Malle Wédding was;
Ik heb 't veel lieden hooren roemen,
Wat is 'er van?

Thalia.

'T Komt nu nóch niet te pas.
't Is dit jaar eerst gespeeld, hoewél met réd'lyk voordeel.

Merkuur.

De Vrékheidt wordt 'er die niet fraai in afgebeeld?

Thalia.

Ja; maar 't is nóch niet heel volspeeld;
En daarom heeft het nóch niet uitgestaan élks oordeel.

Merkuur.

't Is échter dikmaals na malkanderen vertoond.

Thalia.

Maar zéven maalen.

Merkuur.

Wél, hoe dikwils woudt gy 't speelen?

Thalia.

Tien, twalef maal.

Merkuur.

Is dat zoo uw gewoont'?

Thalia.

O ja, zolang de Spélen niet verveelen, enz.

wat zij vroeger als zeer gewenscht hadden beschouwd, dat de schrijvers, wier stukken opgevoerd werden, daarvoor betaald zouden worden. Dit streed tegen de algemeene zienswijze, die men het best kan leeren kennen uit een brief (te voren niet bekend, nu medegedeeld in het voortreffelijk werk van Wybrands, p.

't Bewijst natuurlijk niets voor de stukken, „als men weet met hoe weinig geest het groote Hollandsche publiek tevreden was en is" (Jonckbl.), maar wel iets voor een vrij druk bezoek van den schouwburg. Nu geloof ik echter wel dat N. V. A. zijn eigen stukken sierlijker opvoerde dan de spelen, die niet in zijn smaak vielen. Ook de Burgemeesters schijnen dat gemeend te hebben, want na onophoudelijke klachten van de Regenten van 't Weeshuis en Oude-Mannenhuis decreteerden zij den 21sten Aug. 1680: „dat de Regenten van de schouwburgh voortaen sullen wesen ontslagen van alle de moeiten en de ommeslagh welcke sij tot nogstoe hebben gehad in 't doen ontfanghen ende int verantwoorden van de inkoomsten van 't voorseyde Schouburgh, ende van het doen maken ende betalen van alle toestel van klederen, tooneelen ende andersints, welcke tot decoratie van de Schouburgh ende 't speelen van de comediën sijn vereischt, enz. enz." Bijzonder beleefd gesteld, maar 't was toch voor de Regenten van den schouwburg een klap in 't gezicht. 't Is meer dan duidelijk dat zij al te royaal waren met het zich aanschaffen van benoodigdheden, waarschijnlijk wanneer hun eigen stukken opgevoerd werden, want in deze verandering hadden nog wel hun beste vrienden Van Beuningen en Hudde de hand. De Regenten van Weeshuis en Oude-Mannenhuis zorgden al te goed dat er in 't vervolg geen te groote onkosten meer gemaakt werden; men leze slechts bij Wybr. p. 239 enz. de klachten van de Regenten van den schouwburg.

Een bewijs, dat echter ieder niet voor zuiver zal aannemen, van eene meerdere opbrengst, en dus van een grooteren toeloop, op die avonden dat een spel van N. V. A. opgevoerd werd, is een brief van de Regenten van den Schouwburg aan die van 't Wees- en Oude-Mannen-

143), geschreven door een zekeren J. Dullaart in 't begin van 1681. Hij zegt dat nooit iemand geld begeerd heeft voor zijn stukken, zelfs de »overaardige en hoogbehoeftige Izaak Vos" niet, maar dat ieder altijd gaarne zijn stukken ten voordeele van de armen voor niets gegeven heeft. »Maar dit verwaande Collegie (dat yders werken veracht en benyd, de Geest der aankoomende Dichters uitbluscht en zelf niet als eenige bloote en verlapte vertaalingen, die maar gemeen zijn, heeft voortgebracht) willen de Franse poeëten hierin navolgen." De Regenten der Godshuizen moesten zich kanten »tegen deeze vervloekte baatzucht van dese hoovaardige menschen. Nooit zal het den Schouwburg aan goede Spellen ontbreeken, als die verwaande hoop zal wezen van de Regeering ontzet." Ontzet werden zij wel niet, maar door de Regenten der Godshuizen zoo tegengewerkt dat zij in 1681 hun ontslag namen. [1]) Toen werd de

---

huis: „Wij hebben U. EE. voorleedene Dingsdag mondeling bekend gemaakt, dat wij, volgens toestaan van ED. Groot-achtbaare Heeren Burgemeesteren, een accoord hadden aangegaan met de Poeët van Ifigenie, ende Schilder door Liefde (nm. Pels), te weeten, dat hij 50 gl. elke reis als zijn Spel en klucht gespeeld zal worden, meer aan de armen zal geeven, als de Spelen van het eerste vierendeel jaars, de Kermisweek uitgezonderd (dan scheen dus veel meer of veel minder verdiend te worden), het een door het ander gerendeerd hebben.

[1]) Toen in 't jaar 1679 de Gierige Geeraard al eenige malen vertoond was, vervaardigde N. V. A. een voor- en naspel op dit stuk „én dat om te dienen tot verwélkoming én bedanking van de Ed. Groot Achtb. Heeren, de Heeren Burgemeesters enz.," met kennis en met toestaan van de Regenten van den schouwburg. „Sédert hén voorgeleezen zynde, is het zélve niet goedgekeurd, om toen op het Tooneel gebragt te worden." Dit is niet zoo ge-

Schouwburg van 1681—84 verhuurd aan Lodewijk Meijer, Joan

---

heel en al onbegrijpelijk, als het op 't eerste oog wel schijnt; want in 1679—80 waren reeds al de Regenten van den Schouwburg niet zulke groote voorstanders meer van N. V. A., alhoewel de verhouding tot 1681 altijd zoo schijnt geweest te zijn, dat de partijen zoowat tegen elkaar waren opgewassen. Zooals wij gezien hebben, werden in 1678 benoemd: Francius, Meijer, Pels, Matham, Boumeester en Van Domselaer, in dien verstande, dat de twee laatsten ieder jaar door twee anderen zouden vervangen worden. Meijer, Pels en Boumeester waren leden van 't Genootschap, van Matham is niets bekend; Francius, de Professor, was in sommige opzichten geen groot vriend van N. V. A., in andere opzichten waarschijnlijk neutraal; Van Domselaer was vroeger 't Genootschap vijandig geweest, maar denkelijk gekozen, omdat men hem liever niet passeeren wilde: hij was toch onafgebroken van 1654 Regent geweest. Dus 3 van de 6 waren leden van 't Genootschap; daarbij had het den steun van een paar burgemeesters, en was dus de baas. 't Volgende jaar vielen Boumeester en Domselaer er af, en werden in hun plaats gekozen: Joan Pluimer en J. van Coosen. De eerste was een groot vriend van Antonides, dus een heftig tegenstander van N. V. A. In dit jaar weigerden de Regenten een stuk op te voeren van 't Gen., 't geen ons nu niet zoo verwonderlijk zal toeschijnen, vooral als wij weten dat het stuk vrij hatelijk was tegen de vijanden van N. V. A. De verbloemde zin was (volgens de voorrede): De Ed. Gr. Achtb. Heeren Burgermeesters gebieden de Regénten der Schouwburg hén eenig aangenaam tijdverdrijf te verschaffen. Dit doet de Nijdige, wien het leed is, dat sedert de hérvorming (1678), zo veel eer ingelégd, én zo veel geld aan de armen opgebragt is, toevlugt nemen tót het gewoone kwaadspreeken der neuswyzen, die alle de goede nieuwe Spélen van het voorléden jaar geheel verwérpen (hier worden bedoeld Agrippa, Orondaat, de Twé Gelyke Twélingen, het Spookend Weeuwtje enz.): waarop Gierige Geeraard beslooten wordende te speelen, én met groot genoegen gezien zynde, oorzaak geeft

Pluimer en Pieter de la Croix. [1]) Een zonderlinge vennootschap Meijer, een van de voornaamste leden van N. V. A., en Joan Pluimer, zijn heftigste tegenstander in tooneelzaken! Of zou ook hier het geld, »de bruid waar 't al om danst", twee vijanden tijdelijk verzoend hebben? Zouden zij wel »van de Kunst, maar meer van de Dukatonnen", hebben gehouden?

De gevaarlijkste vijand voor het Genootschap was Antonides van der Goes. Vooreerst, hij was een renegaat en, zooals al

---

tót misnoegen aan de nydigen én kwaadspreekers, die, bij gebrék van kénnis én verstand, mét geenige schijnrédenen iets te berispen vindende, zich niet openbaaren durven" enz. Dat dit Voor- en N aspel vervaardigd is niet te gelijk met *de Gierige Geeraard* in 71, maar na den grooten oorlog, kan men uit de volgende regels van het Naspel zien. Apollo spreekt:

De Wreede Mars had reeds door 't knarssen van het staal,
Door 't rénnen, én het briesschen van de paerden,
Door 't bliksemen der schitterende zwaerden,
Door 't dond'ren van het bulderend metaal,
My, én de négen zanggódinnen,
Van hier verjaagd, én te eenemaal'
Verwilderd mijner kind'ren zinnen:
De Poezy was in een' droeven staat,
Maar Gy door uwen wyzen raad,
En kloek beleid, Gy, Gy hebt met de gulde Vréde
Ons met een schooner' glans hérstéld in de oude stéde.

[1]) 't Is, mijns inziens, zeer onwaarschijnlijk dat er toen ook nog Regenten van den Schouwburg waren; toch wordt in een stuk van Burgemeesters en Regeerders in 't jaar 1683, 26 Juni, melding gemaakt van de Regenten van den Schouwburg, en ook in een octrooi van 1684. Werden toen de 3 pachters Regenten genoemd?

de afvalligen, de heftigste tegenstander van zijn vroegere geloofsgenooten; en dan, hij was het minst van al zijn vrienden ontbloot van genialiteit. Waarom zou Antonides zich afgescheiden hebben? In een brief den 28 Sept. 1671 aan J. Oudaan geschreven lezen wij: »Uit het gezelschap, bekent met den naem van Nil Volentibus Arduum, ben ik over eenige maenden al gescheiden, om redenen, die ik, wanneer my d'eer van uw gezelschap gebeurt, gaerne zal openbaeren, en die ik gelove dat uwe E. met my zal goedvinden." In 't jaar 1671 was hij druk bezig aan zijn IJstroom, en zooals de gewoonte was onder de toenmalige poëten, vooral onder de leden van N. V. A., hij liet zijn werk zien en beoordeelen door zijn kunstvrienden. Nu ligt het vermoeden voor de hand, dat die vrienden wat al te veel aanmerkingen hebben gemaakt, wat al te veel hebben willen veranderen en schaven, en dat Antonides, die grooter dichter was dan al de leden van 't Genootschap te zamen, de muggezifterijen moede, zijn congé heeft genomen. Immers in de »voorreden" van den IJstroom lezen wij: »Velen zal het misschien vreemt voorkomen, dat wy dus breet in den lof van eenen stroom uitweiden, wiens paelen en grootte met weinig woorden waeren aen te wijzen: want schoon men niets zoo gemeen vint bij de Poeëten, als de beschrijving der vloeden, die zy zoo sierlijk in hunne werken schakeeren, als die met hun zilvre wieken door den aertkloot heene vloeien: nochtans is het een ongewoonte, een geheel werk van die stoffe te weeven, en een onvruchtbaeren arbeit, 't en zij men dezelve verrijke met sieraeden en loofwerk, en die eenen glans byzette door een vermenginge van gevoeghlijke verwen: 't welk minder is te bepaelen, en naer eenerhanden regel te schikken, omdat veelen

rustigh den dichter eene vrijheid inwilligen, *die hem anderen, van naeuwer gewisse in de dichtkonst, voor een vlak van ongebondenheid en onbesnoeiden stijl aenwrijven.*" Deze laatste woorden slaan vrij duidelijk op 't Genootschap. In den brief aan Joachim Oudaan spreekt hij over den IJstroom; middenin breekt hij plotseling af met de bekendmaking dat hij zich van 't Genootschap gescheiden heeft, en gaat dan weder verder met het bespreken van zijn gedicht. Zou men ook daaruit niet mogen opmaken, dat zijn bedanken voor 't lidmaatschap van N. V. A. in nauw verband staat met zijn »Meesterwerk"? Men oordeele: »Daernae heb ik my zoo verwart gevonden in het werk van den Ystroom, dewijl het scheen in dit saizoen en staende de onlust met Vrankrijk te moeten uitkomen, dat my, buiten de bezigheden van mijn winkel, waerlijk weinigh gelegentheit overschoot: 't welk ik niet verder behoeve op te haelen voor uwe E., die weet hoe moeilijk de geest, wanneer ze als in 't gesten is, tot iets van andere stoffen is af te leiden. Behalven dat men dan gewoon is zich zelven te vleien, met een nader gelegentheit te zullen uitvinden. Uit het gezelschap, bekent met den naem van N. V. A., ben ik over eenige maenden al gescheiden, om redenen, die ik, wanneer my d'eer van uw gezelschap gebeurt, gaerne zal openbaeren, en die ik gelove dat uwe E. met my zal goedvinden. Het gedicht, ter eeren van mijnen Ystroom door uwe E. gemaekt, enz."

Ook is het niet onwaarschijnlijk, dat het Genootschap de gedichten van Antonides als een gemeenschappelijk werk wilde uitgeven, dat echter deze daar geen genoegen in nam; hij zegt ten minste ergens: »opdat zij namelijk, die duister en onbekent zijn door hun eigen naem, door den mijnen vermaert zouden worden."

Welk een vinnig en scherp bestrijder 't Genootschap in Antonides gevonden had, blijkt uit de voorrede, die David van Hoogstraten bij de gezamenlijke gedichten van hem geschreven heeft: »Maer veel minder is dit volgende bekent. Te weten Antonides in dien staet zynde, waer naer hy lang gewenscht had (zijn huwelijk met Suzanna Bormans), wert bevangen van eenen luim om zelf op dit Trougeval iets te dichten. In die dagen was by hem gehuisvest de heer Joan Pluimer, van wiens vrientschap hy veel werk maekte, en wiens poëetischen geest hy met eenen agting toedroeg. Dezen openbaerde hy zyn voornemen, en de vaerdigheit zyner drift gevoelende begon, wandelende over de vloer, hem een gedicht voor te zeggen, dat Pluimer van regel tot regel uit zynen mont op het papier braght, gelyk ik het hier neder stelle: (dit gebeurde in 1678)

Is dus Kupido op Antonides verbolgen,
Dat hy na zijne zweep het huwelijk moet volgen,
En 't Zanggodinnendom, en 't heilig Helikon,
Het aengenaem Parnas, de zuivre Hengstebron;
En wat 'er meer verstrekt waranden voor poëten
Zal moeten om een maeght verlaten en vergeten?
Geeft dan de Poëzy zoo slecht een lauwerkroon?
Of is die vleiery van Citheré zo schoon?
Och? schei 'er uit. Stel uw gedachten niet tot minnen,
Begeef u weder tot den rei der Zanggodinnen.
Volhart gy Vondel na te treden op dien voet,
Waer op Gy hem zoolang gevolgt hebt vol van moet.
Al steekt een Marsyas, uit bittre nijt en tooren
De keel op: 't is maer wint: men kent hem aan zijn ooren,
En schoon hy noch Apol dorst lastren zonder vrees,

Ruk hem de ruige pels niet verder van het vleesch,
En of men naeulyks hem kan strafs genoeg doen dragen,
Ik bid voor hem, om deeze aenstaende winterdagen.
Zijn bloet, al is 't verbrant van gift en zwarte gal,
Zou licht bevriezen, in zoo gruwzaem een geval.
Ei laet hem leven, schoon 't maer tot zijn straf zal wezen,
Die niemant prijst, en ook vàn niemant wordt geprezen,
En of de satyrs, hier een Forbas, daer Liceet
De Bruitschoffeerder, noch zoo kermen op zijn leet,
En een kort einde van zijn zware pijnen hopen,
Daer ze in een Schouwburg van geboomten om hem loopen,
En, schuw van 't licht, gelijk vleermuizen en gebroet
Van uilen, zwart van nijt om uw doorluchten moet,
Zich zelfs verscheuren en Lykambes eint verwachten;
Streef gy maar voort, enz.

De voornaamste stof van dit Bruiloftdicht was het misnoegen aen hem gegeven door eenige leden van het KunstG., dat voor zinspreuk voerende N. V. A., nu nogh in Amsterdam in wezen is; en onder hen Mr. Andries Pels en Dr. Meier, die en in dit Bruiloftdicht en in zijnen Satyr Marsyas duidelyk genoegh betekent worden. Want de naem van den eersten openbaert zich aenstonds in dit vaers:

Ruk hem de ruige pels niet verder van het vleesch,

en in Marsyas,

En haelt de ruige huit hem over zynen kop,

waer in ik my vast laet voorstaen dat sedert eenige verandering gemaekt is, even als in 't Bruiloftdicht, *de ruige pels.* De tweede is ook kennelyk genoegh door de woorden van *Liceet de bruitschoffeerder*, en in Marsyas:

De Satyrs schreiden om zyn gruwzaem ongeval,
En vulden bosschen en gebergt met rougeschal:
Voornamelyk Liceet, die vreesde meê gebonden
Te worden: want hy had een Vorstenbruid geschonden, enz.

Hy zagh met deeze woorden op de Verloofde Koningsbruit, van Meier uitgegeven, en streek zyn aenhangelingen nevens hem door. Want dit blijkt aan deze uitdrukking:

Zyn Kunst-genootschap spart hun keelen
Al tevens open,

en uit de volgende:

Dat men maer moet Willen om te streven
Ter steilte van een kunst, daer zoo veel lof aen kleeft.

Ook geeft hier blyk van het Lykgedicht op Vondel gemaekt, waer in hy van hem deze getuigenis geeft:

Hy heeft zyn letters met geen spietsen te verweeren:
Zy zyn gehart: niets kan zyn regementen deeren.

Want hiermede betekent hy de schrappen, waar mede zy den klank der klinkletteren in onze tale onderscheiden: waer toe zoo eenige rede vereischt wort, is 'er ook rede voor klagten ten opzicht dergenen, die de Latynsche schryvers hanteren, waer in men zulke merken niet bespeurt. Ten minste de rede, die deze Kunst-genooten daer van geven, is van zoo weinig gewicht, dat ze by de aller voornaemste Dichters geenen ingang gevonden heeft.

Hy hadde te voren zich zelven onder deze Kunst-genooten begeven, gelyk hy de opdragt van hunne *Gelyke Tweelingen* voor dezen met zynen naem onderschreven had."

Schrijver haalt een paar regels van de *Orondates en Statira* aan, die blijkbaar van Antonides zijn, en vervolgt aldus;

»Maer hy scheidde, gelyk ik gezegt heb, door eenig ongenoegen van hen af, latende zich met eenen voorstaen dat zy uit afgunst hem geen goet hart toedragen. Want dat gedrocht verzelt toch alle degenen, die boven het gemeen door hunne gaven stygen, eene waerheit, die voor duizenden van jaren bekragtigt is, waer door my het zeggen van eenen der oude schryveren te binnenkomt..........; dus van deze meenigte afgezondert zynde bragt hy sedert, wat hy op het papier stelde, onder zynen eigen naem aan den dagh."

Het air, waarmede 't Genootschap op Vondel neerzag, zal zeker aan de verhouding van Antonides met zijne bentgenooten ook geen goed gedaan hebben. Toen hij nog lid was van N. V. A., had Vondel twee vierregelige versjes geschreven voor een paar werken van 't Genootschap (in welke werken, volgens David van Hoogstraten's Woordenboek, Antonides voornamelijk de hand gehad had [1]).

Dit bewijst wel niet bijzonder veel, wanneer men weet van hoeveel waarde over 't algemeen zulke versjes waren, maar toch

---

[1]) Op den wel vertaalden Agrippa:

Indien u Aristotels regel
Van spelen aansta, steek uw zegel
Aan spel van oordeel en verstand;
Zoo schuift men lompen aan een kant.

en: Op de vertalinge van de Gelijke Tweelingen, ofte de Menechmen van Plautus:

De Nêerduitsch wil geen Plautus wijken,
Men kent den vader aan de vrucht;
De dwaling baart een schoone klucht,
Wie zag ooit schooner twee Gelijken?

kan er uit opgemaakt worden, dat Vondel en 't Genootschap in 't begin niet bepaald met elkaar overhoop hebben gelegen. Nu was Vondel het voor een deel ook wel eens met de richting van N. V. A., zooals blijkt uit de voorrede op de *Jephta*, maar toch houd ik 't er voor dat, toen Antonides zich had afgescheiden, de verhouding wel wat koel zal zijn geworden; hoe zou anders Antonides in zijne *Uitvaert van den Heere Joost van den Vondel* hebben kunnen dichten:

't Was hem (Vondel) vermakelijk den misslag aan te wijzen,
Maar hy had grooter lust d'uitstekendheên te prijzen.
Heel averechtsch als zy, die dadelijk verbolgen,
Om hun onmaghtigheit en nijt de kunst vervolgen,
Zulk een gebroet, 't welk als de rekels, die vervaert
Weg sluipen in hun hol met ingetrokken staert,
Geen edeler party het hoofd zouw durven bieden,
Kon meê die grootste helt der dichtkunst niet ontvlieden.
Zoïl braveerde dus Homeers vergoden toon.
Dus stak een Marsyas Apollo naer de kroon. [1])

't Is in sommige gevallen zeer moeilijk te zeggen wie vrienden, wie vijanden waren van 't Genootschap. Nemen wij bijv. Joachim Oudaan. Deze heeft in 1681 aanmerkingen geschreven over *Q. Horatius Flaccus Dichtkunst op onze tyden en zeden gepast, door A. Pels.* David van Hoogstraten gaf ze in 't jaar 1713 met eene voorrede uit. In die aanmerkingen zegt hij, dat hij door den dichter zelf verzocht is zijne bedenkingen op 't papier te willen brengen. Hij beweert, dat hij 't geheele werk

---

[1]) „Zoo streedt Antonides weleer voor vader Vondel", lezen wij in een pamflet van ± 1715.

vindt »deftig, bondig, krachtig, wel doorwrocht aan zenuwen en spieren, en wel waardig, dat het onder de braafste werken onzer eeuwe gestelt en gerekent worde; en waarin, op den eersten opslag, niemant, myns oordeels, zoo licht iets gemoeten zal, dat hem afzichtig in 't oog hebb' te loopen . . . . Ook is dit zoo wonder niet, gemerkt de veelerlei schouwe, schaving, en herschaving, van zooveel gesleepen vernuften en allerschranderste verstanden, die er over is gegaan, en aan te werk gestelt, en den tydt, dien het tot beryping heeft gehadt." Dat Joachim Oudaan, »de puriteinsche collegiant", meer ophad met de werken van 't fatsoenlijke Genootschap dan met de wilde stukken van anderen, laat zich begrijpen; ook dat hij daarom eenig hart had voor N. V. A., en toch dicht diezelfde Oudaan (Vondels Taal- en Dicht- Verdienste):

Om eind'lyk dan het blad der Rekening te sluiten
(Ik zal myn meening rond en onbewimpelt uiten),
Het opgestapelt werk der Dicht'ren altemaal,
Heb de eene, een eenig blad van Vondel de and're schaal:
Wat baat het? 't eenig blad van Vondel zal de Dichten
Der Dichtren altemaal in zwaarte ver doen zwichten.
Wie geeft hier reden van? wat 's d'oorzaak? is 't misschien,
Omdat de Dichters thans, 't geen andren niet en zien,
Een innig Konstgeheim bespieg'len en bevitten?
Ixions wolk, en niet de Juno zelf bezitten?
Hun spraakwijs op een vorm van drierderleye slag,
En diemen niet ontdoen en niet vermengen mag,
In hooge, middelbaare, en lage, toe gaan stellen?
Met regels en bericht elkandre slaan en quellen?
Waardoor, terwijl men aan de deelen schrijft en kijft,

In hun geheele werk 't geheel verloren blijft.

Hier heeft de dichter blijkbaar 't Kunst-genootschap op 't oog, (dat hij eenige regels te voren al genoemd heeft:

Al zou het d'yverzucht van 't Konstgenootschap tergen).

Maar wat nu te gelooven? Was Oudaan een vriend van N. V. A. of niet?

Minder onzeker zijn de gevoelens van Langendijk. In het begin een groot aanhanger van 't Genootschap, werd hij later een verklaard tegenstander. Men leze slechts in 't nabericht van zijne »Xantippe" de volgende woorden: »'t Vooroordeel, de waanwysheid, de knibbelzucht en onkunde van sommige rymers loopen zo ver, dat zy meenen dat 'er geen volk onder de zon is, zo bequaam om treur- en inzonderheid blyspellen, uit den geest te maaken als de Franschen: Duitschers, Nederlanders en Engelschen, staan als botterikken en weetnieten by dezelve te boek; zy blyven verwonderaars en aanbidders van de Fransche geesten; zy stellen al hunne krachten te werk om de glorie deezer natie ten hemel te heffen, denkende dat het hen tot een byzondere eer verstrekt, als zy een Tooneelstuk, naar de regelen der Nederlandsche rym- en taalkunst, hebben vertolkt. Men moet deernis met die arme geesten hebben, om den ongelooflyken arbeid, daar zy op Parnas toe verweezen zyn. Hoe dikwils byten zy alle hunne nagels af, om een rymwoord te vinden, dat aan den zin van hun voorschrift niet te kort doet. Dus verslyten zy hunnen tyd, tot dit vermaak geschikt, in slaaverny, zonder de vryheid te durven gebruiken, om zelf iets groots in hunne moedertaale te onderneemen. Ondertusschen worden zy onder het vertaalen ongevoelig besmet met een erfziekte, namelyk, een onverdraage-

lyke waanwysheid, die hen aanzet om de werken van hun vaderlyk vernuft onvernuftig te veroordeelen, indien zy niet op den Franschen leest geschoeid zyn, enz."

Bijna geen lid van 't Genootschap, dat meer leven in de brouwerij maakte dan P. A. De Huibert, Heer van Kruiningen, Zeeuw van geboorte, inwoner van 's-Gravenhage. Hij schreef onder de zinspreuk *per gradus ad scientiam* verscheidene vervelende kluchten, o. a. *Boersch Bedrog*, *de Dub'ble Schaaking*, *de Vermiste Molenaar*. Dit laatste stuk, waarmede hij lid is geworden van N. V. A., in 't jaar 1712 gemaakt en opgedragen aan Mr. Jacob Cornelis Backer, *medelid van het Kunst-Genootschap*, werd in 1713 gedrukt met een voorrede, die vrij curieus is. Geruimen tijd voordat de *Vermiste Molenaar* uitkwam, bood de schrijver den Regenten dit Kluchtspel aan; 't werd, nadat het de *Revue* van 't geheele College gepasseerd had, aangenomen met verzoek het bij de Erven van J. Lescailles te laten drukken. De schrijver antwoordde, dat hij het op eigen kosten wilde uitgeven, daar het reeds zooveel gekost had aan kunstprenten enz.; maar dat hij den naam van bovengenoemde Erven wel op het titelblad wilde plaatsen; 't geen ook geschiedde. Toen nu het kluchtspel, behalve de opdracht, gedrukt was, bracht schrijver een afdruk aan de Regenten »om het daaruit te doen rolleeren" (de rollen te laten overschrijven). Regenten beweerden dat dit te veel zou kosten: de schrijver moest aan ieder speler maar een boekje geven. Hij weigerde dit en kreeg ten laatste gedaan dat de Tooneelmeester de rollen uitschreef. Zoo werd het stuk in schrijvers tegenwoordigheid het eerst geprobeerd den 4den Oct. 1712. Maar hierna duurde het

een geruimen tijd, voordat Huib (schrijvers naam in de wandeling) er weer iets van hoorde, ja de Regenten besloten het stuk niet te doen opvoeren, eer zij het voorwerk afgedrukt gezien hadden. Dit was volgens den dichter het werk van hun »heerschzuchtigen knechtmeester, hun suppoost, [1]) den heer Pluimer, omdat die persoon vreesde dat in de voorrede melding zou gemaakt worden van *vereeringkjes.* Schrijver beschuldigt hier den hr. Pluimer, dat deze zich liet omkoopen om 't een of ander stuk goed te keuren. Om aan alle knibbelarijen een einde te maken, liet schrijver het Kluchtspel drukken zonder voorrede en zette bij den naam van den uitgever Hendrik van de Gaete dien van de Erven J. Lescailles, zooals hij beloofd had. Nu echter »zongen Regenten op nieuw 't liedje van verlangen." Zij beweerden dat het alleen bij Lescailles mocht uitgegeven zijn en weigerden verder de opvoering. »Dus hebben zij hun oogwit, van 't Kluchtspél niet te speelen, bereikt; waarom ik geensins rouwig bén, naardien ik niet anders daarvan had kunnen te gemoet zien, dan dat het al méde 't beklaaglyk lot van alle goede nieuwe spélen zoude hebben moeten ondergaan, en op eene beschreijelijke wyze geradbraakt worden."

Dat de oude twist van vroeger in dien tijd ook de wereld nog niet uit was, kan men uit 't begin van het *Bericht* zien: »want

---

[1]) Wybr. p. 230: „Na afloop der verhuring trokken de Regenten van het Wees- en het Oude- mannenhuis het geheele beheer van den Schouwburg aan zich, en benoemden twee Directeurs of Adsistenten, om hun behulpzaam te zijn. De eerste Adsistenten waren Joan Pluimer en Prof. Pieter Bernagie. In het vervolg waren dus de Regenten van den Schouwburg tevens Regenten van het Weeshuis of van het Oude-mannenhuis."

zy (Regenten) achten niet dat men hén en de Godshuizen hierdoor (door het schenken van de stukken) verplicht; maar dat een' Dichter dienst gedaan wordt als zy Regénten (die, ter goeder trouwe, alles gelooven wat hén van hun suppoost Directeur gezegt wordt) den Dichteren de eere aandoen van door hunne tréflyke Speelers, helaas! hun spél te doen vertoonen. Waarlyk eene belachlyke ongehoorde verwaandheid, die genoeg wederlégt wordt in de opdragt van Agrippa, Treurspél van het weêrgadeloos Kunts-Gen. N. V. A.: En gelyk men daarin kan zien, hoe schóts het in dien tijd toeging, kan ik met eenen ook verzékeren (trouwens dit weet ieder genoeg: want zy Regénten klaagen zelf, dat zy geen volk kunnen trekken) dat het nu nog veel slimmer gaat..... Die lust heeft, leeze de twee bondige Waarschouwingen, den Regénten der Godshuizen in de jaaren 1693 en 1694 door wylen den Hr. Michiel Elias gedaan; waarin men onder andere staaltjes zien kan, hoe ondankbaarlyk zy het genoemde KunstGen., voor alle hunne diensten en voordeelen, den Armen toegebragt, door het weigeren van 't Récht der Lootjes, beletting van vryen toegang, en duizend andere onburgerlyke bejeegeningen meer (die minder den Regénten als hunnen suppoost te wijten zijn) beloond hebben."

Pluimer was echter niet de eenige vijand van Huib. Van alle kanten regende het pamfletten tegen hem en 't Genootschap. In een *smeerdicht* [1]) wordt hij genoemd: »van Nil volen-

---

[1]) Waarschijnlijk van Langendijk: immers in een *pasquillendicht op het magere smeerdicht* heet het:

Men treed hier niet, als tot aan de ooren toe in slijk,
Van eenen *Langen* en gans onbeplanten *Dijk.*

tibus het staartje." Op zijne spelling (navolging van die van 't Genootschap) lezen wij de volgende tirades:

Hij weet van kommaas, punten, streepen,
Van hen, en hun, van den, en de,
Van korte en lange lettergreepen
Van vaerzen, met, of zonder snee;
Want hij heeft lang bij Pendantaris,
Een deserteur van Mennoos kerk,
Waarbij die knaap heel familjaar is,
Zich zelfs geoeffent in dat werk.
Wat is een vaers ook, daer d'akcenten
Niet pieksgewijs in zijn gezet,
Meer als een zuster zonder krenten
Of als een beuling zonder vet!

De meeste vijanden haalden Huib en N. V. A. zich op den hals door hun minachtend neerzien op Vondel. Jakob Zeeus en Mr. Pieter de Bye vooral waren hierover zeer verbolgen. In *de zangberg in gevaar* en *de zangberg buiten gevaar* gaven zij hun toorn lucht: daar heet het:

De wierook, die hem dus bekaeit,
Is hem uit Vrankrijk toegezwaeit.

—

Benevelt van de Fransche lucht,
Stoort hy de vrye zwanenvlucht.

—

Hij daegt de schim van Vondel uit,
Die hy zoo reukloos aen komt bassen.
Hunn' Fransse munt hout toets nog wicht;

En Vrankrijk zelf zou zich der namen
Van zulke beuzeldichters schamen.

Wie schroomt thans de ydle razerny
Dier onbezonne beeldestormers,
Die zich voor Kunst- en Taalhervormers
Opwerpen in de Poëzy;
En van der zustren gunst versteken,
Zelfs tot iets loflyks onbequaam,
Met anderen te na te spreken
Zich een onsterfelyken naam
By den nakomeling beloven?
Hunn' vodden leggen reets verschoven.

Maar Huib gaf het niet gewonnen. De strijd werd heviger en heviger. Ook vele anderen gingen er zich mee bemoeien; schelden en razen kwam aan de orde. Eindelijk kwam Poot tusschenbeide:

Een pen is scherper dan een degen.
Maar welk een helsche razerny!
De rechters zyn van Febus wegen,
Gebroêrs en maegschap, zy aen zy.
Verbolgen kampers, laet dit achter,
Helpt, helpt me toch de tweespalt boeien.

En toen was 't uit.

SLOT.

De strijd, waarin De Huibert, heer van Kruiningen, de hoofdpersoon was, is ook het laatste teeken van leven geweest, dat N. V. A. heeft gegeven. Wel werden later zijne werken meermalen herdrukt en ten tooneele gevoerd, maar het Genootschap zelf was dood. Eigenlijk was het reeds lang gestorven. Het had gebloeid van zijn begin tot ongeveer het jaar 1681, toen Pels gestorven is, heeft toen langzamerhand een kwijnend bestaan gaan leiden, met nu en dan eens een flikkering van leven, totdat het zacht ontsliep, zoo zacht zelfs dat de overgang van leven tot dood niet merkbaar was. Juist een dood zooals zulk een Genootschap paste! Er is veel geschreven en men heeft elkander veel nagepraat over den slechten invloed, dien N. V. A. op onze literatuur heeft gehad. En zeker, het is ook zeer aangenaam voor ons, wanneer wij op de vraag, waarom toch was onze lite-

ratuur in 't laatst der 17de en in 't begin der 18de zoo onbeduidend, kunnen antwoorden: »dat ligt niet aan onze genialiteit, wel neen! het is de schuld van 't Genootschap Nil Volentibus Arduum; dat heeft al wat geniaal was den kop ingedrukt." Maar zulk een antwoord is verre van juist. Het Genootschap heeft die tijden niet pruikerig gemaakt, maar die pruikerige tijden hebben het bestaan van zulk een Genootschap gewettigd. En dat het 't genie den kop zou hebben ingedrukt, is onmogelijk: er was geen genie, dus van »kop indrukken" kan geen sprake zijn. Antonides en Langendijk, die uitstaken boven het gros, stoorden zich aan N. V. A. niets; zij waren integendeel zijne grootste vijanden. »Het Genootschap heeft invloed gehad." Wel zeker! maar was het beter dat Blasius, Dubbels, de Graeff enz. enz. het gezag uitoefenden, of dat N. V. A. op het Tooneel den baas speelde? Was het beter dat nietsbeduidende, gemeene stukken werden opgevoerd, of dat N. V. A. zijne spelen, die alleen maar nietsbeduidend waren, ten beste gaf. Daarvoor moeten wij ten minste dankbaar zijn dat het trachtte, wat vuil en gemeen was, van het Tooneel te weren. Laudanda voluntas!

Volkomen gelukte hun dit echter niet. Wel waren de kluchten van Focquenbroch en Bernagie grootendeels vrij van 't algemeene gebrek ('t geen echter meer aan hun eigen inzicht moet toegeschreven worden, dan aan den invloed van N. V. A., want deze twee kluchtspeldichters stonden hooger dan de andere, en waren *daarom* geen leden van 't Genootschap), maar menigte van andere spelen, die het tegendeel van kiesch waren, werden én gedurende hunne heerschappij én ook later ten tooneele gevoerd.

Zoo gaf het Genootschap *Artis Amore Laboramus* een treurspel

uit van den overleden Hermannus Koning, getiteld: *Arteminia*, waar geen klein gedeelte van het eerste bedrijf bestaat uit een dialoog tusschen een groot veldheer en eene slavin over de vraag of ze »zich in liefde zullen vereenigen", welke dialoog tot beider genoegen afloopt met de volgende woorden:

De min heeft ons getergd, laat ons de min vernoegen.

Dat Genootschap Artis Amore Laboramus, dat van de addersteken van Nil Volentibus Arduum spreekt, schijnt even weinig geïnfluenceerd te zijn door diens kieschheidsregelen als J. Noozemans, die de Leden van N. V. A. uitscheldt voor »grimmige ondieren, die Adelaars in andre lieder, en mollen in haar eigen zaken zijn". Zoo ver echter was men toch vooruitgegaan dat het *Overspel* niet meer vertoond werd, zooals het geschiedde ten tijde van het optreden van ons Genootschap.

't Moet onzen Kunstvrienden toch aangenaam zijn geweest onder al de dichters, die geen leden van 't Genootschap waren, ten minste één aanhanger te hebben gevonden. Deze was Ludolph Smids. Misschien zou ik van hem in 't geheel geen melding gemaakt hebben, ware mij niet toevallig een handschrift onder de oogen gekomen, geteekend L. Smids (een geschreven voorbericht op zijn Tooneelspel Konradijn), en een ander stuk papier, niet onderteekend, maar met dezelfde hand geschreven, van den volgenden curieusen inhoud:

P. F. N.

Dat is

Probis Fortuna Noverca,

't fortuin is de stiefmoeder van de deugd.

bedrog	La Croix ..	Koning.	Personen, die in 't stuk Konradijn voorkomen.
hovardy	Pluimer ...	Koningin.	
achterklap	K. Lescaille.	Griffier.	
deugd........	L. Smids. ..	Konradijn.	
geweeten......	G. Bidloo ..	Klotilde.	
edelmoedigheid ..	L. Bidloo ..	Frederijk.	

Het is bijna ongelooflijk dat Smids zelf dit zou geschreven hebben. Men ziet echter hoever de personaliteiten gingen. Onleesbaarder stukken dan die van Smids moeten nog geschreven worden. In het voorbericht op zijn Konradijn dweept hij met de Fransche wetten, en beroept zich daarbij op Pels en Meijer.

Nu, het aanhangen van de nieuwe Fransche wetten, en het volgen van de regels van Nil Volentibus Arduum is hetzelfde. Zonder het Genootschap zou waarschijnlijk ook gebeurd zijn wat nu algemeen aan diens toedoen wordt toegeschreven: het vertalen of verknoeien van Fransche Tooneelspelen, het slaafs navolgen van de regels, die de Franschen hadden voorgeschreven. Men kan den invloed van Nil Volentibus Arduum groot noemen, wanneer men daaronder verstaan wil dien van de Fransche school; maar meer dan vreemde invloeden, meer dan al de Genootschappen te zamen, heeft het ontbreken van geschiktheid voor het drama den Nederlanders een nationaal Tooneel onthouden.

